जान्वादिनाभिपर्य्यंतम् अर्द्धचन्द्राकारं पद्मद्वयाङ्कितं श्वेतवर्णम् अपां स्थानं सोममण्डलम् (वं) इति वरुणबीजाढ्यं स्मरेत्॥१॥नाभ्या
दिहृदयपर्यन्तं त्रिकोणं स्वस्तिकाङ्कितं रक्तवर्णम् अग्निमण्डलं (रं) इति वह्निबीजाढ्यं स्मरेत् ॥ ३ ॥ हृदयादिभ्रूमध्यपर्यन्तं वृत्तं षड्
बिन्दुलाञ्छितं धूम्राभं वायुमण्डलम् (यं) वायुबीजाढ्यं स्मरेत्॥४॥भ्रूमध्यादारभ्य ब्रह्मरन्ध्रान्तं वृत्तं स्वच्छं मनोहरम् आकाशमण्डलं
(हं) व्योमबीजाढ्यं स्मरेत् ॥५॥ एवं भूतगणं स्मृत्वा ततः पूर्वोक्तभूमण्डले–पादेन्द्रिय १ गमन २ घ्राण ३ गन्ध ४ ब्रह्म ५ निवृत्ति ६
समान७ गन्तव्यदेशा ८ श्च एवमष्टौ पदार्थाश्चिन्त्याः ॥१॥ जलमण्डले हस्तेन्द्रिय १ ग्रहण २ ग्राह्य ३ रसना ४ रस ५ विष्णु ६
प्रतिष्ठा ७ उदाना ८ ध्येयाः ॥ २ ॥ तेजोमण्डले–पायु १ विसर्ग २ विसर्जनीय ३ चक्षू ४ रूप ५ शिव ६ विद्या ७ व्याना ८
ध्येयाः ॥ ३ ॥ वायुमंडले–उपस्था १ऽऽ नंद २ स्त्री ३ स्पर्शन ४ स्पर्श ५ ईशान ६ शांति ७ अपाना ८ ध्येयाः ॥ ४ ॥ आकाश
मण्डले–वाग् १ वक्तव्य २ वदन ३ श्रोत्र ४ शब्द ५ सदाशिव ६ शांत्यतीता ७ प्राणा ८ इत्यष्टौ चिन्त्याः ॥ ५ ॥ एवं भूतानि
संचिन्त्य पूर्वपूर्वकार्यस्योत्तरोत्तरकारणे विलापनं ब्रह्मपर्य्यंतं कार्य्यम् । तद्यथा–' ॐ लंफट् ' इत्यनेन पञ्चगुणां पृथ्वीमप्सु उपसं
हरामीति जले भुवं विलापयेत् ॥ १ ॥ ' ॐ वंहुंफट्' इति चतुर्गुणा अपोऽग्नौ उपसंहरामीति वह्नौ जलं विलापयेत् ॥ २ ॥ ' ॐ
रंहुंफट्' इति त्रिगुणं तेजो वायौ उपसंहरामीति वह्निं वायौ विलापयेत् ॥ ३ ॥ ' ॐयंहुंफट्' इति द्विगुणं वायुमाकाशे उपसंहरामीति
वायुमाकाशे विलापयेत् ॥ ४ ॥ ' ॐ हंहुंफट् ' इत्येकगुणमाकाशमहंकारे उपसंहरामीत्याकाशमहंकारे विलापयेत् ॥ ५ ॥ ॐ अहं

॥ ६४ ॥

कारं महत्तत्वे उपसंहरामीत्यहंकारं महतत्त्वे विलापयेत् ॥ ६ ॥ ॐ महत्तत्त्वं प्रकृतावुपसंहरामीति महत्तत्त्वं प्रकृतौ विलापयेत्। ॐ प्रकृतिमात्मनि उपसंहरामीत्यनेन मायामात्मनि विलापयेत्। एवं शुद्धः सच्चिन्मयो भूत्वा वासनामयं पापपूरुषं चिन्तयेत्। तद्यथा—"वामकुक्षिस्थितं कृष्णमङ्गुष्ठपरिमाणकम् ॥ ब्रह्महत्याशिरोयुक्तं कनकस्तेयबाहुकम् ॥ १ ॥ मदिरापानहृदयं गुरुतल्पकटीयुतम् ॥ तत्संसर्गिपदद्वन्द्वमुपपातकमस्तकम् ॥२॥ खड्गचर्मधरं दुष्टमधोवक्त्रं सुदुःसहम् ॥" एवं पापपूरुषं चिन्तयित्वा पूरकप्राणायामे यँ इति वायुबीजेन द्वात्रिंशद्वारं ३२ षोडश १६ वारं वा आवर्तितेन पापपूरुषं शोषयेत्। ततः स्वशरीरयुतं पापं कुम्भके रँ इति वह्निबीजेन चतुःषष्टि ६४ वारमावर्तितेन तदुत्थाग्निना दहेत्। ततो रेचकप्राणायामे यँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँयँ इति वायुबीजं षोडश १६ वारं द्वात्रिंशद्वारं ३२ वा जपित्वा दक्षिणनाड्या तद्भस्म स्वशरीराद्बहिः रेचयेत्। ततो देहोत्थं भस्म ॐ (वं) इत्युच्चारेण सुधाबीजेन तदुत्थाऽमृतेन संप्लाव्य पश्चात् (ॐ लं) इति भूबीजेन तत् भस्म घनीभूतं पिण्डं कृत्वा कनकाण्डवद्भावयेत्। ततः (ॐ हं) इति आकाशबीजं जपन् तत्पिण्डं मुकुराकारं भावयित्वा तस्य मूर्द्धादिनखान्ता अवयवा मनसा रचनीयाः। ततः पुनरपि सृष्टिमार्गेण ब्रह्मणः सकाशादाकाशादीनि भूतानि उत्पादयेत् ॥ तद्यथा—ब्रह्मणः प्रकृतिः प्रकृतेर्महत् महतोऽहंकारः अहंकारादाकाशः आकाशाद्वायुः वायोरग्निः अग्नेरापः अद्भ्यः पृथिवी पृथिव्या ओषधयः ओषधीभ्योऽन्नम् अन्नाद्रेतः रेतसः पुरुष इत्युत्पाद्य 'ॐ हंसः

सोहम् इति मन्त्रेण ब्रह्मण्येकभूतं जीवं स्वहृदयाम्बुजे संस्थाप्य कुण्डलीं मूलाधारगतां संस्मरेत् इति भूतशुद्धिः ॥ एवं भूतशुद्धिं कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां कुर्य्यात् ॥ अथ प्राणप्रतिष्ठाप्रयोगः ॥ अस्य प्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः, ऋग्यजुःसामानि छन्दांसि, प्राणशक्तिर्देवता, आं बीजम्, ह्रीं शक्तिः, क्रौं कीलकम् स्वशरीरे प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः । ॐ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरऋषिभ्यो नमः शिरसि । ऋग्यजुःसामच्छन्दोभ्यो नमो मुखे । प्राणशक्त्यै नमः हृदये । आं बीजायनमः गुह्ये । ह्रींशक्तये नमः पादयोः । क्रौंकीलकाय नमः सर्वाङ्गे । इति ऋष्यादिन्यासः । अथ षडङ्गन्यासः । ॐ ङँकँखँगँघँनमो वाय्वग्निवाभूम्यात्मने हृदयाय नमः ॥ ञँचँछँझँजँशब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मने शिरसे स्वाहा । णँटँठँढँडँ श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मने शिखायै वषट् । नँतँथँधँदँवाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने कवचाय हुम् ॥ मँपँफँभँबँवक्तव्यादानगमनविसर्गानन्दात्मने नेत्रत्रयाय वौषट् । शँयँरँवँलँहँषँक्षँसँलँ बुद्धिमनोऽहंकारचित्तात्मने अस्त्राय फट् । एवं षडन्याङ्ग संकृत्वा नाभेरारभ्य पादान्तम् 'आँ' इति पाशबीजं विन्यसेत् ॥ हृदयादारभ्य नाभ्यन्तं 'ह्रीं' इति शक्तिबीजं न्यसेत् । मस्तकादारभ्य हृदयान्तम् 'क्रौं' इति सृणिबीजं न्यसेत् ॥ ॐ यँ त्वगात्मने नमः ॥ १ ॥ ॐ रँ असृगात्मने नमः ॥ २ ॥ ॐ लँ मांसात्मने नमः ॥ ३ ॥ ॐ वँ मेदात्मने नमः ॥ ४ ॥ ॐ शँ अस्थ्यात्मने नमः ॥ ५ ॥ ॐ षँ मज्जात्मने नमः ॥ ६ ॥ ॐ सँ शुक्रात्मने नमः ॥ ७ ॥ ॐ हों ओजात्मने नमः ॥ ८ ॥ ॐ हँ प्राणात्मने नमः ॥ ९ ॥ ॐ सँ जीवात्मने नमः ॥ १० ॥ इति हृदि विन्यस्य । ॐ यँरँलँवँशँषँसँहँळँक्षँ इति

॥ ६६ ॥

मूर्द्धादिचरणावधिव्यापकं कृत्वा प्राणशक्तिं देवीं ध्यायेत् । "पाशं चापासृक्कपाले सृणीषून्श्शूलंहस्तैर्बिभ्रतीं रक्तवर्णाम् ॥ रक्तोदन्वत्पोतरक्ताम्बुजस्थां देवीं ध्यायेत्प्राणशक्तिं त्रिनेत्राम् ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा । हृदि करं निधाय । ॐ आँह्रीँ क्रौँयँरँलँवँशँषँहोँॐ क्षँसँहँ सः ह्रीँ ॐ मम प्राणा इह प्राणाः । ॐ आँह्रीँ क्रौँयँरँलँवँशँषँसँहोँ ॐ क्षँसँहँसः ह्रीँ ॐ मम जीव इह स्थितः । ॐआँ ह्रीँक्रौँयँरँलँवँशँषँसँहोँआँक्षँसँहँसः ह्रीँ ॐ मम सर्वेन्द्रियाणि । ॐ ह्रीँ क्रौँयँरँलँवँशँषँसँहोँ ॐ क्षँसँहँसः ह्रीँ ॐ मम वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणप्राणा इहागत्य सुखं तिष्ठन्तु स्वाहा । इति मन्त्रं वारत्रयं पठेत् । ततः ॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐॐ इति प्रणवस्य पञ्चदशावृत्तीः १५ कृत्वा 'अनेन मम देहस्य पञ्चदश संस्काराः संपद्यन्ताम्' इत्युक्त्वा प्राणायामं कुर्य्यात् । इति प्राणप्रतिष्ठा ॥ अथ मातृकान्यासः ॥ तत्र तावदन्तर्मातृकान्यासः । ॐ अस्य श्रीअन्तर्मातृकान्यासमन्त्रस्य प्रजापतिर्ऋषिः । गायत्री छन्दः । सरस्वती देवता । हलो बीजानि । स्वराः शक्तयः । क्षं कीलकम् । अखिलाप्तये न्यासे विनियोगाः । ॐ अँ प्रजापतिऋषये नमः आं शिरसि । ॐ इँ गायत्रीछन्दसे नमः ईँ वदने । ॐ उँ सरस्वतीदेवतायै नमः ऊँ हृदये । ॐ एँ हल्भ्यो बीजेभ्यो नमः ऐँ गुह्ये । ॐ ओँ स्वरशक्तिभ्यो नमः औँ पादयोः । ॐ अँ क्षँ कीलकाय नमः । अः सर्वाङ्गेषु इति ऋष्यादिन्यासः । अथ करन्यासः । ॐ अँकँखँगँघँङँआँ अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐइँचँछँजँझँञँईँ तर्जनीभ्यां नमः । ॐ उँटँठँडँढँणँऊँ मध्यमाभ्यां नमः । ॐ एँतँथँदँधँनँऐँ अनामिकाभ्यां नमः । ॐ ओँ पँफँबँभँमँ औँ कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ अँयँरँलँवँशँषँसँहँक्षँ अः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । इति करन्यासः ।

अथ हृदयादिषडङ्गन्यासः। ॐ अँकँखँगँघँङँआँ हृदयाय नमः । ॐइँचँछँजँझँञँ ईँ शिरसे स्वाहा । ॐ उँटँठँडँढँणँऊँ शिखायै
वषट् । ॐएँतँथँदँधँनँऐँ कवचाय हुम् । ॐ ओँ पँफँबँभँमँ औँ नेत्रत्रयाय वौषट् ।ॐ अँ यँरँलँवँशँषँसँहँक्षँ अः अस्त्राय फट् ।
इति हृदयादिन्यासः ॥ ततः पूरके प्राणायामे कण्ठस्थषोडशदलपद्मे ॐ अँआँइँईँउँऊँऋँॠँऌँॡँएँऐँ ओं औअँअः इति षोडशस्वरान्
न्यसेत् ॥ कुम्भकप्राणायामे हृदयस्थे द्वादशदले ॐ कँ नमः । खँ नमः । गँ नमः। घँ नमः । ङँ नमः । चँ नमः । छँ
नमः । जँ नमः । झँ नमः । ञँ नमः । टँ नमः । ठँ नमः । इति द्वादश वर्णान् ॥ नाभौ दशदले ॐ डँ नमः । ढँ नमः ।
णँ नमः । तँ नमः । थँ नमः । दँ नमः । धँ नमः । नँ नमः । पँ नमः । फँ नमः । १० इति डादिफान्तान् । तदधोलिङ्गे षड्दले ।
ॐ बँ नमः । भँ नमः । मँ नमः । यँ नमः । रँ नमः । लँ नमः । इति बादिलान्तान् । आधारे गुदे चतुर्दले-ॐ वँ नमः ।
शँ नमः । षँ नमः । सँ नमः । इति वादिसान्तान् ॥ रेचके ललाटे द्विदले-ॐ हँ नमः । क्षँ नमः । इति द्वौ वर्णौ विन्यसेत् ॥
अथ ध्यानम् ॥ आधारे लिङ्गनाभौ प्रकटितहृदये तालुमूले ललाटे द्वे पत्रे षोडशारे द्विदशदशदले द्वादशार्द्धे चतुष्के ॥
वासान्ते वालमध्ये ड फ क ठ सहिते कण्ठदेशे स्वराणां हंक्षंतत्त्वार्थयुक्तं सकलदलगतं वर्णरूपं नमामि ॥ १ ॥ इत्यन्त ॥ ६६ ॥
र्मातृकान्यासः । अथ बहिर्मातृकान्यासः । ऋष्यादिषडङ्गन्यासः पूर्ववत् । ॐ अं नमः शिरसि ॐ आं नमः मुखे ॐ इं नमः दक्षिण
नेत्रे ॐ ईं नमः वामनेत्रे ॐ उँ नमः दक्षिणकर्णे ॐ ऊँ नमः वामकर्णे ॐ ऋं नमः दक्षिणनासापुटे ॐ ॠं नमः वामनासापुटे ॐ ऌँ नमः

दक्षिणकपोले ॐ लॄं नमः वामकपोले ॐ एँ नमः ऊर्ध्वौष्ठे ॐ ऐं नमः अधरोष्ठे ॐ ओं नमः ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तौ ॐ औं नमः अधोदन्तपङ्क्तौ ॐ अँ नमः मूर्ध्नि ॐ अः नमः मुखवृत्ते ॐ कं नमः दक्षिणबाहुमूले ॐ खं नमः दक्षिणकूर्परे ॐ गं नमः दक्षिणमणिबन्धे ॐ घं नमः दक्षिणाङ्गुलिमूले ॐ ङं नमः दक्षिणाङ्गुल्यग्रे ॐ चं नमः वामबाहुमूले ॐ छं नमः वामकूर्परे ॐ जं नमः वाममणिबन्धे ॐ झं नमः वामाङ्गुलिमूले । ॐ ञं नमः वामाङ्गुल्यग्रे ॐ टं नमः दक्षिणपादमूले ॐ ठँ नमः दक्षिणजानुनि ॐ डं नमः दक्षिणगुल्फे ॐ ढँ नमः दक्षपदाङ्गुलिमूले । ॐ णं नमः दक्षपादाङ्गुल्यग्रे । ॐ तं नमः वामपादमूले । ॐ थं नमः वामजानुनि । ॐ दं नमः वामगुल्फे ॐ धं नमः वामपादाङ्गुलिमूले । ॐ नं नमः वामपादाङ्गुल्यग्रे । ॐ पं नमः दक्षपार्श्वे ॐ फं नमः वामपार्श्वे । ॐ बं नमः पृष्ठे ॐ भं नमः नाभौ । ॐ मं नमः उदरे । ॐ यं त्वगात्मने नमः हृदये । ॐ रं असृगात्मने नमः दक्षांसे । ॐ लं मांसात्मने नमः ककुदि । ॐ वं मेदात्मने नमः वामांसे । ॐ शं अस्थ्यात्मने नमः हृदयादिदक्षहस्तान्तम् ॐ षं मज्जात्मने नमः हृदयादिवामहस्तान्तम् । ॐ सं शुक्रात्मने नमः हृदयादिपादान्तम् । ॐ हं प्राणात्मने नमः हृदयादिवामपादान्तम् । ॐ लं जीवात्मने नमः जठरे । ॐ क्षं परमात्मने नमः मुखे । एवं बहिर्मातृकान्यासं कृत्वा ध्यायेत् । "पञ्चाशल्लिपिभिर्विभक्तमुखदोर्हृत्पद्मवक्षःस्थलां भास्वन्मौलिनिबद्धचन्द्रशकलमापीनतुङ्गस्तनीम् ॥ मुद्रामक्षगुणं सुधाढ्यकलशं विद्यां च हस्ताम्बुजैर्बिभ्राणां विशदप्रभां त्रिनयनां वाग्देवतामाश्रये॥१॥" इति ध्यानम्।एवं मातृकान्यासं कृत्वा तत्तद्देवताकलान्यासं कुर्यात् । शंभुभक्तश्चेत् श्रीकण्ठादिमातृकाकलान्यासं वैष्णवस्तु केशवादिन्यासं गणेशभक्तो विघ्नेशादिकला

न्यासं शाक्तश्चेत् निवृत्त्यादिकलान्यासं च कुर्यात्। तत्कलान्यासस्तु स्वस्वप्रयोगे स्पष्टो भविष्यति एवं तत्तद्देवताकलान्यासं कृत्वा प्राणानायम्य स्वमूलमन्त्रस्य कल्पोदितान् ऋषिच्छन्दोदैवतादिन्यासान् तत्तदङ्गेषु न्यस्य करन्यासं हृदयादिषडङ्गन्यासं च कृत्वा पीठन्यासं कुर्यात्। स्वदेहं पीठमयं विचिन्त्य न्यसेत्। तद्यथा–आधारे ॐ मं मण्डूकाय नमः ॥१॥ लिङ्गे ॐ कालाग्निरुद्राय नमः ॥२॥ नाभौ ॐ कूं कूर्माय नमः ॥३॥ हृदये ॐ आं आधारशक्त्यै नमः ॥४॥ ॐ अं अनंताय नमः॥५॥ ॐ धं धरायै नमः ॥६॥ ॐ सुं सुधासिंधवे नमः ॥७॥ ॐ श्वं श्वेतद्वीपाय नमः ॥८॥ ॐ सुं सुराङ्घ्रिपाय नमः॥९॥ ॐ मं मणिहर्म्याय नमः॥१०॥ ॐ हें हेमपीठाय नमः ॥ ११ ॥ दक्षांसे ॐ धं धर्म्माय नमः ॥ १२ ॥ वामांसे ॐ ज्ञां ज्ञानाय नमः ॥ १३ ॥ वामोरौ ॐ वैं वैराग्याय नमः ॥ १४ ॥ दक्षोरौ ॐ ऐं ऐश्वर्याय नमः ॥ १५ ॥ मुखे ॐ अं अधर्म्माय नमः ॥ १६ ॥ वामपार्श्वे ॐ अँ अज्ञानाय नमः ॥१७॥ नाभौ ॐ अं अवैराग्याय नमः ॥ १८ ॥ दक्षपार्श्वे ॐ अं अनैश्वर्याय नमः ॥१९॥ पुनर्हृदये ॐ अं अनन्ताय नमः ॥२०॥ ॐ तं तत्त्वपद्माय नमः ॥ २१ ॥ ॐ आं आनन्दमयकन्दाय नमः ॥२२॥ ॐ सं संविन्नालाय नमः॥२३॥ ॐ विं विकारमयकेसरेभ्यो नमः ॥ २४ ॥ ॐ प्रं प्रकृत्यात्मकपत्रेभ्यो नमः ॥२५॥ ॐ पं पंचाशद्वर्णकार्णिकायै नमः ॥२६॥ कर्णिकायाम् ॐ सूं सूर्य्यमण्डलाय नमः ॥ २७ ॥ ॐ इं इन्दुमण्डलाय नमः ॥ २८ ॥ ॐ पां पावकमण्डलाय नमः ॥ २९ ॥ ॐ सं सत्त्वाय नमः ॥३०॥ ॐ रं रजसे नमः ॥ ३१ ॥ ॐ तं तमसे नमः ॥ ३२ ॥ ॐ आं आत्मने नमः ॥ ३३ ॥ ॐ अं अन्तरात्मने नमः ॥३४॥ ॐ पं परमात्मने नमः

॥ ३५ ॥ ॐ ह्रीं ज्ञानात्मने नमः ॥ ३६ ॥ ॐ मां मायातत्त्वाय नमः ॥३७॥ ॐ कं कलातत्त्वाय नमः ॥ ३८ ॥ ॐ विं विद्यातत्त्वाय नमः ॥३९॥ ॐ पं परतत्त्वाय नमः ॥ ४० ॥ इति पीठदेवताः मानसोपचारैः संपूज्य तत्रैव तत्तत्कल्पोक्तपीठशक्तीर्विन्यस्य संपूज्य ॐ ह्रींनमो भगवते सकलगुणात्मशक्तियुक्तायानन्ताय योगपीठात्मने नमः इत्यासनमन्त्रेण व्यापकं कृत्वा स्वहृदये मूलमन्त्रदेवतां ध्यायेत् । ध्यानं तु स्वस्वमन्त्रोक्तं ज्ञेयम् ॥ एवं ध्यात्वा ॐ लं पृथिव्यात्मकं गन्धं समर्पयामि नमः ॥१॥ ॐ हं आकाशात्मकं पुष्पं समर्पयामि नमः ॥ २ ॥ ॐ यं वाय्वात्मकं धूपं समर्पयामि नमः ॥ ३ ॥ ॐ रं वह्न्यात्मकं दीपं समर्पयामि नमः ॥ ४ ॥ ॐ वं अमृतात्मकं नैवेद्यं समर्पयामि नमः ॥ ५ ॥ इति मानसोपचारैः संपूज्य यथाशक्ति मूलमन्त्रं जपित्वा पुनर्ऋष्यादिकं विधाय गुह्यातिगुह्येत्यादिना देवदक्षिणकरे जपं समर्प्य क्षणं तद्गतमानसः कुण्डलीमुत्थाप्य ब्रह्मरन्ध्रे संयोज्य तदुत्पन्नामृतधाराभिर्हृदय कमलमध्यगतं मन्त्रदेवं संतर्प्य कुण्डलीं मूलाधारे संस्थाप्य मूलं यथाशक्ति जपित्वा प्रणमेत् ॥ इत्यन्तर्यागविधानम् ॥ अथ बहिर्यागविधानम् ॥ तत्रादौ देशकालौ स्मृत्वा अमुकमन्त्रपुरश्चरणकर्मणि अमुकदेवताप्रीत्यर्थं यथासंभवैर्द्रव्यैर्यथाशक्त्यमुकदेवतापूजनं वैदिकैस्तन्त्रोक्तैश्च मन्त्रैः करिष्ये इति संकल्प्य पात्रस्थापनं कुर्यात् । स्ववामाग्रे त्रिकोणषट्कोणवृत्तचतुरस्रमण्डलं गन्धेन विधाय शङ्खमुद्रया अवष्टभ्य अमुकदेवार्घ्यमण्डलाय नमः । इति संपूज्य । तत्र ॐ फडिति प्रक्षालितमाधारं संस्थाप्य ॐ वह्निमण्डलाय दशकलात्मने पात्रासनाय नमः । इति संपूज्य । आधारे पूर्वादिषु दशाग्निकलाः पूजयेत् । ॐ यं धूम्रार्चिकायै नमः

॥ १ ॥ ॐ रं ऊष्मायै नमः ॥ २ ॥ ॐ लं ज्वलिन्यै नमः ॥३॥ ॐ वं ज्वालिन्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ शं विस्फुलिङ्गिन्यै नमः ॥ ५ ॥
ॐ षं सुश्रियै नमः ॥६॥ ॐ सं सुरूपायै नमः ॥७॥ ॐ हं कपिलायै नमः ॥८॥ ॐ ळं हव्यवहायै नमः ॥ ९ ॥ ॐ क्षं कव्यवहायै
नमः ॥१०॥ इति संपूज्य । ॐ क्लीं महाजलचराय हुंफट् स्वाहा पाञ्चजन्याय नमः । इति मन्त्रेण क्षालितं शङ्खं तत्र संस्थाप्य । ॐ अं
सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने सामान्यार्घ्यपात्राय नमः । इति संपूज्य । पात्रे स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन द्वादशसूर्यकलाः पूजयेत् ॥
ॐ कं भं तापिन्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ खं बं तापिन्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ गं फं धूम्रायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ घं पं मरीच्यै नमः ॥ ४ ॥
ॐ ङं नं ज्वालिन्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ चं धं रुच्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ छं दं सुषुम्नायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ जं थं भोगदायै नमः ॥ ८ ॥
ॐ झं तं विश्वायै नमः ॥९॥ ॐ ञं णं बोधिन्यै नमः ॥१० ॥ ॐ टं ढं धरिण्यै नमः ॥ ११ ॥ ॐ ठं डं क्षमायै नमः ॥ १२ ॥
इति संपूज्य । क्षंळंहंसंषंशंवंलंरंयंमंभंबंफंपंनंधंदंथंतंणंढंडंठंटंञंझंजंछंचंङंघंगंखंकंअःअंऔंओंऐंएंॡंऌंॠंऋंऊंउंईंइंआंअं ५१ इति
विलोममातृकां मूलमंन्त्रं विलोमं च पठन् जलमापूर्य्य ॐ सोममण्डलाय षोडशकलात्मने अमुकपात्रामृताय नमः । इति संपूज्य ।
जले षोडश चन्द्रकलाः पूजयेत् । ॐ अं अमृतायै नमः ॥१॥ ॐ आं मानदायै नमः ॥२॥ ॐ इं पूषायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ ईं
तुष्ट्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ उं पुष्ट्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ ऊं रत्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ ऋं धृत्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ ॠं शशिन्यै नमः ॥ ८ ॥
ॐ ऌं चन्द्रिकायै नमः ॥ ९ ॥ ॐ ॡं कान्त्यै नमः ॥ १० ॥ ॐ एं ज्योत्स्नायै नमः ॥ ११ ॥ ॐ ऐं श्रियै नमः ॥ १२ ॥

ॐ ओं प्रीत्यै नमः ॥ १३ ॥ ॐ औं अङ्गदायै नमः ॥ १४ ॥ ॐ अं पूर्णायै नमः ॥ १५ ॥ ॐ अः पूर्णामृतायै नमः । इति संपूज्य ॥ गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ॥ नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिं कुरु ॥ इत्यङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डला त्तीर्थान्यावाह्य हुं इत्यवगुण्ठच मूलेनाष्टधा अभिमन्त्र्य फट् इति छोटिकया संरक्ष्य मन्त्रोक्तषडङ्गं संपूज्य नमः इति संपूज्य मूलम ष्टधा जपन् मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छादयेत् । पुनः वं इति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य संरोधिन्या निरुध्य शङ्खमुसलचक्रमुद्राः प्रदर्श्य महामु द्रया परमीकृत्य लिङ्गमुद्रां प्रदर्श्य नमेत् । शिवसूर्यार्चने शङ्खस्थाने शङ्खेतरताम्रादिपात्रस्थापनं कुर्यात् । इति तन्त्रोक्तशङ्खाद्यर्घ्य पात्रस्थापनम् । ततः शङ्खादक्षिणभागे प्रोक्षणीपात्रपूरणं कृत्वा तज्जलेनात्मानं पूजासामग्रीं च मूलमन्त्रेण प्रोक्ष्य तद्दक्षिणतः पाद्यार्घ्याचमनीयमधुपर्कपात्राणि शङ्खवत्संस्थाप्य अशक्तश्चेत्तर्हि एकमेव पात्रं संस्थाप्य सामान्यविधिना पूजयेत् । तेषु च वस्तूनि क्षिपेत् । यथा–पाद्यपात्रे श्यामाकविष्णुक्रान्ताब्जदूर्वाः क्षिपेत् । अर्घ्यपात्रे दूर्वातिलदर्भाग्रसर्षपयवपुष्पफलाक्षतग न्धान् क्षिपेत् । आचमनीयपात्रे लवङ्गजातीपत्रकङ्कोलानि प्रक्षिपेत् । मधुपर्कपात्रे दध्याज्यमधूनि च स्थापयेत् । एवं पूजापात्राणि संपाद्य ॐ जगद्ध्वनिमन्त्रमातः स्वाहा ॥ इति घण्टां संपूज्य घण्टानादं कृत्वा मूलेनाचम्य प्राणानायम्य वामभागे ॐ गुं गुरुभ्यो नमः ॥ १ ॥ पं परमगुरुभ्यो नमः ॥२॥ पं परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः ॥ ३ ॥ दक्षिणभागे ॐ गं गणपतये नमः ॥ १ ॥ इति प्रणम्य पीठे ॐ मं मण्डूकादिपरतत्त्वान्तपीठदेवताभ्यो नमः इति पूर्ववत्पीठदेवताः संपूज्य तत्रैव तत्तत्कल्पोक्त

पीठशक्तीः पूजयेत् । तत्र ॐ ह्रीं नमो भगवते सकलगुणात्मशक्तियुक्तायानन्ताय योगपीठात्मने नमः ॥ इति पुष्पाञ्जलिनासनं दत्त्वा तत्र महीद्यौरित्यादिवैदिकैर्मन्त्रैस्ताम्रकलशं यथाविधि पूर्णपात्रान्तं संस्थाप्य तत्र तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य षोडशोपचारैः संपूज्य तदुपरि पट्टवस्त्रं प्रसार्य्य तत्र मन्त्रदेवतायन्त्रं तद्गन्धेन विलिख्य तन्मध्ये मूलमन्त्रेण स्वर्णमयीं मूलमन्त्रदेवताप्रतिमां सावयवां स्वर्णादियन्त्रं वा अग्न्युत्तारणपूर्वकं स्थापयेत् । अथ अग्न्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठाप्रयोगः ॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थममुककामनासिद्ध्यर्थममुकदेवनूतनप्रतिमाया यन्त्रस्य वा अग्न्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये । इति संकल्प्य । यन्त्रं मूर्तिं वा ताम्रपात्रे निधाय घृतेनाभ्यज्य तदुपरि दुग्धधारां जलधारां च दद्यात् । तत्र मन्त्राः । ॐ समुद्रस्य त्वावकयाग्ने परिव्ययामसि । पावकोऽअस्मभ्यꣳशिवो भव ॥ १ ॥ हिमस्य त्वा जरायुणाग्ने परिव्ययामसि ॥ पावकोऽअस्मभ्यꣳ शिवो भव ॥ २ ॥ उपज्मन्नुप वेतसेवतरं नदीष्ष्वा । अग्ने पित्तमपामसि मण्डूकि ताभिरागहि सेमन्नो यज्ञम्पावकवर्णꣳशिवङ्कृधि ॥ ३ ॥ अपामिदन्न्ययनꣳसमुद्रस्य निवेशनम् ॥ अन्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तु हेतयः ॥ पावकोऽअस्मभ्यꣳशिवो भव ॥ ४ ॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया ॥ आदेवान्वक्षि यक्षि च ॥ ५ ॥ सनः पावक दीदिवोग्ने देवाँ २ ॥ ऽइहावह उपयज्ञꣳहविश्च नः ॥ ६ ॥ पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन्रुरुचऽ

उषसोनभानुना ॥ तूर्वन्नयामन्नेतशस्यनूरणऽआयोघृणेनततृषाणोऽअजरः ॥ ७ ॥ नमस्तेहरसेशोचिषेनमस्तेऽअस्त्वर्चिषे ॥ अन्न्याँ
स्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयःपावकोऽअस्मभ्यꣳशिवोभव ॥ ८ ॥ नृषदेवेडप्सुषदेवेड्वर्हिषदेवेड्वनसदेवेड्स्वर्विदेवेट् ॥ ९ ॥ येदे
वादेवानांय्यज्ञियायज्ञियानाꣳसंव्वत्सरीणमुपभागमासते ॥ अहुतादोहविषोयज्ञेऽअस्मिन्स्वयम्पिबन्तुमधुनोघृतस्य ॥१०॥ येदेवादेवे
ष्वधिदेवत्त्वमायन्येब्रह्मणःपुरऽएतारोऽअस्य ॥ येब्भ्योनऽऋतेपवतेधामकिञ्चन नतेदिवोनपृथिव्याऽअधिस्नुषु ॥ ११ ॥ प्प्राण
दाऽअपानदाव्यानदाव्वर्चोदाव्वरिवोदाः ॥ अन्न्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयःपावकोऽअस्मभ्यꣳशिवोभव ॥ १२ ॥ इत्यग्न्युत्तारणसू
क्तम् ॥ अथ प्राणप्रतिष्ठा ॥ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः। ऋग्यजुःसामानि च्छंदांसि ॥ क्रियामयवपुःप्राणाख्या
देवताः। आँबीजम्। ह्रीं शक्तिः। क्रौं कीलकम्। अस्यां नूतनमूर्तौ प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः। ॐ आँह्रींक्रौंयँरँलँवँशँषँसँहोंहँसः ॥१४॥
अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः प्राणा इह प्राणाः ॥ पुनः ॐ आँह्रींक्रौंयँरँलँवँशँषँसँहोंहँसः ॥१४॥ अस्या अमुकदेवप्रतिमाया जीव इह
स्थितः। पुनः ॐ आँह्रींक्रौंयँरँ० १४ इत्यादि। अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपाद
पायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ ॐ मनोजूतिर्ज्जुषतामाज्यस्यबृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंयज्ञꣳसमिमंदधातु ॥

विश्वेदेवास इहमादयन्तामो३म्प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ एष वै प्रतिष्ठानाम यज्ञो यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते सर्वमेव प्रतिष्ठितं भवति ॥२॥ इति प्रति ष्ठाप्य । पञ्चोपचारैः संपूज्य संस्कारसिद्ध्यै पञ्चदश प्रणवावृत्तीः कृत्वा अनेन अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः गर्भाधानादिपञ्चदशसं स्कारान्संपादयामि इति वदेत् । एवं प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा षोडशोपचारैः राजोपचारैर्वा पूजयेत् "तत्र विष्णुं पुरुषसूक्तेन ॥ शिवं त्र्यंब कमन्त्रेण पञ्चाक्षरेण वा ॥ गणपतिं तन्मूलमन्त्रेण । देवीं श्रीसूक्तेन सूर्यं पुरुषसूक्तेन तन्मूलमन्त्रेण वा षोडशोपचारैः पूजयेत् । सर्वेषां वा पुरुषसूक्तेन पूजाकरणम्"॥ अथ सर्वदेवोपयोगिषोडशोपचारपूजाप्रयोगः ॥ ॐ आत्मसंस्थमजं शुद्धं त्वामहं परमेश्वर ॥ अरण्या मिव हव्याशं मूर्तावावाहयाम्यहम् ॥१॥ ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिं सर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ ततो मूलमन्त्रमुच्चार्य्य । ॐ भूर्भुवः स्वः असुकदेवमावाहयामि ॥ इत्यावाह्य आवाहनमुद्रां प्रदर्शयेत् । इत्यावाहनम् ॥ १ ॥ तवेयं महिमामूर्तिस्तस्यां त्वां सर्वगं प्रभो । भक्तिस्नेहसमाकृष्टदीपवत्स्थापयाम्यहम् । ततो मूलमुच्चार्य्य । ॐभूर्भुवः स्वः असुकदेव इह तिष्ठ । इति स्थापनीमुद्रया स्थापनम् ॥ २ ॥ "देवीपूजायां स्त्रीलिंगेनोच्चारणं कार्यम्"॥ अनन्या तव देवेश मूर्तिशक्तिरियं प्रभो ॥ सान्नि ध्यं कुरु तस्यां त्वं भक्तानुग्रहतत्पर ॥ १ ॥ ततो मूलं पठित्वा । ॐ भू० असुकदेव इह संनिधेहि इति तन्मुद्रया संनिधापनम् ॥ ३ ॥ आज्ञया तव देवेश कृपाम्भोधे गुणाम्बुधे ॥ आत्मानन्दैकतृप्तं त्वां निरुणध्मि पितर्गुरो ॥ १ ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू०असुक

देव इह संनिरुध्यस्व इति तन्मुद्रया संनिरोधनम् ॥ ४ ॥ अज्ञानाद्दुर्मनस्याद्वा वैकल्यात्साधनस्य च ॥ यदपूर्णं भवेत्कृत्यं तदप्यभिमुखो भव ॥ १ ॥ ततो मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेव इह संमुखो भव इति तन्मुद्रया सन्मुखीकरणम् ॥ ५ ॥ दशापी यूषवर्षिण्या पूरयन्यज्ञविष्टरम् ॥ मूर्तावायज्ञसंपूर्तैः स्थितो भव महेश्वर ॥ १ ॥ इति प्रार्थनीमुद्रया प्रार्थयेत् । अभक्तवाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रदूरातिसद्द्युते ॥ स्वतेजःपञ्जरेणाशु वेष्टितो भव सर्वतः ॥ १ ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेव अवगुण्ठितो भव । इति तन्मुद्रया अवगुण्ठनम् ॥ ६ ॥ ततः षडङ्गेन सकलीकरणम् । मूलेन धेनुमुद्रया अमृतीकरणम् । मूलेन महामुद्रया परमीकरणम् । यस्य दर्शनमिच्छन्ति देवाः स्वाभीष्टसिद्धये । तस्मै ते परमेशाय स्वागतं स्वागतं च मे ॥ १ ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेव सुस्वागतमिति सुस्वागतम्॥७॥"देवदेव महाराज प्रियेश्वर प्रजापते॥आसनं दिव्यमीशान दास्येऽहं परमेश्वर ॥१॥" ॐ पुरुषऽएवेदꣳसर्वंयद्भूतंयच्चभाव्व्यम् ॥ उतामृतत्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति॥मूलं पठित्वा ॐ भू०अमुकदेवाय इदमासनम् । इत्यासनं दद्यात् ॥२॥ " यद्भक्तिलेशसंपर्कात्परमानन्दविग्रहम् ॥ तस्मै ते चरणाब्जाय पाद्यं शुद्धाय कल्पये " ॐ एतावानस्यमहिमातोज्यायाँश्चपूरुषः ॥ पादोस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ १ ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय नमः पाद्यं समर्पयामि । इति पाद्यम् ॥ ३ ॥ " तापत्रयहरं दिव्यं परमानन्दलक्षणम्॥तापत्रयविनिर्मुक्तं तवार्घ्यं कल्पयाम्यहम् ॥ " त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषःपादोस्येहाभवत्पुनः॥

ततोविष्वङ्व्यक्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० इदमर्घ्यम् । इत्यर्घ्यम् ॥ ४ ॥ “ वेदानामपि
वेद्याय देवानां देवतात्मने ॥ आचामं कल्पयामीश शुद्धानां शुद्धिहेतवे ॥ ” ततोव्विराडजायतव्विराजोऽअधिपूरुषः । सजातोऽअ
त्यरिच्च्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० आचमनीयं० इत्याचमनम् ॥ ५ ॥“सर्वकालुष्यहीनाय परि
पूर्णसुखात्मने ॥ मधुपर्कमिदं देव कल्पयामि प्रसीद मे ॥”मूलं पठित्वा ॐ भू०अमुकदेवाय०मधुपर्कं स०इति मधुपर्कं दत्त्वाचमनं दद्यात्
॥६॥“ॐस्नेहं गृहाण स्नेहेन लोकनाथ महाशय॥सर्वलोकेषु शुद्धात्मन्ददामि स्नेहमुत्तमम्॥”मूलं पठित्वा ॐभू०अमुकदेवाय०सुगन्धतैलं
स० इति सुगन्धतैलं दद्यात्॥७॥“गङ्गासरस्वतीरेवापयोष्णीनर्मदाजलैः॥ स्नापितोऽसि मया देव तथा शान्तिं कुरुष्व मे” ॥ ॐतस्मा
द्यज्ञात्सर्व्वहुतःसम्भृतम्पृषदाज्ज्यम् ॥ पशूँस्ताँश्चक्रेवायव्व्यानारण्याग्ग्राम्याश्चये ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० स्नानं
स० इति स्नानम् ॥ ८ ॥ अथ पयःस्नानम् । “कामधेनुसमुत्पन्नं सर्वेषां जीवनं परम् ॥ पावनं यज्ञहेतुश्च पयः स्नानार्थमर्पि ॥ ७१ ॥
तम् ॥” ॐपयः पृथिव्व्याम्पयऽओषधीषु पयोदिव्व्यन्तरिक्षेपयोधाः॥ पयस्वतीःप्रदिशः सन्तुमह्यम् ॥ १ ॥ मूलं पठित्वा ॐभू०
असुकदेवा० पयःस्नानं स० ॥ ९ ॥ दधिस्नानम् । “पयसस्तु समुद्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभम् ॥ दध्यानीतं मया देव स्नानार्थं प्रति

गृह्यताम् ॥" ॐ दधिक्राव्ण्णोऽअकारिषञ्जिष्णोरश्श्वस्य वाजिनः॥ सुरभिनोमुखाकरत्प्रणआयूꣳषितारिषत्॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय० दधिस्नानं स० १० ॥ अथ घृतस्नानम् । "नवनीतसमुत्पन्नं सर्वसन्तोषकारकम् ॥ घृतं तुभ्यं प्रदास्यामि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम्" ॐ घृतम्मिमिक्षे घृतमस्ययोनिर्घृते श्रितो घृतम्वस्यधाम ॥ अनुष्ष्वधमावह मादयस्वस्वाहा कृतंवृषभवक्षिहव्यम् ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय घृतस्नानं स० ॥११॥ अथ मधुस्नानम् । "तरुपुष्पससमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु ॥ तेजःपुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम्" ॐ मधुव्वाताऽऋतायतेमधुक्षरन्तिसिन्धवः॥ माद्ध्वीर्न्नः सन्त्वोषधीः ॥ ॐ मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थिवꣳरजः ॥ मधुद्यौरस्तुनः पिता ॐ मधुमान्नोव्वनस्प्पतिर्म्मधुमाꣳ२ ॥ ऽअस्तुसूर्य्यः ॥ माध्वीर्गावोभवन्तुनः ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय० मधुस्नानं स० ॥ १२ ॥ अथ शर्करोदकस्नानम् ॥ "इक्षुसारसमुद्भूता शर्करा पुष्टिकारिका ॥ मालापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम्"॥ ॐ अपाꣳरससमुद्वयसꣳसूर्य्येसन्तꣳसमाहितम् ॥ अपाꣳरसस्ययोरसस्तंव्वोगृह्णाम्म्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा जुष्टंगृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय० शर्करोदकस्नानं स० ॥ १३ ॥ अथ पञ्चामृतस्नानम् ॥ "पयो दधि घृतं चैव मधु च शर्करायुतम् ॥ पञ्चामृतं मयानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥" ॐ पञ्चनद्यःसरस्वती

मपियन्तिसस्रोतसः ॥ सरस्वतीतुपञ्चधासोदेशेभवत्सरित् ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० पञ्चामृतस्नानं स० ॥ १४ ॥
अथ गन्धोदकस्नानम् ॥ "मलयाचलसंभूतं चन्दनागुरुसंभवम् ॥ चन्दनं देवदेवेश स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥" ॐगन्धद्वारांदुराधर्षां
नित्यपुष्टांकरीषिणीम् ॥ ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपह्वयेश्रियम् ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवा० गन्धोदकस्नानं स० ॐ वरुण
स्योत्तम्भनमसिव्वरुणस्यस्कंभसर्ज्जनीस्थोव्वरुणस्यऽऋतसदन्यसि ॥ वरुणस्यऽऋतसदनमसिव्वरुणस्यऽऋतसदनमासीद ॥
मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय शुद्धोदकस्नानं स० ॥ एवं स्नानं समर्प्य ॥ १५ ॥ शिवसूर्यातिरिक्तदेवेषु शंखेनाभिषेकं कुर्य्यात् ॥
अथाभिषेकः । हरिः ॐ ॐ सहस्रशीर्षा० ॥ १ ॥ पुरुषए० ॥२॥ एतावान० ॥३॥ त्रिपादूर्ध्व०॥४॥ततोव्विराड० ॥ ५ ॥ तस्मा
द्यज्ञात्स० ॥ ६ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुत० ॥ ७ ॥ तस्मादश्वाऽअजायन्त० ॥ ८ ॥ तंय्यज्ञम्बर्हिषि० ॥ ९ ॥ यत्पुरुषंव्व्यदधुःकति
धा० ॥ १० ॥ ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्० ॥ ११ ॥ चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोः० ॥ १२ ॥ नाभ्याऽआसीदन्तरिक्षꣳ ॥ १३ ॥
यत्पुरुषेणहविषा० ॥ १४ ॥ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः० ॥ १५ ॥ यज्ञेनयज्ञमयजन्त० ॥ १६ ॥ एवं पुरुषसूक्तेन वा अथर्वशि
रसा तत्तन्मूलमन्त्रेण वा यथाशक्ति अभिषेकं कृत्वा । ॐ अनेन अभिषेककर्म्मणामुकदेवता प्रीयताम् । इति समर्प्य आचमनं

दद्यात् ॥ वस्त्रम् । "सर्वभूषादिके सौम्ये लोकलज्जानिवारणे ॥ मयोपपादिते तुभ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥" ॐ तस्माद्यज्ञा त्सर्व्वहुतऽऋचः सामानिजज्ञिरेछन्दांᳬसिजज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत । मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय वस्त्रं स० (आचमनम्) ॥ १६ ॥ "पीतं विष्णौ सितं शंभौ रक्तं विघ्नार्कशक्तिषु ॥ सच्छिद्रं मलिनं जीर्णं त्यजेत्तैलादिदूषितम्" ॥यज्ञोपवीतम् । "नवभिस्त न्तुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवतामयम् ॥ उपवीतं चोत्तरीयं गृहाण परमेश्वर ॥" ॐ तस्मादश्श्वाऽ अजायन्तयेकेचोभयादतः ॥ गावो हजज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० यज्ञोपवीतं समर्पयामि ॥ १७ ॥ (आचमनम्) गन्धम् । "श्रीखण्डं चन्दनं दिव्यं गन्धाढ्यं सुमनोहरम् ॥ विलेपनं सुरश्रेष्ठ चन्दनं प्रतिगृह्यताम्" । ॐ तंयज्ञम्बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषञ्जा तमग्रतः ॥ तेन देवाऽअयजन्तसाध्याऽऋषयश्चये॥मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय गन्धं समर्पयामि ॥१८॥ "अङ्गुष्ठौ कनिष्ठामूल लग्नौ गन्धमुद्रा" अक्षतान् "अक्षताश्च सुरश्रेष्ठ कुङ्कुमाक्ताः सुशोभिताः॥मया निवेदिता भक्त्या गृहाण परमेश्वर ॥" ॐ अक्षन्नमीमदन्त ह्यवप्रियाऽअधूषत ॥ अस्तोषतस्वभानवोव्विप्प्रानविष्ठयामतीयोजान्विन्द्रतेहरी ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय अक्षता न्स० ॥ १९ ॥ पुष्पाणि । "माल्यादीनि सुगन्धीनि मालत्यादीनि वै प्रभो ॥ मया नीतानि पुष्पाणि गृहाण परमेश्वर ॥" ॐ

यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ॥ मुखं किमस्यासीत्किं बाहू किमूरू पादाऽउच्येते । मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय पुष्पाणि समर्पयामि ॥ २० ॥ "तर्ज्जन्यङ्गुष्ठयोगेन पुष्पमुद्रा" "पुष्पं पत्रं फलं देवे न प्रदद्यादधोमुखम् ॥ पुष्पाञ्जलौ न तद्दोषस्तथा पर्य्युषितस्य च"॥ अत्रावसरे तत्तत्प्रयोगोक्तामावरणपूजां कृत्वा धूपादिनिवेदनं कार्यम्। धूपम् ।'वनस्पतिरसोद्भूतो गन्धाढ्यो गन्ध उत्तमः । आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् " ॥ ॐ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ॥ ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रोऽअजायत । मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय साङ्गाय० धूपं समर्पयामि ॥ २१ ॥ 'तर्जनीमूलयोरङ्गुष्ठयोगो धूपमुद्रा' दीपम् । "ॐ सुप्रकाशो महादीपः सर्वतस्तिमिरापहः ॥ सबाह्याभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम्" ॥ ॐ चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्य्योऽअजायत ॥ श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्च मुखादग्निरजायत ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय साङ्गाय० दीपं स० ॥ २२ ॥ "घृतदीपो दक्षिणे स्यात्तैलदीपस्तु वामतः ॥ सितवर्त्तियुतो दक्षे वामाङ्गे रक्तवर्त्तिका" ॥ 'मध्यमाङ्गुष्ठयोगो दीपमुद्रा' नैवेद्यम् । ततः स्वर्णादिभाजने देवताग्रे देवदक्षिणतो वा साज्यं सशर्करं पायसादि नैवेद्यं परिवेष्य ॐ 'यं' इति वायुबीजेन द्वादशवाराभिमन्त्रितजलेन प्रोक्ष्य तेनैव 'यं' बीजेन नैवेद्यदोषं संशोष्य दक्षिणकरे 'रं' इति बीजं विचिन्त्य दक्षकरपृष्ठे वामकरं दत्त्वा नैवेद्यं प्रदर्श्य तेनैव 'रं' इति अग्निबीजोत्थाग्निना दोषं दग्ध्वा वामकरे 'वं' इति बीजं ध्यात्वा तत्पृष्ठे दक्षहस्तं दत्त्वा नैवेद्यं प्रदर्श्य

'वं' इति सुधाबीजोत्थामृतप्लुतं स्मृत्वा मूलमन्त्रेण प्रोक्ष्य तत्स्पृष्ट्वाऽष्टवारं मूलमन्त्रं प्रजप्य धेनुमुद्रां प्रदर्श्य संपूज्य देवे पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा देवस्योद्गतं तेजः स्मृत्वा वामाङ्गुष्ठस्पृष्टनैवेद्यं सजलदक्षहस्तेन "सत्पात्रसिद्धं सुहविर्विविधानेकभक्षणम् । निवेदयामि देवेश सानुगाय गृहाण तत् ॥" ॐ नाभ्याऽआसीदन्तरिक्षꣳशीर्ष्णो द्यौः समवर्त्तत। पद्भ्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकाꣳ२ ॥ अकल्पयन् ॥ १ ॥ ॐ सांगायामुकदेवाय नमः इदं नैवेद्यं समर्पयामि इति पठित्वा भूतले देवदक्षिणे जलं क्षिप्त्वा नैवेद्यमुद्रां प्रदर्शयेत् । 'अनामामूलयोरङ्गुष्ठयोगो नैवेद्यमुद्रा' ततः सपुष्पाभ्यां कराभ्यां भक्ष्यपात्रमुद्धरन् 'निवेदयामि भवते जुषाणेदं हविर्हरे' ॥ इति मन्त्रेण ग्रासमुद्रां प्रदर्श्य वामहस्तेन पद्माभां मुद्रां कृत्वा दक्षिणहस्तेन (ॐ प्राणाय स्वाहा) इति प्राणमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥१॥ (ॐ अपानाय स्वाहा) इत्यपानमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥२॥ (ॐ उदानाय स्वाहा) इत्युदानमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ३ ॥ (ॐ व्यानाय स्वाहा) इति व्यानमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ४ ॥ (ॐ समानाय स्वाहा) इति समानमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ ५ ॥ ततः अन्तःपटं दत्त्वा- "ब्रह्मेशाद्यैः परित उरुभिः सूपविष्टैः समेतैर्लक्ष्म्या सिञ्जद्वलयकरया सादरं वीज्यमानः ॥ नर्मक्ष्वेलीप्रहसनसुखैर्व्याप्नुवन्पंक्तिमध्यं भुंक्ते पात्रे कनकघटिते षड्रसं श्रीरमेशः ॥१॥ शालीभक्तं सुपक्वं शिशिरकरसितं पायसापूपसूपं लेह्यं पेयं च चोष्यं सितममृतफलं द्वारिकाद्यं सुखाद्यम् ॥ आज्यं प्राज्यं सभोज्यं नयनरुचिकरं राजिकैलामरीचस्वादीयः शाकराजीपरिकरममृताहारजोषं

जुषस्व ॥ २ ॥ " इति नैवेद्यं समर्प्य ॥ आचमनम् ॥ " समस्तदेवदेवेश सर्वतृप्तिकरं परम् ॥ अखण्डानन्दसंपूर्णं गृहाण जलमुत्तमम् ॥ १ ॥ " इत्याचमनं दद्यात् । इति नैवेद्यम् ॥ अत्र साग्निकश्चेत्तदाग्नौ होमं वैश्वदेवं च कृत्वा मूर्त्तौ देवे वह्निं नियोज्याचमनोदकं दद्यात् । ततो नैवेद्यांशं तत्तदुच्छिष्टभोजने निवेदयेत् । तद्यथा । विष्णोरुच्छिष्टं विष्वक्सेनाय ॥ १ ॥ शिवस्योच्छिष्टं चण्डेश्वराय ॥२॥ सूर्यस्योच्छिष्टं चण्डांशवे ॥३॥ गणेशस्योच्छिष्टं वक्रतुण्डाय ॥४॥ शक्तेरुच्छिष्टं शेशिकायै निवेदयेत्॥ २३ ॥ ताम्बूलम् । "पूगीफलं महद्दिव्यं नागवल्लीदलैर्युतम् ॥ एलाचूर्णादिसंयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम्"। मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय नमः ॥ ताम्बूलं समर्पयामि ॥ २४ ॥ फलम् । " इदं फलं मया देव स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि "। ॐ या ऽ फलिनीर्य्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्च पुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वꣳहसः । मूलं पठित्वा ॐ भू० असुकदेवाय० फलं समर्पयामि ॥ २५ ॥ छत्राद्यर्पणम् ॥ " बुद्धिः सवासना कलता दर्पणं मङ्गलानि च ॥ मनोवृत्तिर्विचित्रा ते नृत्यरूपेण कल्पिता ॥ १ ॥ ध्वनयो गीतरूपेण शब्दा वाद्यप्रभेदतः ॥ छत्राणि नवपद्मानि कल्पितानि मया प्रभो ॥ २ ॥ सुषुम्ना ध्वजरूपेण प्राणाद्याश्चामरा मताः ॥ अहंकारोङ्गजत्वेन वेगः कलतो रथात्मना ॥३ ॥ इन्द्रियाण्यश्वरूपाणि शब्दादिरथवर्त्मना ॥ मनः प्रग्रहरूपेण बुद्धिः सारथिरूपतः ॥ ४ ॥ सर्वमन्यत्तथा कलतं तवोपकरणात्मना ॥ एवं सार्द्धचतुष्टयश्लोकान् पठित्वा छत्रादि

समर्पयेत् ॥२६॥ दक्षिणा। "हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः। अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे" ॥ ॐ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्ग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत्॥सदाधारपृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्मै देवायहविषा विधेम ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय दक्षिणां समर्पयामि इति हिरण्यादिदक्षिणां दद्यात् ॥ २७ ॥ कर्पूरार्तिक्यम्। " कदलीगर्भसंभूतं कर्पूरं च प्रदीपितम्। आरार्तिक्यमहं कुर्वे पश्य मे वरदो भव " ॥ ॐ इदᳯहविः प्प्रजननम्मेऽअस्तुदशवीरᳯसर्व्वगणᳯस्वस्तये ॥ आत्मसनिप्प्रजासनिपशुसनिलोकसन्यभयसनिअग्निः प्प्रजाम्बहुलाम्मेकरोत्त्वन्नम्पयोरेतोऽअस्म्मासुधत्त ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय कर्पूरारार्तिक्यं प्रदर्शयामि ॥ २८ ॥ प्रदक्षिणा।" यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि वै। तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणपदेपदे ॥" ॐ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधः कृताः ॥ देवायद्यज्ञन्तन्वानाऽअबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ मूलं पठित्वा ॐ भू० अमुकदेवाय० प्रदक्षिणां समर्पयामि ॥ विष्णौ चतस्रः प्रदक्षिणाः ४ शिवे तिस्रः ३ दुर्गायामेका १ गणेशे तिस्रः ३ रवौ सप्त ७ प्रदक्षिणाः कार्याः ॥ २९ ॥ नानापत्रपुष्पैः पुष्पाञ्जलिः ॥ "नानासुगन्धपुष्पाणि यथाकालोद्भवानि च। पुष्पाञ्जलिं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥" ॐ यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्म्माणिप्रथमान्यासन् ॥ तेहनाकम्महिमानः सचन्तयत्रपूर्व्वेसाध्याः सन्तिदेवाः ॥ मूलं पठित्वा ॐ

मू० असुकदेवाय पुष्पाञ्जलिं स० ॥२०॥ प्रणामः । 'ॐ प्रपन्नं पाहि मामीश भीतं मृत्युग्रहार्णवात् ॥ ' इति वदन्साष्टाङ्गप्रणामेना त्मानं निवेदयेत् ॥ २१ ॥ ततस्तत्तत्स्तुतिपाठेन देवं स्तुत्वा ब्रह्मार्पणं कुर्यात् । एवं जपदेवतापूजां कृत्वा मालायाः संस्कारान्कु र्यात् ॥ अथ मालासंस्कारः । तत्रादौ कुशोदकसहितैः पञ्चगव्यैर्मालां प्रक्षाल्य अश्वत्थपत्रनवके रचिते कमले स्थापयित्वा ॐ ह्रीं अँआँइँईँउँऊँऋँॠँऌँॡँ एँऐँओँ औँअंँअः कँखँगँघँङँ चँछँजँझँञँ टँठँडँढँणँ तँथँदँधँनँ पँफँबँभँमँ यँरँलँवँशँषँसँहँळँक्षँ इत्येतानि मातृका क्षराणि मूलमन्त्रं च मालायां विन्यस्य पुनः पञ्चगव्येन प्रोक्ष्य ॐ सद्योजातंप्रपद्यामिसद्योजातायवैनमोनमः भवेभवेनातिभवेभव स्वमांभवोद्भवायनमः ॥ १॥ इति मन्त्रेण शीतजलेन प्रक्षालयेत् ॥ ॐवामदेवायनमोज्येष्ठायनमःश्रेष्ठायनमोरुद्रायनमःकालायनमः कलविकरणायनमोबलविकरणायनमोबलायनमोबलप्रमथनायनमःसर्वभूतदमनायनमोमनोन्मनायनमः ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण चन्दनागु रुकर्पूरादिसुगन्धद्रव्यैर्घर्षयेत् । ॐअघोरेभ्योथघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः ॥ शर्वेभ्यःसर्वसर्वेभ्योनमस्तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण तां धूपयेत् । ॐ तत्पुरुषायविद्महेमहादेवायधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण मालायाश्चन्दनं लेपयेत् ॥ ॐ ईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानाम्ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण

मेरुसहितं प्रत्येकमणिं सकृत्सकृदेवाभिमंत्रयेत् । इत्यभिमन्त्र्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । तद्यथा । अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः ऋग्यजुःसामानि च्छन्दांसि । क्रियामयवपुःप्राणाख्या देवता । आँबीजँ ह्रींशक्तिः क्रौंकीलकम् अस्यां मालायां प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः । ॐ आँह्रींक्रौंअँयँरँलँवँशँषँसँहँळँक्षँअःक्रौंह्रींआँहँसःसोहँ अस्यां मालायां प्राणा इह प्राणास्तिष्ठन्तु ॐ आँह्रींक्रौंअँयँरँलँवँशँषँसँहँळँक्षँअःक्रौंह्रींआँहँसः सोहं अस्यां मालायां जीव इह स्थितः । ॐ आँह्रींक्रौंअँयँरँलँवँशँषँसँहँळँक्षँअः क्रौंह्रींआँहँसः सोहँ अस्यां मालायां सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानीहागत्य स्वस्ति सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । एवं प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पुष्पाक्षतान् कुङ्कुमाक्तान् निःक्षिप्य गर्भाधानादिपञ्चदशसंस्कारसिद्ध्यर्थं पञ्चदशप्रणवावृत्तिं कृत्वा प्राणशक्तिं ध्यायेत् ॥ "रक्ताम्भोधिस्थपोतोल्लसदरुणसरोजाधिरूढा कराब्जैः पाशं कोदण्डमिक्षूद्भवमथ गुणमप्यङ्कुशं पञ्च बाणान् ॥ बिभ्राणासृक्कपालं त्रिनयनलसिता पीनवक्षोरुहाढ्या देवी बालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा नः ॥१॥" एवं प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा तत्रेष्टदेवतामावाह्य मूलमन्त्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य "ॐ ह्रीं मालेमाले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ॥ चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥१॥ इति प्रार्थ्य । 'अविघ्नं कुरु माले त्वं सर्वकार्येषु सर्वदा' । इति तामादाय मन्त्रदेवतां ध्यायन् हृदये मालां धारयन् मन्त्रार्थं स्मरन् मध्यदिनावधि जपेत् । ततो जपान्ते पुनःप्रणवमुक्त्वा "ॐ त्वं माले सर्वदेवानां प्रीतिदा शुभदा भव ॥ शिवं कुरुष्व मे भद्रे यशो वीर्यं च सर्वदा ॥१॥ तेन सत्येन सिद्धिं मे देहि मातर्नमोऽस्तु ते ॥" ॐ ह्रीं सिद्ध्यै नमः। इति मालां शिरसि

निधाय प्राणानायम्य गोमुखीं रहसि स्थापयेत् । एवं संस्कृतां मालां न कस्यापि दर्शयेत् । नाशुचिः स्पर्शयेत् । नान्यं दद्यात् । अशुचिस्थाने न निधापयेत् । स्वयोनिबद्धत्तं कुर्यात् । ततः पूर्ववत् मूलमन्त्रस्य ऋष्यादिन्यासं करन्यासं हृदयादिषडङ्गन्यासं च कृत्वा पुनः देवतां पञ्चोपचारैः संपूज्य नीराजनं कृत्वा पुष्पाञ्जलिं च दत्त्वा "ॐ गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ॥ सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात्त्वयि स्थितिः" ॥१॥ ॐ इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं तत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा । 'मां मदीयं च सकलं हरये ते समर्पये' ॐ तत्सदिति ॥ इति देवदक्षिणकरे जपसमर्पणजलं दद्यात् । अथ क्षमापनम् ॥ " आवाहनं न जानामि न जानामि तवाऽर्चनम् ॥ पूजां चैव न जानामि क्षमस्व परमेश्वर ॥१॥ अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ॥ तस्मात्कारुण्यभावेन रक्षस्व परमेश्वर ॥२॥ गतं पापं गतं दुःखं गतं दारिद्र्यमेव च ॥ आगता सुखसंपत्तिः पुण्याच्च तव दर्शनात् ॥ ३ ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर ॥ यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ ४ ॥ यदक्षरपदभ्रष्टं मात्राहीनं च यद्भवेत् ॥ तत्सर्वं क्षम्यतां देव प्रसीद परमेश्वर ॥ ५ ॥ इति प्रार्थयेत् । प्रत्यहं समानसंख्यक एव जपो न तु न्यूनाधिकः । प्रत्यहं भूशयनं हविष्यान्नेन एकभक्तभोजनं ब्रह्मचर्यं त्रिकालं देवतार्चनं च कार्यम् । जपान्ते प्रत्यहं पुरश्चरणान्ते वा दशांशहोमं कुर्यात् ॥ इति श्रीबीकानेरविषयान्तर्गतश्रीरत्नगढनिवासिना गौडवंशावतंसश्रीवासिष्ठगोत्रोद्भवेन श्रीरामकृष्णामरचन्द्रपौत्रेण श्रीकस्तूरीचन्द्रसूनुना श्रीमहादेवभक्तवाजसनेयिना पण्डितश्रीचतु

र्थीलालशर्मणा विरचिते अनुष्ठानप्रकाशे पद्धतिखण्डे सर्वदेवोपयोगिजपक्रमपूजापद्धतिप्रकरणम् ॥ २ ॥ ॥ अथ हवनप्रकरणम् ॥ तावन्मण्डपकुण्डादिकरणप्रकारः । जपान्ते सुमुहूर्ते तुषाङ्गारपिपीलिकादिविवर्जिते सुदेशे मण्डपं कर्तुं यथोचितं मार्जनदहनखननसंप्लावनसंलेपनादिभिः शोधनोपायैर्भूमिं संशोध्य । तत्र निर्विघ्नतार्थं गणेशं कूर्मं शेषं द्विजांश्च संपूज्य भूम्यावाहनं कुर्य्यात् । ॐ भूरसिभूमिरस्यदितिरसिविश्वधायाविश्वस्यभुवनस्यधर्त्री ॥ पृथिवीयच्छपृथिवीन्दृꣳहपृथिवीं माहिꣳसीः ॥ "आगच्छ सर्वकल्याणि वसुधे लोकधारिणि । उद्धृतासि वराहेण सशैलवनकानना ॥१॥ रत्नाकरे विष्णुना त्वं धृता वाराहरूपिणा ॥ आगच्छ वरदे धात्रि यज्ञेऽस्मिञ्छुभदायिनि ॥ २ ॥" ॐ भूर्भुवःस्वर्भूमे इहागच्छ इह तिष्ठ इत्यावाह्य । ॐ भूम्यै नमः । इति षोडशोपचारैः संपूज्य अञ्जलिं बद्ध्वा प्रार्थयेत् । "शेषमूर्ध्नि स्थितां रम्यां नानासुखविधायिनीम् ॥ विश्वधात्रीं महाभागां विश्वस्य जननीं पराम् ॥ १ ॥ यज्ञभागं प्रतीच्छस्व सुखार्थं प्रणमाम्यहम् । तवोपरि करिष्यामि मण्डपं सुमनोहरम् ॥ २ ॥ क्षन्तव्यं च त्वया देवि सानुकूला मखे भव ॥ निर्विघ्नं मम कर्मेदं यथा स्यात्त्वं तथा कुरु ॥ ३ ॥" इति संप्रार्थ्य । ताम्रपात्रे गन्धदूर्वाक्षतफलपुष्पयवयुताऽर्घ्यमादाय जानुभ्यामवनिं गत्वा । "ॐ मण्डपं कारयाम्यद्य त्वदूर्ध्वं शुभलक्षणम् ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं प्रसन्ना सर्वदा भव ॥ १ ॥" इत्यर्घ्यं दत्त्वा । स्वाभीष्टमानां भूमिं स्वीकृत्य । पञ्चगव्येन हरितैः कुशैर्भूमिं प्रोक्षयेत् । तत्र मन्त्राः । ॐ इरावती

धेनुमतीहिभूतर्ठंसूयवसिनीमनंवेदशस्या ॥ व्व्यस्क्कभ्नारोदंसीव्विष्णवेतेदाधर्थंपृथिवीमभितोमयूखैः ॥ १ ॥ ॐ इदम्विष्णुर्व्विचं
क्रमे त्रेधानिदधेपदम् ॥समूढमस्यपार्ठंसुरे ॥२॥ ॐमानंस्तोकेतनयेमानऽआयुषिमानोगोषुमानोऽश्वेषुरीरिषः ॥ मानोव्वीरानुरुद्रभामि
नोवधीर्हविष्मंतःसदमित्त्वाहवामहे॥३॥ॐशन्नोमित्रःशंव्वरुणःशन्नोभवत्वर्यमा ॥ शन्नऽइन्द्रोबृहस्पतिःशन्नोव्विष्णुरुरुक्रमः ॥४॥ ॐ
शन्नऽइन्द्राग्नीभवतामवोभिःशन्नऽइन्द्राव्वरुणारातहव्या ॥ शन्नऽइन्द्रापूषणाव्वाजसातौशमिन्द्रासोमासुवितायशंय्योः॥५॥"ॐजितंते
पुंडरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन ॥ सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु महापुरुष पूर्वज॥"ॐनृसिंह उग्ररूप प्रज्वल२स्वाहा॥ ॐ देवस्यत्वासवितुःप्र
सवेश्विनोर्बाहुभ्यांम्पूष्णोहस्ताभ्यांसरस्वत्यैव्वाचोयन्तुर्यंत्रेणाग्नेःसाम्राज्ज्येनाभिषिंचामि ॥७॥ एतैर्मंत्रैः पृथिवीं प्रोक्षयेत् । ततः श्वेतस
र्षपान् गृहीत्वा । "ॐभूतानि राक्षसा वापि येऽत्र तिष्ठन्ति केचन॥ते सर्वेऽप्यपसर्पंतु विष्णुयागं करोम्यहम् ॥ १॥ भूतप्रेतपिशाचाद्या
ह्यपक्रामन्तु राक्षसाः । स्थानादस्माद्व्रजन्त्वन्यत्स्वीकरोमि भुवं त्विमाम् ॥२॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः । ये भूता
विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥ ३ ॥ " इति सर्वत्र विकीर्य । तत्र मण्डपं हस्तोच्चं द्वादशाङ्गुलोच्चं वा विंशतिहस्तं वा षोडश
१६ द्वादश १२ दशा १० ऽष्टा ८ ऽन्यतमहस्तात्मकं भूमेर्यथावकाशं वा षोडशस्तम्भनिर्मितं चतुर्द्वारोपशोभितं तोरणध्वजपता

कादिसहितं सुवितानवस्त्रादर्शच्छत्रचामरादिभिर्मण्डितं निर्वातं मण्डपं विधाय (तदभावे छायामण्डपं वा कृत्वा) तमेव नवधा विभज्य मध्यभागे आहुतिप्रमाणं चतुरस्रं कुण्डं स्थण्डिलं वा कृत्वा तस्य ईशानकोणे ग्रहवेदीं हस्तमात्रां द्वादशाङ्गुलोच्चां वप्रद्वयवतीम्॥१॥(पूर्वे) प्रधानदेवतापीठं चतुस्त्रिंशाङ्गुलविस्तारं द्वादशाङ्गुलोच्चम्॥ २ ॥ (अग्निकोणे) मातृकापीठं हस्तमात्रं द्वादशाङ्गुलोच्चम् ॥ ३ ॥ (निर्ऋतिकोणे) वास्तुपीठं हस्तमात्रं द्वादशाङ्गुलोच्चम् ॥ ४ ॥ (वायवीयकोणे) योगिनीक्षेत्रपालपीठं हस्तमात्रं द्वादशाङ्गुलोच्चं च ॥५॥ कृत्वा ग्रहपीठादैशान्ये रुद्रपीठं द्वादशाङ्गुलमात्रं तृतीयांशेनोच्चं कारयेत् । अथवा मध्यभागे प्रधानदेवतावेदीं कृत्वा तस्याः समन्तात् ईशानादिषु पूर्ववत् ग्रहादिमण्डलचतुष्टयं संपाद्य । पश्चिमे उत्तरे ईशान्यां वा होमानुसारेण चतुरस्रं यथोक्तं कुण्डं स्थण्डिलं वा कुर्य्यात्। तत्र पञ्चकुण्डीपक्षे मध्यपीठस्य समन्तात् सपादकरान्तरदेशे पूर्वादिचतुर्षु दिक्षु चतुरस्र १ अर्धचन्द्र २ वर्तुल ३ अष्टदल ४ निभानि चत्वारि कुण्डानि संपाद्य पञ्चममिन्द्रेशानयोर्मध्ये होमानुसारेण चतुरस्रमाचार्यकुण्डं कार्यम् । अथवा कुण्डनिर्माणस्यातीव दुष्करतया न्यूनाधिकतायां दोषश्रवणाच्च कुण्डस्थाने स्थण्डिलान्येवाऽधुना कुर्य्यात् । एवं यथाविधि मण्डपादि रचयित्वा सुमुहूर्ते प्रातःकृत्यं निर्वृत्य शुद्धो भूत्वा गणेशादिस्मरणपूर्वकं यजमानो जापकैः सह मङ्गलघोषेणाचार्यहस्ते सामग्रीं दद्यात् । तान्युपकरणानि पश्चिमद्वारेणाचार्यो मण्डपमध्ये उपकल्पयेत् ॥ विशेषस्तु मत्कृते जलाशयोत्सर्गप्रकाशे द्रष्टव्यः ॥ इति मण्डपकुण्डादिनिर्माणप्रकारः ॥ अथ प्रयोगः । सुमुहूर्ते यजमानः सपत्नीकः पूर्ववत्तिलतैलेन कृताभ्यङ्गो मङ्गलस्नानं कृत्वा मङ्गल

घोषपुरःसरं जलयात्रां कृत्वा भूषितसंपूर्णकलशहस्तः "भद्रंकर्णेभिः" इति मण्डपं प्रदक्षिणीकृत्य पश्चिमद्वारसमीपमागत्य द्वारपूजां कुर्यात् । तद्यथा । पादौ प्रक्षाल्य आचम्य सामान्यार्घ्यं प्रकल्प्य । 'ॐ अस्त्रायफट्' इत्यभिमन्त्रितजलेन द्वारं प्रोक्ष्य (ऊर्ध्वशाखायाम्) ॐ गं गणपतये नमः । इति गणपतिं संपूज्य (तद्दक्षिणभागे) ॐ महालक्ष्म्यै नमः । (वामभागे) ॐ सरस्वत्यै नमः । इति पूजयेत् । (ततो दक्षिणशाखायाम्) ॐ विघ्नेशाय नमः । ॐ गङ्गायै नमः । ॐ यमुनायै नमः । (वामशाखायाम्) ॐ क्षेत्रपालाय नमः । ॐ स्वः सिन्धवे नमः । ॐ यमुनायै नमः । इति संपूज्य (पुनर्दक्षिणशाखायाम्) ॐ धात्रे नमः । (वामशाखायाम्) । ॐ विधात्रे नमः । (पुनर्दक्षिणशाखायाम्) । ॐ शंखनिधये नमः । (वामशाखायाम्) । ॐ पद्मनिधये नमः । (अधोदेहल्या) ॐ अस्त्राय नमः । इत्यभ्यर्च्य । पूर्वोक्ततत्तद्देवद्वारपालानिन्द्रादिदिक्पालांश्च पूजयेत् । ॐ द्वारपालेभ्यो नमः । ॐ इन्द्रादिदिक्पालेभ्यो नमः । एवं द्वारपूजां विधाय । नमस्कृत्य मूलमन्त्रं पठन् यागमण्डपं प्रविश्य "ॐअपसर्पन्तु ये भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥१॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतोदिशम् ॥ सर्वेषामवरोधेन ब्रह्मकर्म समारभे ॥ २ ॥" इति मन्त्रद्वयेन गौरसर्षपान्सर्वत्र विकीर्य । ॐ आपोहिष्ठा० १ मानस्तोके० २ अपवित्रः० इति मन्त्रैः मण्डपान्तरं प्रोक्ष्य । ईशान्याम् ॐ ब्रह्मणे नमः । वास्तुपुरुषाय नमः । क्षेत्रपालाय नमः । इति प्रणमेत् ॥ तत आचार्याज्ञया स्वासने प्राङ्मु

ख उपविश्य स्वदक्षिणपार्श्वे संभारान् वामपार्श्वे जलपूरितं कर्मपात्रं च संस्थाप्य पत्न्यां समारब्धः स्मार्तविधिनाचम्य प्राणानायम्य । ॐ आनोभद्रा इत्यादिशान्तिपाठं पूर्वोक्तं पठित्वा लक्ष्मीनारायणादिदेवान् प्रणमेत् । ततो देशकालौ संकीर्त्य । अमुकगोत्रोऽमुकशर्मा अमुकदेवताप्रीत्यर्थम् अमुककामनया ब्राह्मणद्वारा कृतस्यामुकमन्त्रपुरश्चरणस्य साङ्गतासिद्ध्यर्थममुकसंख्यापरिमितजपदशांशहोमतद्दशांशतर्पणतद्दशांशमार्जनतद्दशांशब्राह्मणभोजनरूपकर्म करिष्ये । तदङ्गत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदीश्राद्धमाचार्यादिवरणं च करिष्ये। इति संकल्प्य । ॐ सुमुखश्चैकदन्तश्चेत्यादिस्मरणपूर्वकं गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धं च पूर्ववत् कृत्वा आचार्यादिवरणं कुर्यात् । आचार्यस्य पादप्रक्षालनं कृत्वा । वरणद्रव्याणि जलं चादाय । आचार्यस्य दक्षिणजान्वालभ्य । देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणामुकजपदशांशहोमकर्मणि अमुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्गन्धाक्षतपुष्पताम्बूलमुद्रिकाकमण्डलुयुग्मवासोभिराचार्यत्वेन त्वामहं वृणे इति वृत्वा वृतोऽस्मीति प्रतिवचनानन्तरं गन्धादिभिः संपूज्य । "ॐ आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादीनां बृहस्पतिः ॥ तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्यो भव सुव्रत॥१॥" इति प्रार्थयेत् । (ब्रह्मवरणम्) तथैव देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणामुकजपदशांशहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्म्म कर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्गन्धाक्षतपुष्पताम्बूलमुद्रिकाकमण्डलुवासोभिर्ब्रह्मत्वेन त्वामहं वृणे ॥ वृतोऽस्मीति प्रतिवचनानन्तरं ब्रह्माणं संपू

१ वापीकूपतडागानां प्रतिष्ठायां महोत्सवे । व्रतादौ शान्तिके चैव पत्नी स्यादुत्तरे सदा ॥ शांतिकेषु च सर्वेषु प्रतिष्ठोद्यापनादिषु । वामे उपविशेत्पत्नी व्याघ्रस्य वचनं यथा ॥

ज्य । "यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः । तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन्ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ १ ॥" इति प्रार्थयेत् ।) ऋत्विग्वरणम्) सर्वानृत्विज उदङ्मुखानुपवेश्य । देशकालौ स्मृत्वा । करिष्यमाणामुकजपदशांशहोमकर्मणि तत्तत्कर्मकरणार्थममुकामुकगोत्रोत्पन्नानमुकशर्मण ऋत्विक्त्वेन युष्मानहं वृणे । वृताः स्म इति तैरुक्ते तान् गन्धादिभिः संपूज्य । "ऋत्विजश्च यथापूर्वं शक्रादीनां मखेऽभवन् ॥ यूयं तथा मे भवितुमृत्विजोऽर्हथ सत्तमाः ॥१॥" इति प्रार्थयेत् । यजमानर्त्विजः परस्परं यज्ञकङ्कणं बध्नीयुः ॥ ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति दीक्षयाप्नोति दक्षिणाम् ॥ दक्षिणा श्रद्धामाप्नोति श्रद्धया सत्यमाप्यते ॥१॥ (एतावद्रूपं यज्ञस्य यद्देवैर्ब्रह्मणा कृतम् ॥ तदेतत्सर्वमाप्नोति यज्ञे सौत्रामणीसुते ॥ १ ॥) ततो यजमानस्य तिलकाशीर्वादः । ॐ स्वस्तिनऽइन्द्र इत्यादिमंत्रैः कार्य्यः ॥ अथ प्रार्थना ॥ "ब्राह्मणाः सन्तु मे शस्ताः पापात्पान्तु समाहिताः॥ देहिनां चैव दातारः पातारः सर्वदेहिनाम् ॥१॥ जपयज्ञैस्तथा होमैर्दानैश्च विविधैः पुनः॥ देवानां च ऋषीणां च तृप्त्यर्थं याजकाः कृताः॥२॥ येषां देहे स्थिता वेदा पावयन्ति जगत्त्रयम् ॥ रक्षंतु सततं तेषा जपयज्ञैर्व्यवस्थिताः॥३॥ ब्राह्मणा जङ्गमं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ तेषां वाक्योदकेनैव शुद्ध्यन्ति मलिना जनाः॥४॥ पावनाः सर्ववर्णानां ब्राह्मणा ब्रह्मरूपिणः ॥ सर्वकर्मरता नित्यं वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ५ ॥ श्रोत्रियाः सत्यवाचश्च देवध्यानरताः सदा ॥ यद्वाक्यामृतसंसिक्ताः शुद्धिं यान्ति नरद्रुमाः ॥ ६ ॥ अङ्गीकुर्वंतु कर्मैतत्कल्पद्रुमसमाशिषः ॥ यथोक्तनियमैर्युक्ता मंत्रार्थे स्थिरबुद्धयः ॥ ७ ॥ यत्कृपालोचनात्सर्वे ऋषयो वृद्धिमाप्नुयुः ॥ अस्मिन्होमे मया पूज्याः सन्तु मे नियमान्विताः ॥ ८ ॥ अक्रोधनाः शौचपराः सततं

ब्रह्मचारिणः॥श्रद्धध्यानरता नित्यं प्रसन्नमनसः सदा॥९॥अदुष्टभाषणाः सन्तु मा सन्तु परनिन्दकाः॥ममापि नियमा ह्येते भवन्तु भवता मपि॥१०॥अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवन्तोऽभ्यर्चिता मया॥सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं शान्तिकं विधिपूर्वकम्॥११॥इत्याचार्यादिवरणप्रयोगः॥ (अथाचार्यकर्म) आचम्य प्राणानायाम्य देशकालौ स्मृत्वा अस्मिन् सनवग्रहमखामुकदेवतामन्त्रपुरश्चरणजपदशांशहोमकर्मणि यजमानेन वृतोऽहमाचार्यकर्म करिष्ये। तदङ्गत्वेन शरीरशुद्ध्यर्थं पुरुषसूक्तजपं करिष्ये इति संकल्प्य पुरुषसूक्तं षोडशर्चं जपेत्। तत आचार्यो वामहस्ते गौरसर्षपाल्लाँजमिश्रितान् गृहीत्वा दिग्रक्षणं कुर्यात् ॥ तत्र मन्त्राः । ॐ रक्षोहणम्वलगहनंव्वैष्णवीमिदमहन्तम्वलगमुत्किरामियन्मेनिष्ठ्योयममात्त्यौनिचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसमानोयमसमानोनिचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसबन्धुर्य्यमसबन्धुर्निचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसजातोयमसजातोनिचखानोत्कृत्याङ्किरामि ॥१॥ रक्षोहणौवोव्वलगहनंप्प्रोक्षामिव्वैष्णवान्रक्षोहणौवोव्वलगहनोवनयामिव्वैष्णवान्रक्षोहणौवोव्वलगहनोवस्तृणामिव्वैष्णवान्रक्षोहणौ वांव्वलगहनाऽउपदधामि व्वैष्णवीरक्षोहणौवाँव्वलगहनौपर्य्यूहामिव्वैष्णवीव्वैष्णवमसिव्वैष्णवास्थ ॥२॥ रक्षसाम्भागोसिनिरस्तर्ठ०रक्षऽइदमहर्ठरक्षोभितिष्ठामीदमहर्ठरक्षोवबाधऽइदमहर्ठरक्षोधमन्तमौनयामिघृतेनद्यावापृथिवीप्प्रोर्णुव्वाथांवायोव्वेस्तोकानामग्निराज्यस्यव्वेत्तुस्वाहाकृतेऽ ऊर्ध्वनभसम्मारु

तुङ्गच्छतम् ॥३॥ रक्षोहाव्विश्वचर्षणिरभियोनिमयोहतेद्रोणासधस्थमासदत् ॥४॥ "अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भुवि संस्थिताः॥ येभूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥१॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामविरोधेन शान्तिकर्म समारभे ॥२॥ यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वतः॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु॥३॥ भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामन्तु राक्षसाः॥ स्थानादस्माद्व्रजन्त्वन्यत्स्वीकरोमि भुवं त्विमाम् ॥ ४ ॥ भूतानि राक्षसा वापि यत्र तिष्ठन्ति केचन॥ ते सर्वेऽप्यपगच्छन्तु शान्तिकं तु करोम्यहम् ॥५॥ इति मन्त्रैरीशानादिसर्वदिक्षु विकिरेत् ॥ (उदकोपस्पर्शः) ततः (पञ्चगव्यकरणम्) तद्यथा–गायत्र्या गोमूत्रम्। ॐतत्सवितु० ॥१॥ गन्धद्वारामिति गोमयम्। ॐगन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम्॥ ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥२॥ आप्यायस्वेति क्षीरम्। ॐ आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोमवृष्ण्यम्। भवाव्वाजस्य सङ्गथे ॥३॥ दधिक्राव्णेति दधि। ॐदधिक्राव्णोऽअकारिषञ्जिष्णोरश्वस्य व्वाजिनः सुरभिनो मुखाकरत्प्रणऽआयूᳬंषि तारिषत् ॥४॥ तेजोसीत्याज्यम् ॥ ॐतेजोसि शुक्रमस्यमृतमसि धामनामासि प्रियन्देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि ॥५॥ देवस्यत्वेति कुशोदकम्। ॐ देवस्य त्वा सवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥६॥ ॐ इति प्रणवेन यज्ञकाष्ठेनालोडच आपोहिष्ठेति त्रिभिर्मन्त्रैः कर्मभूमिं यज्ञसंभारांश्च प्रोक्षयेत् ॥ ततो यजमानहस्तप्रमाणं चतुरस्रं चतुरङ्गुलोन्नतं स्थण्डिलं विरच्य तत्र भूमिपूजनम्। ॐभूरसि भूमिरस्यदितिरसि व्विश्वधाया व्विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ॥

पृथिवींयच्छपृथिवींदर्ठंहपृथिवीम्माहिर्ठंसीः ॥ ॐभू० पृथिवीकूर्मानन्तदेवताभ्यो नमः। इति मन्त्रेण षोडशोपचारैः संपूजयेत्। ततः कृताञ्जलिः। ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥ इति वारत्रयं पठित्वा ॐ देवा आयान्तु। यातुधाना अपयान्तु। विष्णो देवयजनं रक्षस्व। इति प्रार्थयेत् ॥ ततो नैर्ऋत्यां वास्तुमण्डले वास्तुपूजां कृत्वा मण्डपपक्षे मण्डपपूजां च कुर्य्यात्। वास्तुपूजा मण्डपपूजा तु मत्कृते प्रतिष्ठाप्रकाशे वोत्सर्गप्रकाशे द्रष्टव्या, अत्र विस्तरभयान्न लिखिता ॥ इति दिग्रक्षणादिकर्म ॥ अथ वेदिकाऽग्निस्थापनप्रकारः ॥ मण्डपपूजानन्तरं यजमानः प्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तः सर्वैराचार्य्यादिभिर्ऋत्विग्भिः सहितः प्राग्द्वारेण मण्डपान्तः प्रविश्य अग्न्यायतनाद्दक्षिणतो ब्रह्मासनस्थानात् पश्चाद्यजमानः स्वासने उदङ्मुख उपविशेत्। आचार्य्यस्तु कुण्डपश्चिमत उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा अद्यामुकमन्त्रदशांशहवनकर्मण्यग्निप्रतिष्ठां करिष्ये, तदङ्गतया संमार्जनमेखलायोनिदेवतास्थापनपूजनादिकं करिष्ये इति च संकल्पं कुर्य्यात्। अथाग्न्यायतनं संमृज्य कुशोदकेनाभ्युक्ष्य हस्ते पुष्पाण्यादाय कुण्डं स्पृष्ट्वा। ॐ आवाहयामि तत्कुण्डं विश्वकर्मविनिर्मितम् ॥ शारीरं यच्च ते दिव्यमन्यधिष्ठानमद्भुतम् ॥१॥ इत्यावाह्य ॐकुण्डाय नमः। इति कुण्डं संपूज्य ॐये च कुण्डे स्थिता देवाः कुण्डाङ्गयाश्च देवताः ॥ ऋद्धिं यच्छन्तु ते सर्वे यज्ञसिद्धिं मुदान्विताः ॥१॥ हे कुण्ड तव निर्माणं रचितं विश्वकर्मणा ॥ अस्माकं वाञ्छितां सिद्धिं यज्ञसिद्धिं ददातु भोः ॥२॥ इति प्रार्थ्य कुण्डमध्ये विश्वकर्माणं पूजयेत्। ॐ विश्वकर्मन्निति मन्त्रस्य भौवनऋषिस्त्रिष्टुप्छन्दो विश्व

कर्मा देवता विश्वकर्मपूजने विनियोगः । ॐ व्विश्वकर्म्मन्हविषाव्वर्द्धनेनत्रातारमकृणोरवद्ध्यंतस्मैव्विशः समनंतपूर्व्वीरयमुग्रोव्विहव्यो यथासत् ॥ उपयामिगृहीतोसीन्द्रायत्वाविश्वकर्मणऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्वाव्विश्वकर्मणे ॥ १ ॥ ॐभूर्भुवः स्वः विश्वकर्मन्निहागच्छेह तिष्ठ इत्यावाह्य । ॐ विश्वकर्मणे नम इति गन्धादिभिः संपूज्य । अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि दोषाःस्युः खननोद्भवाः । नाशाय त्वं हि तान्सर्वान्विश्वकर्मन्नमोऽस्तु ते ॥ इति संप्रार्थ्य उपरि मेखलायां श्वेतवर्णालङ्कृतायां विष्णुं स्थापयेत् । ॐ विष्णो यज्ञपते देव दुष्टदैत्यनिषूदन ॥ विभो यज्ञस्य रक्षार्थं कुण्डेऽस्मिन्सन्निधो भव ॥१॥ ॐ भूर्भुवः स्वर्विष्णो इहागच्छ इह तिष्ठेत्यावाह्य ॥ इदं विष्णुरिति मन्त्रस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्रीछन्दो विष्णुर्देवता विष्णुपूजने विनियोगः ॐ इदं व्विष्णुर्व्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ॥ समूढमस्यपाꣳसुरे ॥ ॐ विष्णवे नमः । इति मन्त्रेण विष्णुं संपूज्य ॥ ॐ प्रथममेखलायै विष्णुदेवतायै श्वेतवर्णालङ्कृतायै नम इति मेखलां च पूजयेत् ॥ ततो मध्यमेखलायां रक्तवर्णालङ्कृतायां ब्रह्माणं स्थापयेत् ॥ ॐ हंसपृष्ठसमारूढ देवदेवगणावृत ॥ रक्षार्थं मम सत्रस्य कुण्डेऽस्मिन्सन्निधो भव ॥१॥ ॐ भूर्भुवः स्वर्ब्रह्मन्निहागच्छ०इत्यावाह्य ॥ ब्रह्मजज्ञानमिति मन्त्रस्य विवस्वान् ऋषिस्त्रिष्टुप्छन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्मपूजने विनियोगः । ॐब्रह्मजज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेनऽआवः सबुध्न्याऽउपमाऽअस्य व्विष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्च व्विवः ॐ ब्रह्मणे नमः । इति मन्त्रेण ब्रह्माणं संपूज्य । द्वितीयमेखलायै ब्रह्मदेवतायै रक्तवर्णालङ्कृतायै नमः । इति मेखलां च पूजयेत् । ततः अधोमेखलायां कृष्णवर्णालंकृतायां रुद्रं० ॐगङ्गाधर महादेव वृषारूढ महेश्वर ॥ आगच्छ भगवन्रुद्र कुण्डेऽस्मिन्सन्निधो भव ॥१॥ ॐभूर्भुवःस्वः

रुद्र इहागच्छ इह तिष्ठ इत्यावाह्य। नमस्ते रुद्र मन्यव इति परमेष्ठी ऋषिर्गायत्री छन्दः रुद्रो देवता रुद्रपूजने विनियोगः। ॐ नमस्ते रुद्र मन्यवऽउतोतऽइषवेनमः बाहुभ्यामुत ते नमः ॐ रुद्राय नमः। इति रुद्रं संपूज्य। ॐ तृतीयमेखलायै रुद्रदेवतायै कृष्णवर्णालङ्कृतायै नमः। इति मेखलां च पूजयेत् ॥ अथ योनिपूजा ॥ ॐ क्षत्रस्य योनीति मन्त्रस्य विवस्वान् ऋषिर्द्विपदा गायत्री छन्दः योनिर्देवता योनिपूजने विनियोगः ॥ ॐ क्षत्रस्य योनिरसि क्षत्रस्य नाभिरसि मात्वाहिर्ठंसीन्मामाहिर्ठंसीः॥ ॐ जगदुत्पत्तिहेतुकायै मनोभवयुतायै योन्यै नमः। इति गन्धादिभिः संपूज्य ॥ योने त्वं विश्वरूपासि प्रकृतिर्विश्वधारिणी। कामस्था कामरूपा च त्रियोन्यै ते नमोनमः ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ अथ कण्ठपूजनम् ॥ जीवनं सर्वजन्तूनां स्वर्गादिस्थानमुत्तमम् ॥ उत्तमाङ्गस्य चाधारं कण्ठमावाहयाम्यहम् ॥१॥ इत्यावाह्य ॥ नीलग्रीवा इति परमेष्ठी ऋषिरनुष्टुप्छन्दो रुद्रो देवता कण्ठपूजने विनियोगः। ॐ नीलग्रीवाः शितिकण्ठादिवर्ठं रुद्राऽउपश्रिताः ॥ तेषा ठं सहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि। ॐ कण्ठाय नमः। इति संपूज्य। कण्ठमङ्गलरूपेण सर्वकुण्डे प्रतिष्ठितः॥ परितो मेखलास्त्वत्तो रचिता विश्वकर्म्मणा ॥१॥ इति प्रार्थयेत् ॥ ततो नाभिपूजा ॥ पद्माकाराथवा कुण्डसदृशाकृतिबिभ्रती ॥ अधारः सर्वकुण्डानां नाभिमावाहयाम्यहम् ॥१॥ इत्यवाह्य ॥ नाभिमेचित्तमिति प्रजापतिर्ऋषिर्महापङ्क्तिर्जगतीच्छन्दो रुद्रो देवता रुद्रपूजने विनियोगः। ॐनाभिर्म्मे चित्तं विज्ञानं पायुर्मेपचितिर्भसत्। आनन्दनन्दावाण्डौ मे भगः सौभाग्यं यशः। जङ्घाभ्यां पद्भ्यां धर्मोस्मि विशि राजा प्रतिष्ठितः ॥१॥ ॐ नाभ्यै नमः। इति संपूज्य ॐ। नाभे त्वं कुण्डमध्ये तु सहदेवैः प्रतिष्ठिता॥ अतस्त्वं पूजिता देवि

शुभदा ऋद्धिदा भव ॥ १ ॥ इति नत्वा कुण्डमध्ये निर्ऋतिकोणे वास्तुपुरुषं पूजयेत् । पुष्पाण्यादाय । आवाहयामि देवेशं वास्तुदेवं महाबलम् ॥ देवदेवं गणाध्यक्षं पातालतलवासिनम् ॥१॥ इत्यावाह्य ॥ वास्तोष्पते इति प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप्छन्दो वास्तुर्देवता वास्तुपूजने विनियोगः । ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्त्स्वावेशोऽअनमीवो भवानः । यत्त्वेमहे प्रतितन्नो जुषस्व शन्नोऽअस्तु द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ १ ॥ ॐ वास्तुपुरुषाय नमः । इति संपूज्य बलिं दत्त्वा । यस्य देहे स्थिता क्षोणी ब्रह्माण्डं विश्वमण्डलम् ॥ व्यापिनं भीमरूपं च सुरूपं विश्वरूपिणम् ॥ पितामहसुतं मुख्यं वन्दे वास्तोष्पतिं प्रभुम् ॥ १ ॥ इति प्रणमेत् ॥ इति कुण्डपूजा ॥ (अथाग्न्यानयनप्रकारः) आचार्यः सदाचारपञ्चमहायज्ञादिक्रियावतां ब्रह्मक्षत्रियविशां गृहात् अरणिमन्थनाद्वा सूर्यकान्तमणेर्वा स्वस्तिवाचनपूर्वकमग्निं मृन्मये पात्रे ताम्रेण पात्रेण गृहीत्वा दर्भपाणिः सन् वेदघोषेण तूर्यनादेन ब्राह्मणैः परिवृत आनीय तैजसीं शक्तिं ध्यात्वा पृष्ठतोऽनवलोकयन् मण्डपमागच्छेत् । इत्यग्न्यानयनप्रकारः ॥ ततो यथापरिमिते तुषकेशशर्करादिरहिते कुण्डे स्थण्डिले वा चतुरस्रां भूमिं कुशैः परिसमुह्य तान्कुशानैशान्यां परित्यज्य गोमयेनोपलिप्य खादिरस्रुवमूलेन प्रागग्रप्रादेशमात्रमुत्तरोत्तरक्रमेण त्रिरुल्लिख्योल्लेखनक्रमेण वानामिकाङ्गुष्ठाभ्यां मृदमुद्धृत्योर्ध्वं प्रक्षिप्य जलेन न्युब्जपाणिनाभ्युक्ष्य कांस्यपात्रेण पिहितमग्निं कुण्डस्याग्नेयकोणे निधाय ज्वलत्कुशेन ॐ क्रव्यादमग्निं प्रहिणोमि दूरं यमराज्यं गच्छतुरिप्रवाहः । इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण

क्रव्यादांशं नैर्ऋत्यां दिशि परित्यज्य । ॐअग्निं दूतम्पुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे । देवाँ२ऽआसादयादिह ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण योनिमार्गेणात्माभिमुखमग्निं संस्थापयेत् । तत अभ्यानीतपात्रे साक्षतोदकं निषिच्य अग्निमुखं कृत्वा ध्यायेत् । ॐ चत्वारि शृङ्गा त्रयोऽअस्य पादा द्वे शीर्षे सप्तहस्तासोऽअस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महोदेवो मर्त्याँ२ऽआविवेश ॥ १ ॥ सप्तहस्तश्चतुश्शृंगः सप्तजिह्वो द्विशीर्षकः । त्रिपात्प्रसन्नवदनः सुखासीनः शुचिस्मितः ॥ १ ॥ स्वाहां तु दक्षिणे पार्श्वे देवीं वामे स्वधा तथा । बिभ्रद्दक्षिणहस्तैस्तु शक्तिमन्नं स्रुचं स्रुवम् ॥ २ ॥ तोमरं व्यजनं वामे घृतपात्रं च धारयन् । आत्माभिमुखमासीन एवंरूपो हुताशनः ॥ ३ ॥ इति ध्यात्वा । अग्ने वैश्वानर शाण्डिल्यगोत्र शाण्डिल्यासितदेवलेति त्रिप्रवरान्वित भूमिर्माता वरुणः पिता मेषध्वजः प्राङ्मुखो मम संमुखो भव । इति यथानामानमग्निं प्रतिष्ठाप्य । ॐ अग्निपुरुषाय नमः । इति मन्त्रेण वायव्यकोणे बहिः अग्निं षोडशोपचारैः संपूज्य । ॐ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनम् । हिरण्यवर्णमनलं समृद्धं विश्वतोमुखम् ॥२॥ इति प्रार्थयेत् ॥ इति वैदिकाग्निस्थापनप्रयोगः ॥ एवं कुण्डसंस्कारपूर्वकमग्निस्थापनं कृत्वा ईशान्यां ग्रहपीठे ग्रहान् संस्थापयेत् । (अथ नवग्रहस्थापनप्रयोगः) तत्र पीठमध्ये वर्तुलद्वादशाङ्गुलमण्डले प्राङ्मुखं सूर्यं रक्तपुष्पाक्षतैरावाहयेत् । ॐ आकृष्णेनरजसावर्तमानोनिवेशयन्नमृतम्मर्त्यञ्च ॥ हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् । ॐ भूर्भुवः स्वः कलिङ्गदेशो

द्भव काश्यपगोत्र रक्तवर्ण भो सूर्य्य इहागच्छ इह तिष्ठ। ॐ सूर्य्याय नमः सूर्यमावाहयामि ॥ १ ॥ आग्नेय्यां दिशि चतुरस्रे ऽर्धचन्द्राकारे वा चतुर्विंशत्यङ्गुले मण्डले सोमं शुक्लपुष्पैरावाहयेत्। ॐ इमंदेवाअसपत्नꣳसुवध्वम्महतेक्षत्रायमहतेज्यैष्ठ्यायमहतेजानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय। इममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रमस्यैविशऽएषवोमीराजासोमोस्माकम्ब्राह्मणानाꣳराजा। ॐ भूर्भुवः स्वः यमुनातीरदेशोद्भव आत्रेयगोत्र शुक्लवर्ण भो सोम इहा० ॐ सोमाय नमः सोममावाहयामि ॥ २ ॥ ततो दक्षिणस्यां दिशि त्रिकोणे त्र्यङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं भौमं रक्तपुष्पाक्षतैः। ॐ अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्याऽअयम्। अपाꣳरेताꣳसिजिन्वति। ॐ भू० अवंतिदेशोद्भव भारद्वाजगोत्र रक्तवर्ण भो भौम इहा० ॐ भौमाय नमः भौममावाहयामि ॥३॥ ईशान्यां दिशि बाणाकारे चतुरङ्गुले मण्डले उदङ्मुखं बुधं पीतपुष्पाक्षतैः। ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्तेसꣳसृजेथामयञ्च। अस्मिन्त्सधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत। भू० मगधदेशोद्भव आत्रेयगोत्र पीतवर्ण भो बुध इहा० ॐ बुधाय नमः बुधमावाहयामि ॥ ४ ॥ उत्तरस्यां दिशि। लम्बदीर्घचतुरस्रे पट्टाकारे षडङ्गुले मण्डले बृहस्पतिं पीतपुष्पाक्षतैः ॥ ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्योऽअर्हाद्द्युमद्विभातिक्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ ॐ भू० सिंधुदेशोद्भव आङ्गिरसगोत्र पीतवर्ण भो बृह

स्पते इहा० ॐ बृहस्पतये नमः बृहस्पतिमावाहयामि ॥५॥ पूर्वस्यां दिशि पञ्चकोणे नवाङ्गुले मण्डले प्राङ्मुखं शुक्रं शुक्लपुष्पाक्षतैः॥ ॐ अन्नात्परिस्रुतोरसम्ब्रह्मणाव्व्यपिबत्क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः। ऋतेनसत्यमिन्द्रियंविपानंᳯशुक्रमन्धसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु। ॐ भू० भोजकटदेशोद्भव भार्गवसगोत्र शुक्लवर्ण भो शुक्र इहा० ॐ शुक्राय नमः शुक्रमावाहयामि ॥ ६ ॥ पश्चिमायां दिशि धनुषाकारे द्व्यङ्गुले मण्डले प्रत्यङ्मुखं शनैश्चरं कृष्णपुष्पाक्षतैः। ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु पीतये। शँय्योरभिस्रवन्तुनः। ॐ भू० सौराष्ट्रदेशोद्भव काश्यपगोत्र कृष्णवर्ण भो शनैश्चर इहा०। ॐ शनैश्चराय नमः। शनैश्चरमावाहयामि ॥ ७ ॥ नैर्ऋत्यां दिशि शूर्पाकारे द्वादशाङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं राहुं कृष्णपुष्पाक्षतैः। ॐ कयानश्चित्रऽआभुवदूतीसदावृधःसखा। कयाशचिष्ठयावृता। ॐ भू० राठिनापुरोद्भव पैठीनसगोत्र कृष्णवर्ण भो राहो इहा० ॐ राहवे नमः राहुमावाहयामि ॥ ८ ॥ वायव्यां दिशि ध्वजाकारे षडङ्गुले मण्डले दक्षिणाभिमुखं केतुं धूम्रपुष्पाक्षतैः। ॐ केतुङ्कृण्वन्नकेतवेपेशोमर्य्याऽअपेशसे। समुषद्भिरजायथाः। ॐ भूर्भुवः स्वः अन्तर्वेदिसमुद्भव जैमिनिगोत्र धूम्रवर्ण भो केतो इहागच्छेह तिष्ठ। ॐ केतवे नमः। केतुमावाहयामि ॥ ९ ॥ इति सूर्य्यादिनवग्रहस्थापनम् ॥ अथाधिदेवतास्थापनम् ॥ तत्र सूर्य्यदक्षिणपार्श्वे। ॐ त्र्यंबकंयजामहेसुगंधि

म्पुष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्व्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्म्मुक्षीयमामृतात् । ॐ भूर्भुवः स्वः ईश्वर इहागच्छेह तिष्ठ । ॐ ईश्वराय नमः । ईश्वर मावाहयामि ॥ १ ॥ (एवं सर्वत्र) सोमदक्षिणपार्श्वे ॐ श्रीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रेपार्श्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनौव्यात्तम् । इष्णन्निषाणामुम्मइषाणसर्वलोकम्मइषाण । ॐ भू० उमे इहा० उमायै नमः ॥ उमाम्० ॥२॥ भौमदक्षिणपार्श्वे । ॐ यदक्रन्दः प्रथमञ्जायमानऽउद्यन्त्समुद्रादुतवापुरीषात् । श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महिजातन्तेऽअर्वन् । ॐ भू० स्कंद इहा० स्कन्दाय० स्कन्दम्० ॥३॥ बुधदक्षिणपार्श्वे । ॐ विष्णोरराटमसिविष्णोः श्नप्त्रेस्थोविष्णोः स्यूरसिविष्णोर्ध्रुवोसि । वैष्णवमसिविष्णवेत्त्वा । ॐ भू० विष्णो इह० विष्णवे नमः ॥ विष्णुम्० ॥४॥ गुरुदक्षिणपार्श्वे । ॐ आब्रह्मन्ब्राह्मणोब्रह्मवर्च्चसीजायतामाराष्ट्रेराजन्यः शूरऽइषव्योतिव्याधीमहारथोजायतान्दोग्ध्रीधेनुर्वोढानड्वानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्य्योषाजिष्णूरथेष्ठाः । सभेयोयुवास्ययजमानस्यव्वीरोजायतान्निकामेनिकामेनः पर्जन्योवर्षतुफलवत्योनऽओषधयः पच्यन्तांय्योगक्षेमोनः कल्पताम् । ॐ भू० ब्रह्मणे नमः ब्रह्माणम्० ॥ ५ ॥ शुक्रदक्षिणपार्श्वे । ॐ सजोषाऽइन्द्रसगणोमरुद्भिः सोमम्पिबवृत्रहाशूरविद्वान् । जहिशत्रूँ १ रपमृधोनुदस्वाथाभयङ्कृणुहिविश्वतोनः । ॐ भू० इंद्र इहा० इंद्राय नमः इन्द्रमावा० ॥ ६ ॥ शनिदक्षिणपार्श्वे । ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा । स्वाहाघर्म्मायस्वाहाघर्म्मः पित्रे

ॐ भू०यम इहा०यमायनमः यमम्० ॥७॥ राहुदक्षिणपार्श्वे । ॐ कार्षिरसि समुद्रस्य त्वाक्षित्या ऽउन्नयामि । समापोऽअद्भिरग्मतसमोष
धीभिरोषधीः । ॐ भू०काल इहा०कालाय०कालं० ॥ ८ ॥ केतुदक्षिणपार्श्वे । ॐ चित्रावसोस्वस्तितेपारमशीय । ॐ भू० चित्रगुप्त इहा०
ॐ चित्रगुप्ताय नमः । चित्रगुप्तमावाहयामि ॥ ९ ॥ इत्यधिदेवताः ॥ अथ प्रत्यधिदेवतास्थापनम् ॥ सूर्यस्य वामपार्श्वे । ॐ
अग्निंदूतम्पुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे । देवाँ२॥ ऽआसादयादिह । ॐ भू० अग्ने इहा० ॐ अग्नये नमः । अग्निमा० ॥ १ ॥ सोमवाम
पार्श्वे। ॐआपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्जेदधातन ॥ महेरणायचक्षसे ॐभू० आप इहागच्छत० अद्भ्यो नमः । अपः० ॥ २ ॥ भौम
वामपार्श्वे । ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी । यच्छानः शर्म्मसप्रथाः॥ॐभू०पृथिवि इहा०ॐपृथिव्यै नमः । पृथिवीं० ॥३॥
बुधवामपार्श्वे । ॐ इदम्विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपाꣳसुरेस्वाहा । ॐ भू० विष्णो इहा० ॐ विष्णवे नमः । वि
ष्णुमावा० ॥ ४ ॥ गुरुवामपार्श्वे । ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवेहवेसुहवꣳशूरमिन्द्रम् ॥ ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमि
न्द्रꣳस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः । ॐ भू० इन्द्र इहा० ॐ इन्द्राय० इन्द्रं० ॥५॥ शुक्रवामपार्श्वे ।ॐ अदित्यैरास्नासीन्द्राण्याऽउष्णीषः
पूषासिघर्म्मायदीष्व ॐ भू० इन्द्राणि इहा० ॐ इन्द्राण्यै नमः । इन्द्राणीं० ॥ ६ ॥ शनिवामपार्श्वे ॐप्रजापतेनत्वदेतान्यन्योविश्वा

रूपाणिपरिताबभूव । यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽअस्तुव्वयठंस्यामपतयोरयीणाम् । भू० प्रजापते इहा० ॐ प्रजापतये नमः । प्रजापतिम् ०॥७॥राहुवामपार्श्वे । ॐनमोस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनु । येऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यःसर्पेभ्योनमः ॐ भू० सर्पा इहागच्छत इह तिष्ठत । ॐ सर्पेभ्यो नमः । सर्पान्० ॥८॥ केतुवामपार्श्वे । ॐ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतःसुरुचोव्वेनऽआवः ॥ सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यव्विष्ठाःसतश्चयोनिमसतश्चव्विवः । ॐ भू० ब्रह्मन् इ० ॐ ब्रह्मणे नमः । ब्रह्माणमावाहयामि ॥ ९ ॥ इति प्रत्यधिदेवतास्थापनम् ॥ अथ पञ्चलोकपालस्थापनम् ॥ राहोरुत्तरतः । ॐ गणानांत्वा० ॐ भू०गणपते इहा० ॥१॥ शनेरुत्तरतः ॐअंबेऽअंबिकेंबालिकेनमानयतिकश्चनससस्त्यश्वकःसुभद्रिकांकाम्पीलवासिनीम् ॥ ॐ भू० दुर्गे इहा० दुर्गायै० ॥२॥ रवेरुत्तरतः—ॐ आनोनियुद्भिःशतिनीभिरध्वरठंसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ॥ वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयंपातःस्वस्तिभिःसदानः ॐ भू० वायो इहा० वायवे नमः॥३॥ राहोर्दक्षिणे—ॐघृतङ्घृतपावानःपिबतव्वसांव्वसापावानःपिबतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहादिशःप्रदिशऽआदिशो विदिशऽउद्दिशोदिग्भ्यःस्वाहा ॐभू०आकाश इहा०आकाशाय नमः॥ ४ ॥ केतोर्दक्षिणे ॐयावाङ्कशामधुमत्याश्विनासूनृतावतीतयायज्ञम्मिमिक्षताम् ॐ भू० अश्विनौ इहागच्छतम् अश्विभ्यां नमः ॥५॥ अथ प्रागादितः पीठसमन्ताद्दिक्पालानावाहयेत्।पूर्वे-ॐत्रातारमि

न्द्रंमवितारमिन्द्रठंहवेहवेसुहवठंशूरमिन्द्रम्॥ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रठंस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः ॐ भू० इन्द्र इहा० इन्द्राय नमः ॥१॥ आग्नेय्याम्-ॐत्वन्नोऽअग्नेतवदेवपायुभिर्म्मघोनोरक्षतन्वश्चवन्द्य॥त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यनिमेषठंरक्षमाणस्तवव्रते ॐ अग्ने इहा०अग्नये०॥२॥ दक्षिणे-ॐयमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा॥ स्वाहाघर्मायस्वाहाघर्मःपित्रे। ॐभू०यमइहा०यमा०॥३॥नैर्ऋत्याम्-ॐ असुन्वन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य। अन्यमस्मदिच्छसातऽइत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुभ्यमस्तु ॐ भू०निर्ऋते इहा० ॥ ४ ॥ पश्चिमे-ॐतत्वायामिब्रह्मणाव्वन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः॥अहेडमानोव्वरुणेहबोध्युरुशठंसमानऽआयुःप्रमोषीः। ॐभू०वरुण इहा० ॥ ५ ॥ वायव्याम्-ॐआनोनियुद्भिः शतिनीभिरध्वरठंसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम्॥ वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः। ॐभू० वायो इहा०॥६॥ उत्तरे-ॐवयठंसोमव्रतेतवमनस्तनूषुबिभ्रतःप्रजावन्तःसचेमहि ॐभू० सोम इहा० ॥ ७ ॥ ईशान्याम्-ॐतमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूमहेव्वयम् ॥ पूषानोयथाव्वेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धःस्वस्तये ॐभू० ईश्वर इहा० ॥ ८ ॥ पूर्वैशानयोर्मध्ये ऊर्ध्वायाम्-ॐअस्मेरुद्रामेहनापर्व्वतासोवृत्रहत्त्येभरहूतौसजोषाः ॥ यःशठंसतेस्तुवतेधायिपज्रइन्द्रज्येष्ठाऽअस्माँऽअवन्तुदेवाः। ॐभू० ब्रह्मन्० ब्रह्मणे० ॥ ९ ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये अधःस्थायाम्-

ॐस्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनीयच्छांनःशर्मसप्रथाः ॥ ॐभूर्भुवःस्वः अनन्त इहागच्छ इह तिष्ठ अनंताय नमः । अनंतमावा
हयामि १०एवम् क्रतुसंरक्षकदिक्पालदेवतास्थापनं कृत्वा । ॐमनोजूतिर्जुषतामाज्ज्यस्यबृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंयज्ञर्ठंसमिमंदधातु
विश्वेदेवासऽइहमादयन्तामोऽ३म्प्रतिष्ठ १ ॐ आदित्यादिग्रहमण्डलदेवताभ्यो नमः॥सुप्रतिष्ठिता वरदा भवत इति प्रतिष्ठाप्य । देशकालौ
संकीर्त्य इह सकलशान्तिपूर्वकं सकलदुरितोपशमनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सनवग्रहमखामुकमन्त्रपुरश्चरणहोमकर्मणि सूर्यादिन
वग्रहाणामधिदेवतानां प्रत्यधिदेवतानां पञ्चलोकपालानां दशदिक्पालानां च पूजनं करिष्ये इति संकल्पयेत् । ततः ॐ ग्रहाऽऊर्जाहु
तयोव्व्यन्तोव्विप्रायमतिंतेषांव्विशिंष्प्रियाणाम्व्वोहमिषमूर्जर्ठंसमग्रभमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टङ्गृह्णाम्येषतेयोनिरिन्द्रायत्वाजुष्ट
तमम् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्य्यादिग्रहेभ्यो नमः। रुद्राद्यधिदेवताभ्यो नमः । अग्न्यादिप्रत्यधिदेवताभ्यो
नमः । विनायकादिपञ्चलोकपालेभ्यो नमः। इन्द्रादिदशदिक्पालेभ्यो नमः । इति नाममन्त्रैः प्रत्येकं तत्तद्वर्णयुक्तगं
धपुष्पधूपदीपनैवेद्यताम्बूलदक्षिणादिभिः संपूज्य ततो ग्रहवेदीसमीपे भूमौ पूर्वोक्तनाममंत्रैर्ग्रहदेवताभ्यो बलीन्दद्यात् ।
तद्यथा । सूर्याय गुडौदनम् । सोमाय घृतपायसम् । कुजाय मसूरान्नम् । बुधाय क्षीरौदनम् । गुरवे दध्योदनम् ।

शुक्राय घृतौदनम् । शनैश्चराय तिलपिष्टम् । राहवे तिलमाषान्नम् । केतवे चित्रौदनम् । अन्येभ्यः पायसबलीन्दत्त्वा प्रार्थयेत् । ॐ आदिदेव नमस्तुभ्यं सप्तसप्ते दिवाकर ॥ आयुरारोग्यं मे देहि कुरु शांतिं शुभप्रदाम् ॥ १ ॥ रोहिणीश सुधा मूर्तें सुधारूप सुधाशन ॥ सोम सौम्यो भवास्माकं सर्वारिष्टं निवारय ॥ २ ॥ कुज कुप्रभवोऽपि त्वं मंगलः परिगद्यसे ॥ अमङ्गलं निहत्याशु सर्वदा यच्छ मङ्गलम् ॥ ३ ॥ बुध त्वं बुद्धिजननो बोधवान्सर्वदा नृणाम् ॥ तत्त्वावबोधं कुरु मे सोमपुत्र नमोऽस्तु ते ॥ ४ ॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ ज्ञानविज्ञानपारग ॥ विबुधार्त्तिहरो नित्यं देवाचार्य नमोऽस्तु ते ॥ ५ ॥ भार्गवो भर्गजननः शुचिः श्रुतिविशारद ॥ हत्वा ग्रहकृतान्दोषानारोग्यं देहि मे सदा ॥ ६ ॥ कोणनीलाञ्जनप्रख्यं मन्दचेष्टाप्रसारिणम् ॥ छायामार्तण्डसंभूतं तं नमामि शनैश्चरम् ॥ ७ ॥ महाशिरा महावक्त्रो दीर्घदंष्ट्रो महाबलः ॥ मुण्डकायोर्ध्वकेशी च पीडां हरतु मे तमः ॥ ८ ॥ अधः स्थार्धाङ्ग भोः केतो पत्रधूमसमप्रभ ॥ रौद्ररूप नमस्तुभ्यं मम पीडां निराकुरु ॥ ९ ॥ इति प्रार्थ्य । ॐ अनया पूजया आदि त्याद्यावाहितग्रहमण्डलदेवताः प्रीयन्तामिति पठेत् ॥ तत ईशान्यां ग्रहसंबन्धिरुद्रकलशम् ॐ महीद्यौरित्यादिमन्त्रैः पूर्ववत् संस्था प्य । तत्र तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य संपूज्य । कलशस्य मुखे विष्णुरित्याभिमन्त्र्य–देवदानवसंवादे० इत्यादि प्रार्थयेत् । तत स्तदुपरि । ॐ असंख्यातासहस्राणि ये रुद्राऽअधिभूम्याम् । तेषांꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्रा इहागच्छत

इह तिष्ठत इत्यावाह्य । ॐ रुद्रेभ्यो नमः । इति षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ (अनेन कलशोदकेन अभिषेकसमये पत्न्या सह यजमानमभिषिञ्चेत्) इति नवग्रहमण्डलपूजनम् ॥ ॥ अथ सर्वदेवमन्त्रानुष्ठानोपयोगिसर्वतोभद्रमण्डलदेवतापूजनम् ॥ आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ स्मृत्वा । अमुकमन्त्रपुरश्चरणहोमकर्मणि एतत्सर्वतोभद्रमण्डले वेदमन्त्रैर्ब्रह्मादिषट्पञ्चाशद्देवतावाहनं प्रतिष्ठापूजनं च करिष्ये इति संकल्पं कृत्वा । पुष्पाक्षतानादाय मध्ये ब्रह्माणमावाहयेत् । ॐ ब्रह्म यज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेनऽआवः । सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यव्विष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चव्विवः । ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मन्निहागच्छ इह तिष्ठ ॐ ब्रह्मणे नमः १ उत्तरे सोमम् । ॐ वयꣳसोमव्व्रतेतवमनस्तनूषुबिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि । ॐ भूर्भुवः स्वः सोम इहा० —ॐ सोमाय नमः ॥ २ ॥ ईशान्यामीशानम् ॥ ॐ तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूमहेव्वयम् । पूषानोयथावेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये । ॐ भू० ईशान इहा० ॐ ईशानाय नमः ॥ ३ ॥ पूर्वस्यां दिशि इन्द्रम् । ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवेहवेसुहवꣳशूरमिन्द्रम् । ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः । ॐ भूर्भुवः स्वः इन्द्र इहा० ॐ इन्द्राय नमः ॥ ४ ॥ आग्नेय्यामग्निम् । ॐ त्वन्नोऽअग्नेव्वरुणस्यविद्वान्देवस्यहेडोऽअवयासिसीष्ठाः । यजिष्ठोवह्नितमः शोशुचानोव्विश्वाद्वेषाꣳसिप्रमुमुग्ध्यस्मत् । ॐ भू० अग्ने

इहा० ॐ अग्नये नमः ॥ ५ ॥ दक्षिणे यमम् । ॐ सुगन्नुपंथाम्प्रदिशन्नऽएहिज्योतिष्मद्ध्येह्यजरन्नऽआयुः । अपैतमृत्युरमृतन्नऽआगं न्वैवस्वतोनोऽअभयंकृणोतु । ॐ भू० यम इहा० ॐ यमाय नमः ॥ ६ ॥ नैर्ऋत्यां निर्ऋतिम् । ॐ असुन्न्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य । अन्यमस्मदिच्छसातऽइत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुभ्यमस्तु । ॐ भू० निर्ऋते इहा० ॐ निर्ऋतये नमः ॥७॥ पश्चिमे वरुणम् । ॐ तत्त्वायामिब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोध्युरुशꣳसमानऽआयुः प्रमोषीः । ॐ भू० वरुण इहा० ॐ वरुणाय नमः ॥८॥ वायव्यां वायुम् । ॐ आनोनियुद्भिः शतिनीभिरध्वरꣳ सहस्रिणीभिरु पयाहियज्ञम् ॥ व्वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयम्पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ॐ भू० वायो इहा० ॐ वायवे नमः ॥ ९ ॥ वायु सोमयोर्मध्ये अष्टवसून् । ॐ व्वसोः पवित्रमसिशतधारंव्वसोः पवित्रमसिसहस्रधारम् । देवस्त्वासवितापुनातुव्वसोः पवित्रेणशतधारे णसुप्वाकामधुक्षः । ॐ भू० अष्टौवसव इहागच्छत इह तिष्ठत० ॐ वसुभ्यो नमः ॥ १० ॥ सोमेशानयोर्मध्ये रुद्रान् । ॐ नमस्ते रुद्रमन्यवऽउतोतइषवेनमः बाहुभ्यामुततेनमः । ॐ भू० रुद्रा इहागच्छत० ॐ रुद्रेभ्यो नमः ॥ ११ ॥ ईशानपूर्वयोर्मध्ये आदि त्यान् । ॐ अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्म्माता सपितासपुत्रः । विश्वेदेवाऽअदितिः पञ्चजनाऽअदितिर्ज्जातमदितिर्ज्जनित्वम् ॥ ॐ भू०

आदित्या इहा० आदित्येभ्यो नमः ॥१२॥ इन्द्राग्न्योर्मध्येऽश्विनौ । ॐ आश्विनातेजसाचक्षुः प्राणेनसरस्वतीवीर्यम् ॥ वाचेन्द्रोबलेन्द्रा
यदधुरिन्द्रियम् । ॐ भू० अश्विनौ इहागच्छतम् इह तिष्ठताम् ॐ अश्विभ्यां नमः ॥ १३ ॥ अग्नियमयोर्मध्ये विश्वेदेवान्सपितॄन् ।
ॐ विश्वेदेवासऽआगतशृणुतामऽइमꣳहवम् ॥ एदम्बर्हिर्निषीदत ॥ ॐ भू० विश्वेदेवा इहा० ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः ॥१४॥ तत्रैव ॐ
आयन्तुनः पितरः सोम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन्यज्ञेस्वधयामदन्तोऽधिब्रुवन्तुतेऽवन्त्वस्मान् । ॐ भू० पितर इहा० पितृ
भ्यो नमः ॥१५॥ यमनिर्ऋत्योर्मध्ये यक्षान् । ॐ अभित्यन्देवꣳसवितारमोण्योः कविक्रतुमर्चामिसत्यसवꣳरत्नधामभिप्रियम्मतिङ्कविम् ।
ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाऽअदिद्युतत्सवीमनिहिरण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुः कृपास्वः । प्रजाभ्यस्त्वाप्रजास्त्वानुप्राणन्तुप्रजास्त्वामनुप्राणि
हि । ॐ भू० यक्षा इहा० ॐ यक्षेभ्यो नमः ॥१६॥ निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये भूतनागान् । ॐ भूतायत्वानारातयेस्वरभिविख्येषन्दृꣳहन्तान्दु
र्याः पृथिव्यामुर्वन्तरिक्षमन्वेमिपृथिव्यास्त्वानाभौ सादयाम्यदित्याऽउपस्थेऽग्नेहव्यꣳरक्ष । ॐ भू० भूतानि इहा० ॐ भूतेभ्यो नमः ॥१७॥
तत्रैव सर्पान् ॐ नमोऽस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनुयेऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यः सर्पेभ्योनमः । ॐ भू० सर्पा इहा० ॐ सर्पेभ्यो नमः ॥१८॥ ॥ ८८ ॥
वरुणवाय्वोर्मध्ये गन्धर्वाप्सरसः । ॐ गन्धर्वस्त्वाविश्वावसुः परिदधातुविश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः । इन्द्रस्यबा

हुरसिदक्षिणोव्विश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः । मित्रावरुणौत्त्वोत्तरतःपरिधत्तान्ध्रुवेणधर्म्मणाविश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ ॐ भू० गन्धर्वा इहा० ॐ गन्धर्वेभ्यो नमः ॥ १९ ॥ तत्रैवाप्सरसः । ॐ अयम्पुरोहरिकेशःसूर्य्यरश्मिस्तस्यरथगृत्सश्चरथौजाश्चसेनानिग्रामण्यौ । पुंजिकस्थलाचक्रतुस्थलाचाप्सरसौदंक्ष्णवःपशवोहेतिःपौरुषेयोवधःप्रहेतिस्तेभ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदध्मः । ॐ भू० अप्सरस इहागच्छत इह तिष्ठत । ॐ अप्सरोभ्यो नमः ॥ २० ॥ ब्रह्मसोमयोर्मध्ये स्कन्दं नन्दीश्वरं शूलं च । ॐ यदक्रन्दःप्रथमञ्जायमानऽउद्यन्त्समुद्रादुतवापुरीषात् । श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महिजाततेऽअर्व्वन् ॥ ॐ भू० स्कन्द इहा० ॐ स्कन्दाय नमः ॥ २१ ॥ तदुत्तरे । ॐ आशुःशिशानोव्वृषभोनभीमोघनाघनःक्षोभणश्चर्षणीनाम् । सङ्क्रन्दनोनिमिषऽएकव्वीरःशतंसेनाऽअजयत्साकमिन्द्रः । ॐ भू० नन्दिन् इहा० ॐ नन्दीश्वराय नमः ॥ २२ ॥ तत्रैव । ॐ कार्षिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउन्नयामिसमापोऽअद्भिरग्मतसमोषधीभिरोषधीः । भू० शूलमहाकालौ इहागच्छतमिह तिष्ठतम् ॐ शूलमहाकालाभ्यां नमः ॥ २३ ॥ ब्रह्मेशानयोर्मध्ये प्रजापतीन् । ॐ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्योव्विश्वारूपाणिपरिताबभूव । यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽअस्तुव्वयंस्यामपतयोरयीणाम् ।

ॐ भू० प्रजापतय इहा० ॐ प्रजापतिभ्यो नमः ॥ २४ ॥ ब्रह्मेन्द्रयोर्मध्ये दुर्गाम् । ॐ अम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेनमानयति कश्चन । ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकांकाम्पीलवासिनीम् ॥ ॐ भू० दुर्गे इहा० ॐ दुर्गायै नमः ॥ २५ ॥ दुर्गापूर्वे विष्णुम् । ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपाᳪं सुरेस्वाहा । ॐ भू० विष्णो इहा० ॐ विष्णवे नमः ॥ २६ ॥ ब्रह्माग्न्योर्मध्ये पितॄन् । ॐ उदीरतामवरऽउत्परासऽउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । असुंयऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु । ॐ भू० पितर इहा० ॐ पितृभ्यो नमः ॥ २७ ॥ ब्रह्मयमयोर्मध्ये मृत्युरोगान् । ॐ परं मृत्योऽअनुपरेहिपन्थांयस्तेअन्यइतरोदेवयानात् ॥ चक्षुष्मतेशृण्वतेतेब्रवीमिमानः प्रजाᳪं रीरिषोमोतवीरान् । ॐ भू० मृत्युरोगा इहा० ॐ मृत्युरोगेभ्यो नमः ॥ २८ ॥ ब्रह्मनिर्ऋत्योर्मध्ये गणपतिम् । ॐ गणानांत्वागणपतिᳪं हवा० । ॐ भू० गणपते इहा० ॐ गणपतये नमः ॥ २९ ॥ ब्रह्मवरुणयोर्मध्ये अपः । ॐ अपोऽअद्यान्वचारिषᳪं रसेनसमसृक्ष्महि । पयस्वानग्नऽआगमन्तम्मासᳪं सृजवर्चसाप्रजयाचधनेनच । ॐ भू० आप इहा० ॐ अद्भ्यो नमः ॥ ३० ॥ ब्रह्मवायुमध्ये मरुतः । ॐ बृहदिन्द्रायगायतमरुतोवृत्रहन्तमम् । येनज्योतिरजनयन्नृतावृधोदेवंदेवायजागृवि । ॐ भू० मरुत इहा० ॥ ॐ मरुद्भ्यो नमः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मणः पादमूले पृथिवीम् । ॐ महीद्यौः पृथिवीचनऽइमंयज्ञम्मिमिक्षताम् । पिपृतान्नोभरीमभिः ।

ॐ भू० पृथिवि इहा० ॐ पृथिव्यै नमः ॥३२॥ तत्रैव गङ्गादिसरितः । ॐ इमंमेगंगेयमुने सरस्वतिशुतुद्रिस्तोमंसचतापरुष्णया । असिक्न्यामरुद्वृधेवितस्तयार्जीकीयेशृणुह्यासुषोमया । ॐ भू० गङ्गादिसप्तसरित इहा० ॐ गंगादिसरिद्भ्यो नमः ॥ ३३ ॥ तत्रैव सप्तसागरान् । ॐ मापोमौषधीर्हिंसीर्धाम्नोधाम्नोराजँस्ततोव्वरुणनोमुञ्च ॥ यदाहुरघ्न्याऽइतिव्वरुणेतिशपामहेततोव्वरुणनो मुञ्च । ॐभू० सप्तसागरा इहा० ॐ सप्तसागरेभ्यो नमः ॥ ३४ ॥ तदुपरि मेरुं नाममन्त्रेणावाहयेत् । ॐभू० मेरो इहा० ॐ मेरवे नमः ॥ ३५ ॥ ततो मण्डलाद्बहिः सोमादिसन्निधौ क्रमेण आयुधान्यावाहयेत् । उत्तरे गदामावाहयामि स्थापयामि । ॐ भू० गदे इहा० ॐ गदायै नमः ॥ ३६ ॥ ईशान्यां त्रिशूलमा० त्रिशूलाय० ॥ ३७ ॥ पूर्वे वज्रमा० ॐ वज्राय० ॥ ३८ ॥ आग्नेय्यां शक्तिं० ॐ शक्तये नमः ॥३९॥ दक्षिणस्यां दण्डमा० ॐ दण्डाय नमः ॥४०॥ नैर्ऋत्यां खड्गमा० ॐ खड्गाय० ॥४१॥ पश्चिमे पाशमावा० ॐ पाशाय० ॥४२॥ वायव्याम् अङ्कुशमावा० ॐ अङ्कुशाय० ॥ ४३ ॥ तद्बाह्ये उत्तरे ॐ गौतमाय० ॥४४॥ ईशान्याम् ॐ भारद्वाजाय० ॥ ४५ ॥ पूर्वे ॐ विश्वामित्राय० ॥ ४६ ॥ आग्नेय्याम् ॐ कश्यपाय० ॥ ४७ ॥ दक्षिणे ॐ जमदग्नये ० ॥ ४८ ॥ नैर्ऋत्याम् ॐ वसिष्ठाय नमः ॥४९॥ पश्चिमे ॐ अत्रये० ॥५०॥ वायव्याम् ॐ अरुन्धत्यै नमः॥ ५१ ॥ तद्बाह्ये पूर्वादिक्रमेण पूर्वे । ॐ ऐन्द्र्यै नमः॥५२॥आग्नेय्याम् । ॐकौमार्यै०॥५३॥दक्षिणस्याम् । ॐब्राह्म्यै नमः॥५४॥नैर्ऋत्याम् । ॐवाराह्यै

नमः ॥ ५५ ॥ पश्चिमायाम् ॐ चामुण्डायै नमः ॥ ५६ ॥ वायव्याम् ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ५७ ॥ उत्तरस्याम् ॐ माहेश्वर्यै० ॥ ५८ ॥ ईशान्याम् ॐ वैनायक्यै नमः ॥ ५९ ॥ इत्यावाह्य । ॐ मनोजूतिर्जुषतामिति प्रतिष्ठाप्य यथालब्धोपचारैः ब्रह्मादीन् संपूज्य वेदीमध्ये पद्मे ताम्रकलशं पूर्ववत् ॐ महीद्यौरित्यादिमन्त्रैः पूर्णपात्रनिधानान्तं पूर्ववत् कृत्वा तत्र ॐ तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य । ॐ अपांपतिवरुणाय नमः इति संपूज्य-कलशस्य मुखे विष्णुरित्य भिमन्त्र्य-देवदानवसंवादे० इत्यादि प्रार्थयेत् ॥ ततः कलशोपरि पट्टवस्त्रं प्रसार्य्य तदुपरि गन्धाष्टकेन प्रधानदेवतायन्त्रं विलिख्य तन्मध्ये पलेन तदर्द्धेन वा सुवर्णेन रचितां प्रधानदेवप्रतिमां सावयवामग्न्युत्तारणपूर्वकं स्थापयेत् । अथाग्न्युत्तारणम् ॥ तत्र तावत्साचार्य्यो यजमानः देशकालौ संकीर्त्य अस्याः स्वर्णमय्यमुकदेवप्रतिमाया घटनादिदोषपरिहारार्थम् अग्न्यु त्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये इति संकल्प्य मूर्तिं पात्रे निधाय घृतेनाभ्यज्य उपरि दुग्धजलधारां कुर्यात् । (अग्न्युत्तारणमन्त्राः)

ॐ समुद्रस्यत्वाव्वकयाग्ने परिव्व्ययामसिपावकोऽअस्मभ्यर्ठःशिवोभव ॥ १ ॥ हिमस्यत्वाजरायुणाग्नेपरिव्व्ययामसिपावकोऽअस्म भ्यर्ठःशिवोभव ॥ २ ॥ उपज्मन्नुपवेतसेवतरनदीष्वाअग्नेपित्तमपामसिमण्डूकिताभिरागहिसेमन्नोयज्ञंपावकवर्णर्ठःशिवङ्कृधि ॥ ३ ॥ अपामिदंन्ययनर्ठःसमुद्रस्यनिवेशनम् अन्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयःपावकोऽअस्मभ्यर्ठःशिवोभव ॥ ४ ॥ अग्नेपावकरोचिषामन्द्र ॥ ९० ॥

यांदेवजिह्वयां आदेवान्वंक्षिषक्षिच ॥ ५ ॥ सनंः पावकदीदिवोग्नेदेवाँ२ ॥ऽइहावह उपंयज्ञर्ठ० हविश्चनंः ॥ ६ ॥ पावकयायश्चितय न्त्याकृपाक्षामंन्नुरुचऽउषसोनुमानुनां तूर्व्वन्नयामन्नेतंशस्यनूरणऽआयोघृणेनततृषाणोऽअजरंः ॥ ७ ॥ नमंस्तेहरंसेशोचिषेनमंस्ते ऽअस्त्वर्चिषे अन्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयंः पावकोऽअस्मभ्यर्ठ० शिवोभंव ॥ ८ ॥ नृषदेवेडप्सुषदेव्वेड्बर्हिषदेवेड्वनसदेव्वेट्स्वर्विदेव्वेट् ॥९॥ येदेवादेवानांयज्ञियांयज्ञियांनार्ठ०संवत्सरीणमुपंभागमासंतेअहुतादोहविषोयज्ञेअस्मिन्त्स्वयंपिबन्तुमधुनोघृतस्यं ॥१०॥ येदेवादेवेष्वधिदे वत्वमायन्येब्रह्मणंःपुरऽएतारोंऽअस्य येभ्योनऽऋतेपवंतेधामकिञ्चननतेदिवोनपृथिव्याऽअधिस्नुषु ॥११॥ प्राणदाऽअंपानदाव्यानदाव्वर्चो दाव्वरिवोदाःअन्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयंः पावकोऽअस्मभ्यर्ठ० शिवोभंव ॥१२॥ इत्यग्न्युत्तारणमन्त्राः । ततः प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । ॐ आँह्रींक्रौंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षंहंसः सोहम् अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः प्राणा इह प्राणाः ॐ आँह्रींक्रौंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षंहंसः सोहम् अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः जीव इह स्थितः पुनः ॐ आँह्रींक्रौंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षंहंसः सोहम् अस्या अमुकदेवप्रतिमायाः सर्वेन्द्रियाणि वाङ् मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । ॐ मनोजूति र्जुषता० १ एषवैप्रतिष्ठा० २ इति प्रतिष्ठाप्य । वृत्रस्यासीति नेत्रोन्मीलनम् । ॐ वृत्रस्यांसिकनीनंकश्चक्षुर्दाऽअंसिचक्षुर्म्मेदेहि १ । ततो गन्धादिपञ्चोपचारान् दत्त्वा

संस्कारसिद्धये षोडशप्रणवावृत्तिं कुर्यात् । अनेनास्या अमुकदेवप्रतिमाया गर्भाधानादिषोडशसंस्कारान् संपादयामि इति वदेत् । इति प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् । ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिꣳ सर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ इत्यावाहनम् ॥ १ ॥ ॐ पुरुष एवेदꣳ सर्वं यद्भूतं यच्च भाव्यम् उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति । इत्यासनम् ॥ २ ॥ ॐ एतावानस्य महिमातो ज्यायाँश्च पूरुषः पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि । इति पाद्यम् ॥३॥ ॐ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ततो विष्वङ् व्यक्रामत्साशनानशने अभि । इत्यर्घ्यम् ॥४॥ ॐ ततो विराडजायत विराजो अधि पूरुषः स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः । इत्याचमनम् ॥५॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतं पृषदाज्यम् ॥ पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यानारण्या ग्राम्याश्च ये । इति स्नानम् ॥६॥ (पयः पृथिव्यामित्यादिपञ्चमन्त्रैः पञ्चामृतस्नानं कारयेत्) । पुनः शुद्धस्नानम् । ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे छन्दाꣳसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत । इति वस्त्रम् (आचमनं च) ॥७॥ ॐ तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः । इति यज्ञोपवीतम् (आचमनं च) ॥८॥ ॐ तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्पुरुषं जातमग्रतः तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये । इति गन्धम् ॥९॥ ॐ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ॥ मुखं किमस्यासीत्किं बाहू किमूरू पादा उच्येते । इति पुष्पाणि ॥१०॥ (तत आव

रणदेवतापूजनम्) ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्बाहूराजन्यः कृतः ऊरूतदस्ययद्वैश्यः पद्भ्याᳬंशूद्रोऽअजायत । इति धूपम् ॥११॥ ॐ चन्द्रमा मनसोजातश्चक्षोः सूर्य्योऽअजायत श्रोत्राद्वायुश्चप्राणश्चमुखादग्निरजायत । इति दीपम् ॥ १२ ॥ ॐनाभ्याऽआसीदन्तरिक्षᳬंशीर्ष्णोद्यौः समवर्तत पद्भ्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथालोकाँ २ ऽअकल्पयन् । इति नैवेद्यम् (आचमनंच) ॥१३॥ ॐयत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत वसन्तोस्यासीदाज्यङ्ग्रीष्मऽइध्मः शरद्धविः इति दक्षिणाम् ॥१४॥ (ततो नीराजनम्) ॐसप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्तसमिधः कृताः देवायद्यज्ञन्तन्वानाऽअबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥१५॥ इति प्रदक्षिणाम् । ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्म्माणिप्रथमान्यासन् तेहनाकम्म हिमानः सचन्तयत्र पूर्व्वेसाध्याः सन्तिदेवाः । इति मंत्रपुष्पाञ्जलिम् ॥१६॥ ततस्तत्तत्स्तवेन स्तुत्वा साष्टाङ्गं प्रणम्य देवाय पूजां निवेदयेत् । इति * सर्वतोभद्रपूजापद्धतिः समाप्ता ॥

---

* सर्वतोभद्रमण्डलानि पूर्वंद्रष्टव्यानि ।

अथ शिवमन्त्रानुष्ठाने द्वादशलिङ्गतोभद्रपूजापद्धतिः ॥ आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य श्रीभवानीशङ्करप्रीतिद्वारा अमुककार्यसिद्ध्यै एतद्द्वादशलिङ्गतोभद्रमण्डले देवतावाहनं प्रतिष्ठापूजनं च करिष्ये इति संकल्प्य पुष्पाक्षतानादाय मण्डलबाह्ये ईशान कोणे ॐ गुरवे नमः । गुरुमावाहयामि स्थापयामि (एवं सर्वत्र) ॥१॥ आग्नेय्याम् ॐगणपतये नमः॥२॥ नैर्ऋत्याम् ॐ दुर्गायै नमः ॥ ३ ॥ वायव्याम् ॐ क्षेत्रपालाय नमः ॥ ४ ॥ ततो भद्रमध्ये । श्रीसदाशिवाय नमः ॥५॥ ततः अष्टदले (पूर्वस्यां दिशि) ॐ कालाग्निरुद्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ कूर्माय ॥ २ ॥ ॐ मण्डूकाय ॥ ३ ॥ (आग्नेय्याम्) ॐ वाराहाय ॥४॥ ॐ अनन्ताय ॥५॥ (दक्षिणे) ॐ पृथिव्यै ॥ ६ ॥ ॐ स्कन्दाय ॥ ७ ॥ ॐ सुधासिन्धवे नमः ॥ ८ ॥ (नैर्ऋत्यां दिशि) ॐ नलाय ॥ ९ ॥ ॐ पद्माय ॥ १० ॥ (पश्चिमे) ॐ पत्रेभ्यः ॥ ११ ॥ ॐ केसरेभ्यः ॥ १२ ॥ ॐ कर्णिकायै ॥ १३ ॥ (वायव्याम्) ॐ सिंहासनाय ॥ १४ ॥ ॐ पद्मासनाय ॥ १५ ॥ (उत्तरे) ॐ धर्माय ॥ १६ ॥ ॐ ज्ञानाय ॥ १७ ॥ ॐ वैराग्याय ॥१८॥ (ईशान्याम्) ॐ ऐश्वर्याय ॥ १९ ॥ ॐ चिदाकाशाय ॥२०॥ (पद्ममध्ये) ॐ योगपीठात्मने ॥ २१ ॥ ततः (कर्णिकोपरि) पूर्वे ॐ पृथिव्यै ॥१॥ (दक्षिणे) ॐ कपालाय ॥२॥ (पश्चिमे) ॐ सप्तसरिद्भ्यः ॥३॥ (उत्तरे) ॐ सप्तसागरेभ्यः ॥ ४ ॥ (कर्णिकासमीपे) चत्वारि श्वेतभद्राणि तद्देवतास्थापनम् (पूर्वे) ॐतत्पुरुषाय ॥१॥ (दक्षिणे) ॐ अघोराय ॥ २ ॥ (पश्चिमे) ॐसद्योजाताय ॥३॥ (उत्तरे) ॐवामदे

वाय ॥ ४ ॥ अथ तत्समीपे कृष्णानि अष्टौ भद्राणि तद्देवतास्थापनम् ऐशान्यादिक्रमेण (ऐशान्ये) ॐ भगवत्यै अष्टौ भद्राणि ॥ १ ॥ (पूर्वे) ॐ उमायै ॥ २ ॥ (आग्नेय्याम्) ॐ शङ्करप्रियायै ॥३॥ (दक्षिणे) ॐ पार्वत्यै ॥४॥ (नैर्ऋत्ये) ॐ गौर्यै ॥५॥ (पश्चिमे) ॐ काल्यै ॥ ६ ॥ (वायव्याम्) ॐ कौम्र्यै ॥७॥ (उत्तरे) ॐ विश्वम्भर्यै ॥ ८ ॥ ततः कृष्णभद्राणामधः अष्टौ रक्त भद्राणि तद्देवतास्थापनमैशान्यादिक्रमेण (ऐशान्याम्) ॐ नन्दिने ॥ १ ॥ (पूर्वे) ॐ महाकालाय ॥२॥ (आग्नेय्याम्) ॐ वृषभाय ॥ ३ ॥ (दक्षिणे) ॐ भृङ्गिकिरीटिने ॥४॥ (नैर्ऋत्याम्) ॐ स्कन्दाय ॥५॥ (पश्चिमे) ॐ उमापतये ॥ ६॥ (वायव्याम्) ॐ चण्डेश्वराय ॥७॥ (उत्तरे) ॐ सोमसूत्राय ॥ ८ ॥ अथ लिङ्गोपरि चत्वारि श्वेतभद्राणि तद्देवतास्थापनम् (पूर्वे) ॐ धात्रे ॥ १ ॥ (दक्षिणे) ॐ मित्राय ॥ २ ॥ (पश्चिमे) ॐ यमाय ॥३॥ (उत्तरे) ॐ रुद्राय ॥४॥ ततः तत्समीपे लिङ्गोपरि अष्टौ पीत भद्राणि तद्देवतास्थापनमैशान्यादिक्रमेण (ऐशान्याम्) ॐ वरुणाय ॥१॥ (पूर्वे) ॐ सूर्याय ॥ २ ॥ (आग्नेय्याम्) ॐ भगाय ॥३॥ (दक्षिणे) ॐ विवस्वते ॥ ४ ॥ (नैर्ऋते) ॐ पुरुषोत्तमाय ॥ ५ ॥ (पश्चिमे) ॐ सवित्रे ॥ ६ ॥ (वायव्याम्) ॐ त्वष्ट्रे ॥७॥ (उत्तरे) ॐ विष्णवे ॥ ८ ॥ ततो द्वादशलिङ्गदेवतास्थापनं पूर्वादिक्रमेण-(पूर्वे) ॐ शिवाय ॥ १ ॥ ॐ एकनेत्राय ॥ २ ॥ ॐ एकरुद्राय ॥ ३ ॥ (दक्षिणे) ॐ त्रिमूर्तये ॥ १ ॥ ॐ श्रीकण्ठाय ॥ २ ॥ ॐ वामदेवाय ॥ ३ ॥ (पश्चिमे) ॐ ज्येष्ठाय

॥ १ ॥ ॐ श्रेष्ठाय ॥२॥ ॐ रुद्राय ॥ ३ ॥ (उत्तरे) ॐ कालाय ॥ १ ॐ कलविकरणाय० ॥ २ ॥ ॐ बलविकरणाय ॥ ३ ॥ अथ श्वेतषोडशवापीदेवतास्थापनम् ईशान्यादिक्रमेण—ॐ अणिमायै ॥ १ ॥ ॐ महिमायै ॥ २ ॥ ॐ लघिमायै ॥ ३ ॥ ॐ गरिमायै ॥ ४ ॥ ॐ प्राप्त्यै० ॥ ५ ॥ ॐ प्राकाम्यायै ॥ ६ ॥ ॐ ईशितायै ॥ ७ ॥ ॐ वशितायै ॥ ८ ॥ ॐ ब्राह्म्यै ॥ ९ ॥ ॐ माहेश्वर्यै ॥ १० ॥ ॐ कौमार्यै ॥ ११ ॥ ॐ वैष्णव्यै ॥ १२ ॥ ॐ वाराह्यै ॥ १३ ॥ ॐ इन्द्राण्यै ॥ १४ ॥ ॐ चामुण्डायै ॥ १५ ॥ ॐ चण्डिकायै ॥ १६ ॥ ततः वापीसमीपे अष्टौ रक्तभद्राणि तद्देवतास्थापनम् ऐशान्यादिक्रमेण ॐ असितांगाय १ ॐ रुरुभैरवाय २ ॐ चण्डभैरवाय ३ ॐ क्रोधभैरवाय ४ ॐ उन्मत्तभैरवाय ५ ॐ कालभैरवाय ६ ॐ भीषणभैरवाय ७ ॐ संहारभैरवाय ८॥ अथाष्टवल्लीदेवतास्थापनम् ऐशान्यादिक्रमेण—ॐ घृताच्यै १ ॐ मेनकायै २ ॐ रम्भायै ३ ॐ उर्वश्यै ४ ॐ तिलोत्तमायै ५ ॐ सुकेशायै ६ ॐ मञ्जुघोषायै ७ ॐ अप्सरसे ८॥ ततः मण्डलमध्ये परिधिसमीपे शृङ्खलादेवतास्थापनम् आग्नेय्यादिक्रमेण—(आग्नेय्याम्) ॐ भवाय० १ ॐ शिवाय० २ ॐ रुद्राय० ३ ॐ पशुपतये० ४ ॐ उग्राय० ५ ॐ महादेवाय० ६ ॐ भीमाय ७ ॐ ईशानाय ८ ॐ अनन्ताय ९ ॐ वासुकये ॥ १० ॥ ततः नैर्ऋत्यपरिधिसमीपे शृङ्खलादेवताः ॐ

१ बहुषु इति प्रायोवादः । " अनचित्र " इति सूत्रे ' अप्सरा ' इति भाष्यप्रयोगात । " स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्यादेकत्वेऽप्सरा अपि " इति शब्दार्णवाच्च ।

तक्षकाय ॥१॥ ॐ कुलीरकाय ॥२॥ ॐ कर्कोटकाय ॥३॥ ॐ शङ्खपालाय ॥४॥ ॐ कवलाय ॥५॥ ॐ अश्वतराय ॥६॥ ॐ वैन्याय ॥७॥ ॐ अङ्गाय ॥८॥ ॐ हैहयाय ॥९॥ ॐ अर्जुनाय ॥१०॥ ततः वायव्ये दश शृंखलादेवताः । ॐ शाकुन्तलाय ॥१॥ॐभरताय ॥२॥ ॐ नलाय ॥३॥ ॐ रामाय ॥४॥ ॐ सार्वभौमाय ॥५॥ ॐ निषधाय ॥६॥ ॐ विन्ध्याचलाय॥७॥ ॐ माल्यवते॥८॥ ॐ पारियात्राय ॥९॥ ॐ सह्याय ॥१०॥ ततः ऐशान्यपरिधिसमीपे दशशृङ्खलादेवतास्थापनम् ॐ हेमकूटाय ॥ १ ॥ ॐ गन्धमादनाय ॥२॥ ॐ कुलाचलाय ॥३॥ ॐ हिमवते ॥४॥ ॐ रैवताचलाय ॥५॥ ॐ देवगिरये ॥६॥ ॐ मलयाचलाय ॥७॥ ॐ कनकाचलाय ॥८॥ ॐपृथिव्यै॥९॥ॐअनन्ताय॥१०॥इति शृङ्खलादेवताः॥अथ चतुर्दिक्षु खण्डेन्दुदेवतास्थापनम् ऐशान्यादिक्रमेण–(ऐशान्याम्) ॐ अश्विनीकुमाराभ्याम्॥१॥(आग्नेय्याम्)ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्यो॥२॥(नैर्ऋते) ॐ पितृभ्यो॥३॥(वायव्याम्)ॐनागेभ्यः॥४॥ ततः मण्डलाद्बहिः प्रथमं सत्त्वपरिधौ पूर्वादिक्रमेण देवताः ॐ इन्द्राय ॥१॥ॐ अग्नये ॥२॥ ॐ यमाय ॥ ३ ॥ ॐ निर्ऋतये ॥ ४ ॥ ॐ वरुणाय ॥५॥ ॐ वायवे ॥६॥ ॐ कुबेराय ॥७॥ ॐ ईशानाय ॥८॥ (इन्द्रेशानयोर्मध्ये) ॐ ब्रह्मणे ॥ ९ ॥ (वरुणनिर्ऋत्योर्मध्ये) ॐ अनन्ताय ॥ १० ॥ (तद्बहिः रजःपरिधौ) पूर्वादिक्रमेण देवताः–ॐ वज्राय ॥१॥ ॐ शक्तये ॥ २ ॥ ॐ दण्डाय ॥ ३ ॥ ॐ खड्गाय ॥ ४ ॥ ॐ पाशाय ॥ ५ ॥ ॐ अङ्कुशाय ॥ ६ ॥ ॐ गदायै ॥ ७ ॥ ॐ त्रिशूलाय ॥ ८ ॥ ॐ पद्माय ॥९॥

ॐ चक्राय ॥ १० ॥ तद्बहिस्त्रमोमयकृष्णपरिधौ पूर्वादिक्रमेण देवताः ॐ कश्यपाय ॥ १ ॥ ॐ अत्रये ॥ २ ॥ ॐ भरद्वाजाय ॥ ३ ॥ ॐ विश्वामित्राय ॥ ४ ॥ ॐ गौतमाय ॥ ५ ॥ ॐ जमदग्नये ॥ ६ ॥ ॐ वसिष्ठाय ॥ ७ ॥ ॐ अरुन्धत्यै० ॥ ८ ॥ ॐ ततः (पूर्वे) ॐ ऋग्वेदाय० ॥ १ ॥ (दक्षिणे) ॐ यजुर्वेदाय० ॥ २ ॥ (पश्चिमे) ॐ सामवेदाय ॥ ३ ॥ (उत्तरे) ॐ अथर्ववेदाय ॥ ४ ॥ एवं १८० देवताः संस्थाप्य षोडशोपचारैः संपूज्य ततः प्रधानदेवताशिवप्रतिमां स्वर्णमयीमग्र्युत्तारणपूर्वकं ॐ मण्डलमध्यस्थताम्रकलशे पूर्ववत् संस्थाप्य पूजयेत् ॥ इति द्वादशलिङ्गतोभद्रमण्डलपूजाविधानम् ॥ *

॥ अथ होमविधानम् ॥ तत्रादौ कुशकण्डिका ॥ आचार्योऽग्नेर्दक्षिणतः परिस्तरणभूमिं त्यक्त्वा ब्रह्मणे आसनं दत्त्वा तदुपरि प्रागग्रान्कुशानास्तीर्य ब्रह्माणमग्निप्रदक्षिणक्रमेणानीय अस्मिन्नमुकमन्त्रजपदशांशहोमकर्मणि त्वं मे ब्रह्मा भव । इत्यभिधाय वरणकर्म्मणा पूर्वं संपादितं ब्राह्मणं तदभावे पञ्चाशत्कुशनिर्मितं कल्पितासने उपवेशयेत् ॥ ततः प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वा जलेनापूर्य्य कुशत्रयेणाच्छाद्य ब्रह्मणो मुखमवलोक्य अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् ॥ (परिस्तरणम्) बर्हिषश्चतुर्थभागमादाय चतुर्भिश्चतुर्भिर्दर्भैरुत्तराग्रैः प्राच्याम् १ प्रागग्रैर्दक्षिणस्याम् २ उदगग्रैः प्रतीच्याम् ३ पुनः प्रागग्रैरग्नित उदीच्याम् ४ परिस्तरणं कुर्य्यात् ॥ ततोऽग्नेरुत्तरतः पश्चिमदिशि पवित्रच्छेदनार्थं कुशत्रयम् ३ पवित्रकरणार्थं पवित्रे साग्रे अनन्तर्गर्भे द्वे कुशपत्रे २ ॥ प्रोक्षणीपात्रम् १

* द्वादशलिङ्गतोभद्रमण्डलानि ।

आज्यस्थाली १ चरुस्थाली १ संमार्जनकुशाः पञ्च ५ उपयमनकुशाः सप्त ७ समिधस्तिस्रः ३ पालाश्यः प्रादेशमात्राः स्रुवः खादिरो हस्तमात्रः १ आज्यं गव्यम् चर्वर्थाः तण्डुलाः पूर्णपात्रम् ॥ दक्षिणा वरो वा ॥ पवित्रच्छेदनकुशानां पूर्वपूर्वदिशि क्रमेणा सादनीयम् ॥ ततः पवित्रच्छेदनम् ॥ पवित्रकरणम् ॥ द्वयोः पवित्रयोरुपरि पवित्रत्रयं निधाय अग्रतः प्रादेशमात्रं विहाय त्रिभिः कुशैर्द्वे कुशतृणे प्रच्छिद्य द्वयोर्मूलं त्रीणि चोत्तरतः क्षिपेत् ॥ ततः सपवित्रहस्तेन प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणीपात्रे निक्षिप्य अनामिकाङ्गुष्ठाभ्यामुत्तराग्रे पवित्रे गृहीत्वा त्रिरुत्पवनम् । प्रोक्षणीपात्रस्य सव्यहस्ते करणम् । अनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां पवित्रे गृहीत्वा त्रिरुद्दिङ्गनम् । ततः प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीप्रोक्षणम् । प्रोक्षणीजलेन आज्यस्थाल्यादीनि पूर्णपात्रपर्यन्तानि क्रमेणैकैकशः प्रोक्ष्य असंचरे प्रणीताग्न्योरन्तराले प्रोक्षणीपात्रं निधाय आसादितमाज्यं पश्चादग्नेर्निहितायामाज्यस्थाल्यां प्रक्षिप्य चरुस्थाल्यां प्रणीतोदकमासिच्य आसादितांस्तण्डुलान्प्रक्षिप्य तत्राज्यं ब्रह्माधिश्रयति । तदुत्तरतः स्वयं चरुमेव युगपदग्नावारोप्य ईषच्छृते चरौ ज्वलदुल्मुकं प्रदक्षिणम् आज्यचर्वोः समन्ताद्भ्रामयेत् । ततो दक्षिणपाणिना स्रुवमादाय अधोमुखमग्नौ तापयित्वा सव्ये पाणौ कृत्वा दक्षिणेन सम्मार्जनाग्रैर्मूलतोऽग्रपर्यन्तं मूलैरग्रमारभ्य अधस्तान्मूलपर्यन्तं संमृज्य प्रणीतोदकेनाभिषिच्य पुनः प्रताप्य दक्षिणतो निदध्यात् । ततः आज्यमुत्थाप्य चरोः पूर्वेण नीत्वाऽग्नेरुत्तरतः स्थापयित्वा चरुमुत्थाप्य आज्यस्य पश्चिमतो नीत्वाज्यस्योत्तरतः स्थापयित्वा आज्यमग्नेः पश्चादानीय चरुं चानीय आज्यस्योत्तरतो निदध्यात् । ततः पूर्ववत्पवित्राभ्या

माज्यमुत्पूय अवलोक्य तस्मादपद्रव्यनिरसनं पुनः प्रोक्षण्युत्पवनम् । तत उपयमनकुशानादाय उत्तिष्ठन् प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीमग्नौ घृताक्ताः समिधस्तिस्रः प्रक्षिपेत् । तत उपविश्य प्रोक्षण्युदकेन सपवित्रेणाग्निमीशानाद्युदक्पर्यन्तं परिषिच्य दक्षिणजान्वाच्य ब्रह्मणान्वारब्धः यजमानेनान्वारब्धश्च समिद्धतमेऽग्नौ स्रुवेणाज्याहुतीर्जुहुयात् । (तत्राघारावाज्यभागादिषु स्रुवावस्थितहुतशेषघृतस्य प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेपः । ततो यजमानेन द्रव्यत्यागः कार्यः सर्वत्र यथाकालं प्रत्याहुतित्यागस्य कर्तुमशक्यत्वात्) देशकालौ संकीर्त्य अस्मिन् अमुकदेवतामन्त्रजपकृतपुरश्चरणदशांशहवनाख्ये कर्मणि इदं सम्पादितं समिच्चरुतिलाज्यादिहविर्द्रव्यं या याः यक्ष्यमाणदेवतास्तस्यैतस्यै देवतायै न मम यथादैवतमस्त्विति द्रव्यत्यागं कुर्यात् । अथ होमः ॥ (अग्नेरुत्तरभागे) ॐ प्रजापतये स्वाहा । इदं प्रजापतये न मम । (अग्नेर्दक्षिणभागे) ॐ इन्द्राय स्वाहा । इदमिन्द्राय न मम इत्याघारौ (मध्ये समिद्धतमे) ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ॐ सोमाय स्वाहा । इदं सोमाय नमम इत्याज्यभागौ ॥ अथाचार्योऽग्निं संपूज्य नवग्रहहोमं कुर्यात् ॥ (सच अनन्वारब्धकर्तृको होमः) तत्रादौ नवग्रहाणां समिधः—अर्कः पलाशः खदिरो ह्यपामार्गोऽथ पिप्पलः । उदुम्बरः शमी दूर्वाः कुशाश्च समिधः क्रमात् ॥१॥ तिलाज्यचरुपक्वं च हविर्मुख्यं प्रकीर्तितम् ॥ ततो दधिक्षीरघृताक्ताः चरुसाकल्यसहिताऽर्कादिसमिधः सूर्यादिभ्यस्तत्तन्मन्त्रान्ते प्रत्येकमष्टाष्टसंख्यया जुहुयात । तत्र क्रमः—ॐ गणानान्त्वा गणपतिꣳ हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रियपतिꣳ हवामहे

॥ १६ ॥

निधीनान्त्वानिधिपतिंठंहवामहेव्वसोमम ॥ आहमजानिगर्भधमात्वमजासिगर्भधं स्वाहा इदं गणपतये न मम १ (एवं सर्वत्र)।
(अर्कम्)—ॐ आकृष्णेनरजसाव्वर्त्तमानोनिवेशयन्नमृतम्मर्त्यञ्चहिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् स्वाहा इदं सूर्य्याय
॥१॥ (पलाशम्)—ॐ इमन्देवाऽअसपत्नठंसुवध्वम्महतेक्षत्रायमहतेज्यैष्ठ्यायमहतेजानराज्ज्यायेन्द्रस्येन्द्रियायइममगुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रमस्यै
व्विशऽएषवोमीराजासोमोस्माकम्ब्राह्मणानाठंराजा स्वाहा इदं चन्द्रमसे॥२॥(खदिरम्)—ॐ अग्निर्म्मूर्द्धादिवःककुत्पतिः पृथिव्याऽअयम्
अपाठंरेताठंसिजिन्वति स्वाहा इदं भौमाय॥३॥ (अपामार्गम्)—ॐउद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्तेसठंसृजेथामयञ्चअस्मिन्त्सध
स्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदतस्वाहा इदं बुधाय ॥ ४ ॥ (अश्वत्थम्)—ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्य्योऽअर्हाद्युमद्विभातिक्र
तुमज्जनेषुयद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणन्धेहिचित्रठं स्वाहा इदं गुरवे ॥ ५ ॥ (उदुम्बरम्)—ॐ अन्नात्परिस्रुतोरसं
ब्रह्मणाव्यपिबत्क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः ऋतेनसत्यमिन्द्रियंविपानठंशुक्रमन्धसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु स्वाहा इति शुक्राय
॥६॥(शमीम्)—ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तुपीतयेशंय्योरभिस्रवन्तुनःस्वाहा इदं शनैश्चराय ॥ ७ ॥ (दूर्वाम्)—ॐ कया
नश्चित्रऽआभुवदूतीसदावृधःसखा कयाशचिष्ठयावृतास्वाहा इदं राहवे ॥ ८ ॥ (दर्भम्)—ॐ केतुंकृण्वन्नकेतवेपेशोमर्य्याअपेशसे

समुषद्भिरजायथाः स्वाहा इदं केतवे ॥ ९ ॥ इति नवग्रहाणां होमः ॥ ततो हस्ते जलमादाय अनेन समिधादिकृतेन होमेन सूर्य्यादयो ग्रहाः प्रीयन्तां न ममेत्युत्सृजेत् ॥ अथाधिदेवताप्रत्यधिदेवतानां होमः ॥ ईश्वरादिभ्यः पालाश्यः समिधस्तैरेव द्रव्यैः सह चतुश्चतुः संख्यकाभिराहुतिभिर्जुहुयात् । ॐ त्र्यंबकंयजामहेसुगंधिम्पुष्टिवर्द्धनम् उर्व्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् स्वाहा इदमीश्वराय ॥१॥ ॐ श्रीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रेपार्श्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनौव्यात्तम् इष्णन्निषाणामुम्मऽइषाणसर्वलोकम्मइषाणस्वाहा इदमुमायै ॥२॥ ॐ यदक्रन्दः प्रथमंजायमानऽउद्यन्त्समुद्रादुतवापुरीषात् श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यंमहिजातन्तेऽअर्व्वन्स्वाहा इदं स्कन्दाय ॥३॥ ॐ विष्णोरराटमसिविष्णोः श्नप्त्रेस्थोविष्णोः स्यूरसिविष्णोर्ध्रुवोसिवैष्णवमसिविष्णवेत्वास्वाहा इदं विष्णवे ॥४॥ ॐ ब्रह्मयज्ञानं प्रथमंपुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेनऽआवः सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यव्विष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चव्विवः स्वाहा इदं ब्रह्मणे ॥५॥ ॐ सजोषा इन्द्रसगणोमरुद्भिः सोमम्पिबवृत्रहाशूरव्विद्वान्जहिशत्रूँ १ रपमृधोनुदस्वाथाभयङ्कृणुहिव्विश्वतोनः स्वाहा ॥ इदमिन्द्राय ॥ ६ ॥ ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहास्वाहा धर्म्मायस्वाहाधर्म्मः पित्रेस्वाहा इदं यमाय ॥ ७ ॥ ॐ कार्षिरसिसमुद्रस्यत्त्वाक्षित्याऽउन्नयामिसमापोऽअद्भिरग्मतसमोषधीभिरोषधीः स्वाहा इदं कालाय ॥८॥ ॐ चित्रावसोस्वस्तितेपारमशीयस्वाहा ॥ इदं चित्रगुप्ताय ॥९॥

अनेन सघृततिलयवचरुसमिद्धोमेन ईश्वराधिदेवताः प्रीयन्तां न ममेति जलमुत्सृजेत् । यथाबाणप्रहाराणामिति यजमानमूर्द्धाभिषेकः ॥ अथ प्रत्यधिदेवताहोमः ॥ ॐ अग्निंदूतंपुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवेदेवाँ २ऽआसादयादिहस्वाहा इदमग्नये ॥ १ ॥ ॐ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्जेदधातन महेरणायचक्षसे १ योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः उशतीरिवमातरः २ तस्माऽअरंगमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ आपोजनयथाचनःस्वाहा ३ इदमद्भ्यः ॥२॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनीयच्छानःशर्मसप्रथाःस्वाहा ॥ इदं पृथिव्यै॥३॥ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् समूढमस्यपाᳪसुरेस्वाहा इदं विष्णवे ॥४॥ ॐत्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रᳪहवेहवेसुहवᳪशूरमिन्द्रम् ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रᳪस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रःस्वाहा॰॥इदमिन्द्राय ॥५॥ ॐ अदित्यैरास्नासीन्द्राण्याऽउष्णीषः पूषासिघर्मायदीष्वस्वाहा ॥ इदमिंद्राण्यै ॥ ६ ॥ ॐ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्योविश्वारूपाणिपरिताबभूवयत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽअस्तुव्वयᳪस्यामपतयोरयीणाम् स्वाहा॥इदं प्रजापतये ॥७॥ ॐ नमोस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनु येऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यःसर्पेभ्योनमःस्वाहा इदं सर्पेभ्यः ॥८॥ ॐ ब्रह्मजज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतःसुरुचोवेनऽआवःसबुध्न्याऽउपमाऽअस्यविष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चविवःस्वाहा ॥ इदं ब्रह्मणे॥९॥अनेन सामिधादिकृतेन होमेन अग्न्यादिप्रत्यधिदेवताः प्रीयन्तां न मम इत्युत्सृजेत्॥ अथ पञ्चलोकपा

लदेवताहोमः । विनायकादिपञ्चलोकपालेभ्य इन्द्रादिदशदिक्पालेभ्यश्च प्रत्येकं पूर्वोक्तद्रव्येण द्वे द्वे आहुती जुहुयात् । ॐगणानान्त्वागणपतिर्ठ्ठंहवामहेप्रियाणान्त्वाप्रियपतिर्ठ्ठंहवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिर्ठ्ठंहवामहेव्वसोमम आहमजानिगर्भधमात्त्वमजासिगर्भधंस्वाहा॥इदं गणपतये ॥१॥ ॐ अंबेऽअंबिकेऽम्बालिकेनमानयतिकश्चन ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकांकाम्पीलवासिनीं स्वाहा इदं दुर्गायै ॥२॥ ॐआनोनियुद्भिः शतिनीभिरध्वरर्ठ्ठंसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् वायो अस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयम्पातस्वस्तिभिःसदानःस्वाहा ॥ इदं वायवे ॥३॥ ॐ घृतंघृतपावानःपिबतवसाम्वसापावानःपिबतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहादिशः प्रदिशऽआदिशोविदिशऽउद्दिशोदिग्भ्यः स्वाहा इदमाकाशाय॥४॥ॐ याबाङ्कशामधुमत्याश्विनासूनृतावतीतयायज्ञम्मिमिक्षताम् स्वाहा इदमश्विभ्याम् ॥५॥ अनेन होमेन पञ्चलोकपालदेवताः प्रीयन्तां न ममेति जलमुत्सृजेत् । यथाबाणप्रहाराणामिति यजमानमूर्द्धाभिषेकः ॥ अथ दशदिक्पालहोमः । ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रर्ठ्ठंहवेहवेसुहवर्ठ्ठंशूरमिन्द्रम् ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रर्ठ्ठंस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः स्वाहा ॥ इदमिन्द्राय ॥ ॥ १ ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवपायुभिर्म्मघोनोरक्षतन्वश्चवन्द्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यानिमेषर्ठ्ठंरक्षमाणस्तवव्व्रतेस्वाहा इदमग्नये ॥ २ ॥ ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहास्वाहाघर्मायस्वाहाघर्म्मःपित्रेस्वाहा इदं यमाय ॥ ३ ॥ ॐ असुन्वन्तमयजमानमि

च्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्यअन्यमस्मदिच्छसातंऽइत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुभ्यमस्तुस्वाहा ॥ इदं निर्ऋतये ॥ ४ ॥ ॐ तत्त्वा यामिब्रह्मणाव्वन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः अहेडमानोव्वरुणेहबोध्युरुशꣳसमानऽआयुः प्रमोषीः स्वाहा ॥ इदं वरुणाय ॥ ५ ॥ ॐ आनोनियुद्भिः शतिनीभिरध्वरꣳसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् । वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयम्पातस्वस्तिभिः सदानः स्वाहा ॥ इदं वायवे ॥ ६ ॥ ॐ व्वयꣳसोमव्रतेतवमनस्तनूषुबिभ्रतः प्रजावन्तःसचेमहि स्वाहा ॥ इदं कुबेराय ॥ ७ ॥ ॐ तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूमहेव्वयम् पूषानोयथाव्वेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धःस्वस्तयेस्वाहा ॥ इदमीशानाय ॥ ८ ॥ ॐ अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासोवृत्रहत्येभरहूतौसजोषाः यःशꣳसतेस्तुवतेधायिपज्रऽइन्द्रज्येष्ठाऽअस्माँऽअवन्तुदेवाः स्वाहा ॥ इदं ब्रह्मणे ॥९॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनीयच्छानः शर्मसप्रथाः स्वाहा ॥ इदमनन्ताय ॥१०॥ अनेन होमेन इन्द्रादयो दिक्पालदेवताः प्रीयन्तां न ममेति जलमुत्सृजेत् ॥ इति दिक्पालहोमः ॥ अथ पितामहादिदेवानामेकैकाहुत्या होमः ॥ ॐ ब्रह्मयज्ञानंप्रथमं पुरस्ताद्विसीमतःसुरुचोव्वेनऽआवः सबुध्न्याउपमाऽअस्यव्विष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चव्विवः स्वाहा इदं ब्रह्मणे॥१॥ॐ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् समूढमस्यपाꣳसुरेस्वाहा इदं विष्णवे॥२॥ॐ त्र्यंबकंयजामहे० इदं शिवाय

॥ ३ ॥ ॐ गुणानांन्त्वा० स्वाहा इदं गणपतये ॥ ४ ॥ ॐ श्रीश्चंतेलुक्ष्मीश्चु० स्वाहा इदं लक्ष्म्यै॥५॥ ॐपञ्चनद्युःसरःस्वती०स्वाहा
इदं सरस्वत्यै ॥ ६ ॥ ॐ अंबेअंबिकेऽम्बांलिकेनमांनयतिकश्चुनससंस्त्यश्वुकःसुभंद्रिकांकाम्पीलवासिनी ॐ स्वाहा इदं दुर्गायै ॥७॥
ॐ नहिस्पर्शमविंदन्नुन्यमुस्माद्वैश्वानरात्पुरऽएतारंमुग्नेः ॥ एमेनमवृधन्नुमृताऽअमंर्त्यंवैश्वानुरंक्षैत्रंजित्यायदेवाःस्वाहा इदं क्षेत्रपा
लाय ॥ ८ ॥ ॐ भूतायंत्वानारांतयेस्वंरभिविरव्येषुन्दृहंताःदुर्याःपृथिव्यामुर्व्वन्तरिक्षमन्वैमिपृथिव्यास्त्वानाभौसादयाु
म्यदित्याऽउपस्त्थेग्नेहुव्यर्ठरंक्षस्वाहा इदं भूतेभ्यः ॥ ९ ॥ ॐ वास्तोष्पतेप्रतिजानीह्युस्मान्त्स्वावेशोऽअंनमीवोभवांनःयस्त्वे
मंहेप्रतितन्नो जुषस्वुशन्नो भवद्विपदुेशञ्चतुष्पदेस्वाहा इदं वास्तोष्पतये ॥ १० ॥ ॐ विश्वकर्मन्हुविषावर्द्धनेनत्रातारुमिन्द्र
मकृणोरवुद्ध्यम् तस्मैविशःसमंनमन्तपूर्व्वीरयमुग्रोविहुव्योयथासंतस्वाहा इदं विश्वकर्मणे ॥ ११ ॥ एवं ग्रहमण्डलदेवताहोमं कृत्वा
ततः सर्वतोभद्रादिमण्डलस्थापितदेवताभ्यः शिवमन्त्रहोमे लिङ्गतोभद्रदेवताभ्यश्च सकृत्सकृत्संख्यया प्रत्येकं तिलयवपायसाज्यद्रव्येण
होमं कुर्यात् ॥ ततः प्रधानदेवतायै तत्तत्कल्पोक्तद्रव्यैस्तिलपायसाज्यसमिधादिभिश्च जपदशांशेन होमं कृत्वा यन्त्रस्थावरणदेवताभ्य
श्चैकैकाहुतीर्जुहुयात् । ततो देशकालौ संकीर्त्य अद्यामुकमन्त्रजपदशांशहोमस्य कृतस्य कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं स्थापितदेवतानां

मृडाग्नेश्चोत्तरपूजनं करिष्ये इति संकल्प्य ॐ अग्ग्नेनयंसुपथांरायेऽअस्मान्विश्वांनिदेवव्वयुनांनिविद्वान्युयोध्यम्मज्जुहुराणमेनो
भूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिं विधेम १ ॐ मृडाग्नये नमः इति मन्त्रेणाग्निं गन्धादिपञ्चोपचारैः संपूज्य स्थापितदेवतानामुत्तरपूजनं कुर्यात् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यादिस्थापितदेवताभ्यो नमः इति, गन्धादिपञ्चोपचारैः संपूज्य अनया पूजया मृडाग्निः स्थापितदेवताश्च
प्रीयन्तामित्युत्सृजेत् । ततो हुतशेषहविर्द्रव्यं गृहीत्वा ब्रह्मणान्वारब्धः स्विष्टकृद्धोमं कुर्यात् । ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा
इदमग्नये स्विष्टकृते न मम । ततो भूराद्या नवाज्याहुतयः—ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ १ ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं
वायवे न मम ॥२॥ ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम ॥३॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ग्नेव्वरुणस्यव्विद्वान्देवस्यहेडोऽअवयासिसीष्ठाः यजिष्ठोव्वह्नि
तमः शोशुचानोव्विश्वाद्वेषांसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥४॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ग्नेवमोभवोतिनेदिष्ठोऽअस्याऽ
उषसोव्व्युष्टौअवयक्ष्वनोव्वरुणंरराणोव्वीहिमृडीकं सुहवोनऽएधिस्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम ॥ ५ ॥ ॐ अयाश्चाग्ग्नेस्यनभिश
स्तीश्चसत्यमित्वमयाऽअसिअयानोयज्ञंवहास्ययानोधेहिभेषजं स्वाहा इदमग्नये न मम ॥ ६ ॥ ॐ येतेशतंवरुणयेसहस्रंयज्ञियाः
पाशाव्वितता महान्तः तेभिर्नोऽअद्यसवितोतव्विष्णुर्व्विश्वेमुञ्चन्तुमरुतः स्वर्क्काः स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो

मरुद्भ्यः स्वर्क्केभ्यश्च न मम । ॐ उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमᳩश्रथाय अथावयमादित्यव्रतेतवानागसोअदितयेस्याम स्वाहा इदं वरुणायादित्यायादितये च न मम ॥८॥ ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ॥९॥ इति नवाहुतयः ॥ अथ बलिदानम् । तच्चैवम् । अग्न्यायतनस्य समंतादिवि दिक्षु च दशदिक्पालानां माषभक्तबलयो देयाः ॥ देशकालौ स्मृत्वा अद्य पूर्वकृतस्य कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं दिक्पालपूर्वकम् आदित्यग्रहमण्डलस्थापितदेवताभ्यो बलिदानं करिष्ये इति संकल्पयेत् । पूर्वे ॐ त्रातारमिन्द्र० १ इन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो इन्द्र दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्त्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता वरदो भव अनेन बलिदानेन इन्द्रः प्रीयताम् । (एवं सर्वत्र) । १ आग्नेय्यां दिशि ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवदेव० अग्नये साङ्गाय सपरिवाराय० भो अग्ने दिशं रक्ष बलिं भक्ष० आयुःकर्ता०अनेन बलि० अग्निः प्रीयताम् २ । दक्षिणस्याम् ॐ यमाय त्वाङ्गि० यमाय साङ्गाय० भो यम दिशं० आयुःकर्ता० अनेन बलिदानेन यमः प्रीयताम् ३ । नैर्ऋत्याम् । ॐ असुन्वन्तमयंजमानमिच्छ० निर्ऋतये साङ्गाय० भो निर्ऋते दि० अनेन बलि० निर्ऋतिः प्रीयताम् ॥ ४ ॥ पश्चिमे ॐ तत्त्वा यामि० वरुणाय साङ्गाय ० भो वरुण० दिशं० आयुःकर्ता० अनेन बलि० वरुणः प्रीयताम् ५। वायव्याम् ॐ आनो नियु० वायवे साङ्गाय० भो वायो

दिशं० अनेन बलिदा० वायुः प्रीयताम् ६ ॥ उत्तरे ॐ वयठंसौमव्र० कुबेराय० भो कुबेर० अनेन० सोमः प्रीयताम् ७। ऐशान्याम् ॐ तमीशानं०ईश्वराय साङ्गाय०भो ईश्वर दिशं०अनेन बलिदानेन ईश्वरः प्रीयताम् ८। पूर्वैशानयोर्मध्ये ॐ अस्मेरुद्रा०ब्रह्मणे साङ्गाय० भो ब्रह्मन्० अनेन बलिदानेन ब्रह्मा प्रीयताम् ९। निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये ॐ स्योनापृथिविनो० ॐ अनन्ताय साङ्गाय० भो अनन्त दिशं० आयुः कर्ता० अनेन बलिदानेन अनन्तः प्रीयताम्। १०।(ततो ग्रहवेदीसमीपे ग्रहाणां बलयः) ॐ आकृष्णेन०सूर्याय साङ्गाय० ईश्वराग्निरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय इमं सदीपमाषभक्तबलिं समर्पयामि भो सूर्य इमं बलिं गृहाण मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु आयुः कर्ता० अनेन बलिदानेन सूर्यः प्रीयताम् १। ॐ इमं देवा० ॐ सोमाय साङ्गाय उमारूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० भो सोम इमं बलिं० २। ॐ अग्निर्मूर्द्धा० ॐ भौमाय सां० स्कन्दभूमिरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय०भो भौम इमं० बलिं गृ०३। ॐ उद्बुध्यस्वा० बुधाय सां० नारायणविष्णुरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० इमं माष० भो बुध इमं० ४। ॐ बृहस्पते० बृहस्पतये साङ्गाय०ब्रह्मेन्द्ररूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० भो बृहस्पते इमं०अनेन बलिं० ५। ॐअन्नात्परि०शुक्राय सांगाय० इन्द्रेन्द्राणीरूपाधि प्रत्यधिदेवतासहिताय०भोःशुक्र इमं बलिं०६।ॐशन्नोदेवी०शनैश्चराय सां०यमप्रजापतिरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० भो शनैश्चर

इमं बलिं० ७। ॐ कयानश्चित्र० राहवे साङ्गाय० कालरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० भो राहो इमं बलिं० अनेन बलिदानेन राहुः प्रीयताम् ८। ॐ केतुंकृण्वन्न० केतवे साङ्गाय० चित्रगुप्तब्रह्मरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० भो केतो इमं बलिं० अनेन केतुः प्रीयताम् ९। ततः पञ्चलोकपालेभ्यो बलिः। ॐ गणानान्त्वा० गणपतये साङ्गाय० भो गणपते० इमं बलिं० १। ॐ अम्बेऽअंबिके० दुर्गायै साङ्गायै० भो दुर्गे इमं० २। ॐ आनोनियुद्भिः० वायवे साङ्गाय० भो वायो० इमं० ३। ॐ घृतंघृत० आकाशाय० भो आकाश इमं० ४। ॐ याबांकशा० अश्विभ्यां साङ्गाभ्यां इमं बलिं० भो अश्विनौ० ५। ॐ वास्तोष्पते साङ्गाय० भो वास्तो० ६। ततो मातृ णामेकमेव बलिं दद्यात्। ॐ समख्येदेव्याधियासन्दक्षिणयोरुचक्षसामामऽआयुःप्रमोषीर्मोऽअहन्तवंवीरंविदेयतवदेविसन्दृशि गौर्यादिमातृभ्यः इमं सदीपमाषभक्तबलिं० भोभो गौर्यादिमातर इमं बलिं गृह्णीत आयुःकर्त्र्यः क्षेमकर्त्र्यः अनेन बलिदानेन गौर्यादिमा तरः प्रीयन्ताम्॥ ततः प्रधानदेवताभ्यो बलिं दत्त्वा क्षेत्रपालाय महाबलिं दद्यात्। अथ क्षेत्रपालबलिः। एकस्मिन्वंशपात्रे कुशानास्तीर्य तदुपरि आहारचतुर्गुणं द्विगुणं वा माषभक्तदध्योदनं जलपात्रं च निधाय हरिद्राकुंकुमासिंदूरकज्जलद्रव्यपताकादीपयुतं कृत्वा अद्ये त्यादि० सकलारिष्टशांतिपूर्वकं प्रारिप्सितस्य कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं क्षेत्रपालपूजनं बलिदानं च करिष्ये इति संकल्प्य ॐ न

हिस्पर्शमविंदन्नन्यमुस्माद्वैश्वानरात्पुरऽएतारंमुग्नेः एमेनमघन्नमृताऽअमर्त्यंवैश्वानरंक्षेत्रजित्याय देवाः १ क्षेत्रपालाय नमः इति मन्त्रेण षोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् । "ॐ नमो क्षेत्रपालस्त्वं भूतप्रेतगणैः सह ॥ पूजां बलिं गृहाणेमं सौम्यो भवतु सर्वदा ॥१॥ देहि मे आयुरारोग्यं निर्विघ्नं कुरु सर्वदा ।" अनेन पूजनेन क्षेत्रपालः प्रीयताम् । ततो बलिदानम् । ॐ "क्षेत्रपाल महाबाहो महाबलपराक्रम ॥ क्षेत्राणां रक्षणार्थाय बलिं गृह्ण नमोस्तु ते ॥ १ ॥ क्षेत्रपालाय सांगाय भूतप्रेतपिशाचशाकिनीवेतालादिपरिवारयुताय सायुधाय सशक्तिकाय सवाहनाय इमं सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पयामि भोभोः क्षेत्रपाल सर्वतो दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्याभ्युदयं कुरु आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन क्षेत्रपालः प्रीयताम् । (इमं बलिम् अनवेक्ष्यमाणेन दुर्ब्राह्मणेन नीत्वा निःक्षिपेत् । यजमानोऽपि तस्य पृष्ठतो द्वारपर्यंतं गत्वा जलं क्षिपेत्) ॥ इति क्षेत्रपाल बलिः ॥ अथ भूतेभ्यस्तत्रैव बलिदानम् ॥ शूर्पमध्ये पिष्टमयदीपमाषान्नदध्योदनहरिद्रासिन्दूरकज्जलगन्धरक्तपुष्पाणि संस्थाप्य गीतवादित्रकुटुम्बजनसहितश्चत्वरे गत्वा तत्र गन्धपुष्पाद्यर्चितं शूर्पं स्थापयेदेभिर्मन्त्रैः—ॐ बलिं गृह्णन्तु ते देवा आदित्या वसवस्तथा । मरुतश्चाश्विनौ रुद्राः सुपर्णाः पन्नगा ग्रहाः ॥ १ ॥ जृम्भकाः सिद्धगन्धर्वा माला विद्याधरानुगाः ॥ असुरा यातुधानाश्च पिशाचा डाकिनीगणाः ॥ २ ॥ शक्तयो यक्षवेताला ये च विघ्नविनायकाः ॥ जगतां शान्तिकर्तारः क्रमाद्याश्चैव

मातरः ॥ ३ ॥ मा विघ्नं मा च मे रोगो मा संतु परिपन्थिनः । सौम्या भवन्तु तृप्ताश्च भूताः प्रेताः सुखावहाः ॥ ४ ॥
ते सर्वे तृप्तिमायान्तु रक्षां कुर्वन्तु मेऽध्वरे । देवताभ्यः पितृभ्यश्च भूतेभ्यः सह जन्तुभिः ॥ ५ ॥ एतत्स्थानाधिवासिभ्यः
प्रयच्छामि बलिं नमः ॥ त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ ६ ॥ ब्रह्मा विष्णुः शिवैः सार्द्धं रक्षां कुर्वंतु तानि मे ।
देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ७ ॥ ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च । एते ममाध्वरे रक्षां कुर्वन्तु प्रमदान्विताः
॥ ८ ॥ एतेभ्यो भूतेभ्यो गन्धादिकं वः स्वाहा इति बलिं दत्त्वा गृहे आगत्य पाणिपादं प्रक्षाल्याचमनं कुर्य्यात् ॥ इति बलिदान
प्रकारः ॥ अथ पूर्णाहुतिहोमः ॥ देशकालौ स्मृत्वा कृतस्य कर्मणः साङ्गतासिद्धचर्थं वसोर्धारासमन्वितं पूर्णाहुतिहोमं करिष्ये
इति सङ्कल्पं कृत्वा आज्याधिश्रयणमाज्योद्वासनमवेक्षणमुत्पवनं स्रुक्स्रुवप्रतपनं सूत्रेण वेष्टनं चतुर्गृहीतेनाज्यग्रहणं तदु
परि घृतप्लुतनारिकेलस्य निधानं तस्य पूजनं च कृत्वा सपत्नीको यजमानो गुरोर्दक्षिणस्कन्धं स्पृशन् जुहुयात् । तत्र मन्त्राः—ॐ
समुद्राद्दूर्मिर्म्मधुमाँ २ उदारदुपाᳪंशुनासमंमृतत्वमानट् । घृतस्यनामगुह्यंयदस्तिजिह्वादेवानामंमृतस्यनाभिः ॥ १ ॥ व्वयन्नामप्रब्रवा
माघृतस्यास्मिन्यज्ञेधारयामानमोभिः । उपब्रह्माशृणवच्छस्यमानञ्चतुःशृंगोव्वमीद्गौरऽएतत् ॥ २ ॥ चत्वारिशृंगात्रयोऽअस्यपादाद्द्वे
शीर्षेसप्तहस्तासोऽअस्यत्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्याँ२ आविवेश ॥ ३ ॥ त्रिधाहितम्पणिभिर्गुह्यमानंगविदेवासोघृतमन्वविन्द

न्॥इन्द्रऽएकꣳसूर्य्यऽएकञ्जजानव्वेनादेकꣳस्वधयानिष्टतक्षुः॥४॥एताऽअर्षन्तिहृद्यात्समुद्राच्छतव्व्रजारिपुणानावचक्षे ॥ घृतस्यधाराऽअ

भिचाकशीमिहिरण्ययोव्वेतसोमध्यऽआसाम् ॥ ५ ॥ सम्यक्स्रवन्तिसरितोनधेनाऽअन्तर्हृदामनसापूयमानाः॥एतेऽअर्षन्त्यूर्म्मयोघृतस्य

मृगाऽइवक्षिपणोरीषमाणाः ॥ ६ ॥ सिन्धोरिवप्राध्वनेशूघनासोव्वातप्रमियःपतयन्तियह्वाः ॥ घृतस्यधाराऽअरुषोनव्वाजीकाष्ठाभि

न्दन्नूर्म्मिभिःपिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभिप्रवन्तसमनेवयोषाः कल्याण्यःस्मयमानासोऽअग्निम् ॥ घृतस्यधाराःसमिधोनसन्तताजु

षाणोहर्य्यतिजातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्याऽइवव्वहतुमेतवाऽउऽअञ्ज्यञ्जानाऽअभिचाकशीमि ॥ यत्रसोमःसूयतेयत्रयज्ञोघृतस्यधाराऽ

अभितत्पवन्ते ॥ ९ ॥ अभ्यर्षतसुष्टुतिङ्गव्यमाजिमस्मासुभद्राद्रविणानिधत्त ॥ इमंयज्ञन्नयतदेवतानोघृतस्यधारामधुमत्पवन्ते ॥

॥ १० ॥ धामन्तेव्विश्वम्भुवनमधिश्रितमन्तःसमुद्रेहृद्यन्तरायुषिअपामनीकेसमिथेयऽआभृतस्तमस्यामधुमन्तन्तऽऊर्म्मिम् ॥

॥ ११ ॥ पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवᳬसमिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणोव्वसुनीथयज्ञैः ॥ घृतेनत्वन्तन्वँव्वर्धयस्वसत्याः सन्तुयजमानस्य

कामाः ॥ १२ ॥ सप्ततेऽअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाःसप्तऽऋषयःसप्तधामप्रियाणि ॥ सप्तहोत्राःसप्तधात्वायजन्तिसप्तयोनीरापृणस्वा

घृतेनस्वाहा ॥ १३ ॥ पूर्णादर्व्विपरापतसुपूर्णापुनरापत ॥ वस्नेवव्विक्रीणावहाऽइषमूर्ज्जꣳशतक्रतो स्वाहा ॥ १४ ॥ इदमग्नये

वैश्वानराय वसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्रतवे सप्तवते अग्नये अद्भ्यश्च न मम । ततो वसोर्धारां जुहुयात् । तत्र मन्त्रः—

ॐ सप्त तेऽअग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्तऽऋषयः सप्त धाम प्रियाणि ॥ सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरापृणस्व घृतेन स्वाहा १ शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माँश्च शुक्रश्चऽऋतपाश्चात्यꣳहाः २ ईदृङ् चान्यादृङ् च सदृङ् च प्रतिसदृङ् च मितश्च सम्मितश्च सभराः ३ ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्त्ता च विधर्त्ता च विधारयः ४ ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्च अन्तिमित्रश्च दूरेऽअमित्रश्च गणः ५ ईदृक्षासऽएतादृक्षासऽऊषुणः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षासऽएतन मितासश्च सम्मितासो नोऽअद्य सभरसो मरुतो यज्ञेऽअस्मिन् ६ स्वतवाँश्च प्रघासी च सान्तपनश्च गृहमेधी च क्रीडी च शाकी चोज्जेषी ७ इन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो भवन्यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानोऽभवन् एवमिमं यजमानं दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु ८ इमꣳस्तनमूर्जस्वन्तं धयापां प्रपीनमग्ने सरिरस्य मध्ये ॥ उत्सं जुषस्व मधुमन्तमर्वन्त्समुद्रियꣳसदनमाविशस्व ९ घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम्वस्य धाम ॥ अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥ इति पूर्णाहुतिहोमः । ततस्त्र्यायुषकरणम् । श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां पुष्टिं श्रियं बलम् । तेज आयुष्यमारोग्यं देहि मे हव्यवाहन ॥१॥ ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेरिति ललाटे । कश्यपस्य त्र्यायुषमिति ग्रीवायाम् । यद्देवेषु

त्र्यायुषमिति दक्षिणांसे । तन्नोऽअस्तुत्र्यायुषमिति हृदि॥ततः संस्रवप्राशनम् । पवित्राभ्यां मार्ज्जनम्॥अग्नौ पवित्रप्रतिपत्तिः॥ब्रह्मण पूर्ण पात्रदानम् । तद्यथा अद्येत्यादि पठित्वा अद्य कृतैतदमुकजपदशांशहोमकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतममुकगोत्रायामुक शर्मणे ब्राह्मणाय ब्रह्मणे तुभ्यमहं संप्रददे । ॐ स्वस्तीति प्रतिवचनम् । ततो ब्रह्मग्रन्थिविमोकः । ततः प्रणीतोदकेनॐ सुमित्रियानऽ आपऽओषधयः सन्त्विति ॐ आपः शिवाः शिवतमाः शान्ताः शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजमिति च यजमानमूर्धानमभिषिंचति । ततः ॐ दुर्मित्रियास्तस्मैसन्तुयोस्मान्द्वेष्टि यं च व्वयं द्विष्म इति ईशान्यां प्रणीतां न्युब्जीकुर्यात्॥ततः आस्तरणक्रमेण बर्हिरुत्थाप्याज्येनाभिघार्य ॐ देवागातुविदोगातुंव्वित्वागातुमितमनसस्पतऽइमंदेवयज्ञठंस्वाहावातेधाःस्वाहा इति मंत्रेण हस्तेनैव जुहुयात् । एवं होमं समाप्य होमान्ते जले जपदेवतां संपूज्य होमदशांशेन दुग्धमिश्रजलेन मूलमंत्रान्ते–ॐअमुकदेवतां तर्पयामि इत्युक्त्वा तर्पणं कुर्य्यात् । ततस्तर्पणदशांशेन मूलमन्त्रान्ते–आत्मानमभिषिंचामि नमः इति यजमानमूर्ध्न्यभिषेकः कार्य्यः ॥ ततो ग्रह कलशदेवताकलशानामुदकमेकस्मिन्पात्रे एकीकृत्य दूर्वापंचपल्लवैरुदङ्मुख आचार्यस्तिष्ठन् जापका ऋत्विजश्च सपत्नीकं यजमानं प्राङ्मुखमुपविष्टमभिषिञ्चेयुः (अभिषेके पत्नी वामतः) ॐ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्ज्जेदधातनमहेरणा

युचक्षसे॥ १ ॥ योवः शिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः उशतीरिवमातरः॥ २ ॥ तस्मा ऽअरङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथआपोजनयथा
चनः॥३॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवेहवेसुहवꣳशूरमिन्द्रम् ॥ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः॥४॥ॐवरु
णस्योत्तम्भनमसिवरुणस्यस्कम्भसर्जनीस्थोवरुणस्य ऽऋतसदन्यसिवरुणस्य ऽऋतसदनमसिवरुणस्य ऽऋतसदनमासीद ॥५॥ भगप्रणे
तर्भगसत्यराधोभगेमान्धियमुदवाददन्नः ॥ भगप्रणोजनयगोभिरश्वैर्भगप्रनृभिर्नृवन्तः स्याम ६ इदमापःप्रवहतावद्यञ्चमलञ्चयत्
यच्चाभिदुद्रोहानृतंयच्चशेपे ऽअभीरुणम् आपोमातस्मादेनसःपवमानश्चमुञ्चतु ७ पुनन्तुमादेवजनाःपुनन्तुमनसाधियः ॥ पुनन्तुविश्वाभू
तानिजातवेदःपुनीहिमा॥८॥आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यम् ॥ भवावाजस्यसङ्गथे ॥९॥ पयः पृथिव्याम्पय ऽओषधीषुपयोदिव्य
न्तरिक्षेपयोधाः ॥ पयस्वतीःप्रदिशःसन्तुमह्यम्॥१०॥देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यां सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्यन्त्रिये
दधामिबृहस्पतेष्ट्वासाम्राज्येनाभिषिञ्चामि ॥ ११ ॥ देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम् अश्विनोर्भैषज्ज्येनतेजसे
ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यैभैषज्येनवीर्य्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेणबलायश्रियैयशसेभिषिञ्चामि ॥ १३ ॥
पालाशं भवतितेनब्राह्मणेभिषिञ्चतिब्रह्मवैपालाशोब्रह्मणैवैनमेतदभिषिञ्चति ॥ १४ ॥ सर्वेषांवा ऽएषवेदानाꣳरसोयत्साम

सर्वेषामेनैवमेतद्देदानाᳬरसेनाभिषिञ्चति ॥ १५ ॥ अद्देवकल्पाअहोतिप्राणावैकल्पाऽअमृतमुपवैप्राणऽअमृतेनैवैनमेतदभिषिञ्चति ॥ १६ ॥ दीर्घायुत्वायबलायवर्चसेसुप्रजास्त्वायसहसाऽअथोजीवशरदःशतम् ॥ १७ ॥ द्यौःशांतिरन्तरिक्षᳬशान्तिः पृथिवीशान्तिरापःशान्तिरोषधयःशान्तिः वनस्पतयःशांतिर्विश्वेदेवाःशान्तिर्ब्रह्मशान्तिःसर्वᳬशांतिःशान्तिरेवशान्तिः सामाशान्तिरेधि॥१८॥अथ पौराणिका मंत्राः ॥ सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो विभुः ॥ १ ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ॥ आखण्डलोग्निर्भगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥२॥ वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः॥ ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु ते सदा ॥ ३ ॥ कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः । बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिस्तुष्टिः कान्तिस्तु मातरः ॥४॥ एतास्त्वामभिषिंचन्तु देवपत्न्यः समागताः ॥ आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजाः ॥ ५ ॥ ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तर्पिताः ॥ देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ६ ॥ ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च । देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ७ ॥ अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि च । औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ॥ ८ ॥ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः । एते त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ९ ॥ आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः । अभिषिञ्चन्तु ते सर्वे धर्मकामार्थसिद्धये ॥ १० ॥ अमृताभिषेकोऽस्तु ॥ एवमभिषे

कानन्तरं सर्वौषधीरनुलिप्य शुद्धोदकेन स्नात्वा उभयोः स्नानवस्त्रत्यागः । शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतमङ्गलतिलकः सपत्नीको यजमानः स्वासने उपविश्य आचम्य आज्यावलोकनं कुर्यात् । ॐ रूपेणवोरूपमभ्यागान्तुथोवोविश्ववेदाविभजतुऋतस्यपथाप्रेतचन्द्रदक्षिणाविस्वःपश्यव्यन्तरिक्षंयतस्वसदस्यैः ॥ १ ॥ रूपंरूपम्प्रतिरूपोबभूवतदस्यरूपम्प्रतिचक्षणाय इन्द्रोमायाभिःपुरुरूपईयते युक्ताह्यस्यहरयःशतादशोत्ययंवैहरयोयंवैदशचसहस्राणिबहूनिचनन्तातदेतद्ब्रह्मपूर्वमनमवाह्यजमनुःसर्वानुशासनम् ॥ २ ॥ इत्याज्ये मुखमवलोक्य देशकालौ स्मृत्वा ममायुरारोग्यप्राप्तये ससुवर्णमिदमाज्यपात्रममुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे इति कस्मैचिद्ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ (ततो ब्राह्मणभोजनसंकल्पः) कृतस्य कर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थममुकसंख्याकब्राह्मणान् भोजयिष्ये इति संकल्प्य यथाशक्ति आचार्याय दक्षिणां दद्यात् । ततो ऋत्विगादिभ्यो यथाशक्ति दक्षिणां दत्त्वा अन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि यथाशक्ति भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा तेषामाशिषो गृह्णीयात् । ते च ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रोवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः स्वस्तिनस्तार्क्ष्योऽअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥ ॐ श्रीवर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधात्पवमानम्महीयतेधान्यंधनं पशुंबहुपुत्रलाभंशतसंवत्सरंदीर्घमायुः ॥ २ ॥ पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवःसमिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयज्ञैः ॥ घृतेनत्वन्तन्वंवर्द्धयस्व

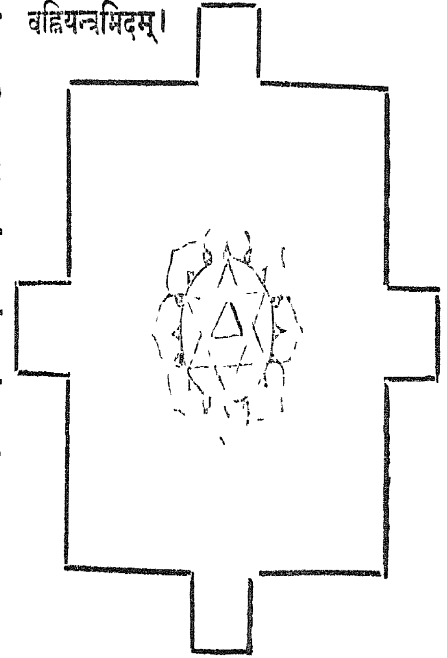
सत्यास्संन्तुयजमानस्यकामाः ॥ ३ ॥ मन्त्रार्थाः सफलाः सन्तु पूर्णाः सन्तु मनोरथाः । शत्रूणां बुद्धिनाशोऽस्तु मित्राणामुदयस्तव ॥ ४ ॥ इत्याशिषो दद्युः ॥ ततो देवताग्निविसर्जनम् ॥ यान्तु देवगणाः सर्वे स्वशक्त्या पूजिता मया । इष्टकामप्रसिद्ध्यर्थं पुनरागमनाय च ॥ १ ॥ ॐ उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेदेवयन्तंस्त्वेमहेउपप्रयन्तुमरुतंःसुदानंवऽइन्द्रंप्राशूर्भवासचां ॥ २ ॥ उमान्तिके गणपति ब्रह्माण्डे ब्रह्म गच्छतु । वैकुण्ठे भगवान्विष्णुः कैलासे च महेश्वरः ॥ ३ ॥ लक्ष्मीर्विष्णुसमीपे च कलशश्चैव सागरे । पन्नगा यान्तु पाताले काश्मीरे च सरस्वती ॥ ४ ॥ स्वात्मपीठेषु योगिन्यः क्षेत्रपालो महाबलः । वेदाश्च ब्रह्मणः पार्श्वे मातरो मातृमण्डले ॥ ५ ॥ रविः कलिङ्गं यमुनां च चन्द्रमा भौमो ह्यवन्तीं शशिजश्च कोशलान् । सिन्धुं गुरुर्भोजकटं भृगुश्च मन्दः सुराष्ट्रं पवनं च राहुः ॥ केतुर्गिरिं शक्रमुखाश्च देवाः स्वांस्वां पुरीं यान्तु यथाक्रमेण ॥ ६ ॥ ब्रह्मोद्धृतां नागपतिस्तथाऽधो याम्यामगस्त्यो ध्रुव उत्तरां च । सप्तर्षयो राशिभयोगपक्षगन्धर्वयक्षा गिरयो नदाश्च । स्थानानि गच्छन्तु यथासमायुर्ह्याशीश्च सन्तानसुखं प्रदद्युः ॥ ७ ॥ (आवाहितदेवताः स्वस्वस्थानानि गच्छत) "गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥१॥ ॐ युज्ञंयुज्ञंगच्छयुज्ञपतिंगच्छुस्वांयोनिंगच्छुस्वाहां ॥ एषतेयुज्ञोयज्ञपतेसुहसूक्तवाकुःसर्व्ववीरुस्तञ्जुषस्वुस्वाहां ॥ २ ॥ यज्ञ नारायण स्वस्थाने गच्छ ॥ एवं देवान्विसृज्य मह्योपकरणादिकम् ब्रह्मणे दत्त्वा गुर्वादीन्संपूज्य करौ संपुटीकृत्य नत्वा यत्कृतम्

अमुकदेवतामन्त्रपुरश्चरणाख्यं यज्ञकर्म तत्कालहीनं भक्तिहीनं श्रद्धाहीनं द्रव्यहीनं च भवतां ब्राह्मणानां वचनात् श्रीसूर्याद्यावाहितदेवताप्रसादाच्च सर्वविधैः परिपूर्णमस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ अस्तु परिपूर्णम् इति ब्राह्मणा ब्रूयुः ॥ ततो मार्ज्जनदशांशेन वा ब्राह्मणशतं पञ्चाशद्विंशतिं वा शक्त्यनुरूपं भोजयित्वा—ॐ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपःपूजाक्रियादिषु । न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥ १ ॥ प्रमादात्कुर्वतां कर्म प्रच्यवेताध्वरेषु यत् । स्मरणादेव तद्विष्णोः संपूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥ २ ॥ ॐ विष्णवे नमो विष्णवे नमो विष्णवे नमः इत्युक्त्वा कुटुम्बजनैः परिवृतः स्वयं भोजनं कुर्यात् ॥ इति श्रीबीकानेरविषयान्तर्गतश्रीरत्नगढनगरनिवासिना गौडवंशावतंसश्रीवासिष्ठगोत्रोद्भवेन श्रीरामकृष्णामरचन्द्रपौत्रेण श्रीचतुर्भुजदत्तात्मजेन श्रीकस्तूरीचन्द्रसूनुना श्रीमहादेवभक्तवाजसनेयिना पण्डितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचिते अनुष्ठानप्रकाशे पद्धतिखण्डे सर्वमन्त्रानुष्ठानोपयोगिवैदिकहोमविधानप्रकरणं समाप्तम् ॥ ३ ॥

अथ तन्त्रोक्तहवनविधिः ॥ तत्र तावदग्निस्थापनप्रकारः ॥ आचम्य मूलेन प्राणानायम्य मूलमन्त्रेण षडङ्गन्यासं कृत्वा कुण्डे स्थण्डिले वा संस्कारचतुष्टयं कुर्यात् । तद्यथा—मूलेन कुण्डं वीक्ष्य ॐ फट् इत्यस्त्रेण संप्रोक्ष्य तेनैव मन्त्रेण कुशत्रयेण संताड्य ॐ हुं इति वर्म्मणा मुष्टिनासिञ्च्य स्रुवेण कुशमूलेन वा प्रागग्रा उत्तरोत्तरक्रमेण तिस्रो रेखाः स्थण्डिलप्रमाणाः प्रादेशमात्रा वा कृत्वा तदुपरि उदगग्राः प्राक्प्राक् क्रमेण तिस्रो रेखाः कुर्यात् । ततस्तासु प्रागग्रासु क्रमेण ॐ मुकुन्दाय नमः १ ॐ ईशानाय नमः २ ॐ पुरन्दराय नमः ३ इति गन्धादिभिः संपूज्य उदगग्रासु ॐ ब्रह्मणे नमः १ ॐ वैवस्वताय नमः २ ॐ इन्दवे नमः ३ इति पूजयेत् ।

अथवा कुण्डे स्थंडिले वा मध्ये त्रिकोणं तद्वाह्ये षट्कोणं तद्वाह्ये वृत्तं तद्वाह्ये अष्टदलं तद्वाह्ये चतुरस्रं चतुर्द्वारयुतं भूमन्दिरयन्त्रं लिखित्वा तत्र मध्ये त्रिकोणे ॐ ह्रीं ॐ लिखेत् । ततः ॐ मण्डूकादिपरतत्त्वान्तपीठदेवताभ्यो नमः ॐ जयादिपीठशक्तिभ्यो नमः इति पीठं संपूज्य यन्त्रमध्ये सुवर्णस्य शकलं निधाय ॐ ह्रीं वागीश्यै वागीश्वराय योगपीठात्मने नमः इत्यासनं दत्त्वा ॐ आग्नेययोगपीठाय नमः इति पीठं संपूज्य तत्र ऋतुस्नातां नीलेन्दीवरसन्निभां वागीश्वरेण संयुक्तां वागीश्वरीं ध्यात्वा ॐ ह्रीं वागीश्यै वागीश्वराय नमः (वैष्णवहोमे तु ॐ ह्रीं लक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः) इति गन्धादिभिः संपूज्य मूलमन्त्रमुच्चार्य्य ॐ कुण्डाय नमः इति कुण्डं पूजयेत् ॥ ततः सूर्यकान्तमणेः सकाशात् वा अरणितः श्रोत्रियागारतो वा कांस्यपात्रेण पिहितमग्निं ॐ फट् इत्यस्त्रेणादाय कुण्डबाह्ये आग्नेय्यां निधाय ॐ हुं इति वर्म्मणा उद्घाट्य ज्वलितकुशेन ॐ फट् इति मन्त्रेण नैर्ऋत्यां क्रव्यादांशं परित्यजेत् । ततो मूलमन्त्रेणाग्निं पुरतो धृत्वा तेनैव वीक्ष्य ॐ फट् इत्यस्त्रेण अल्पं प्रोक्ष्य तेनैव कुशत्रयेण संताड्य ॐ हुं वर्मणा संसिच्य जाठरेणाग्निनानीतस्याग्नेरैक्यं स्मरन् ॐ रं इति वह्निबीजेन चैतन्यं संयोज्य ॐ इति तारेणाभिमन्त्र्य धेनुमुद्रया ॐ वं इति सुधाबीजेनअमृतीकृत्यॐफट् इत्यस्त्रेण संरक्ष्य अव

वह्नियन्त्रमिदम् ।

गुण्ठिन्यामुद्रया ॐ हुं इति कवचेनावगुण्ठयेत् । ततो बाहुभ्यां वह्निपात्रं समुद्धृत्य प्रणवेन कुण्डोपरि त्रिर्विभ्राम्य—"शय्यागतां ऋतुस्नातां नीलेन्दीवरधारिणीम् ॥ देवेन भुज्यमानां तां स्मरेत्तद्योनिमण्डले" इति ध्यात्वा जानुस्पृष्टधरातलो मूलमन्त्रेण योनौ शिवरेतोधिया आत्मसंमुखं वह्निं धृत्वा ॐ हुं वह्निचैतन्याय नमः इति कुण्डमध्ये स्थापयेत् । ततः ॐ वागीश्यै वागीश्वराय नमः इत्याचमनं दत्त्वा ॐ चित् पिंगल हन२ दह२ पच पच सर्वज्ञाज्ञापय स्वाहा इति मन्त्रेणाग्निं प्रज्वालयेत् । ततो ज्वालिनीं[1] मुद्रां प्रदर्श्य उत्थाय ॐ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनम् । सुवर्णवर्णममलं समिद्धं विश्वतोमुखम्" इति प्रार्थयेत् । ततोऽग्नेरमुकनामासि इति नाम कृत्वा-वैश्वानरेति मन्त्रस्य भृगुऋषिर्गायत्री छन्दः अग्निर्देवता रं बीजं स्वाहा शक्तिर्हवने प्रार्थनायां च विनियोगः । ॐ वैश्वानर जातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा ॥ २६ ॥ इति मन्त्रेणाग्निं पाद्यादिभिः संपूज्य न्यासं कुर्यात् । ॐ स्प्रूँ हिरण्यायै नमः लिङ्गे १ ॐ ष्प्रूँ गगनायै नमो गुदे २ ॐ श्प्रूँ रक्तायै नमो मूर्ध्नि ३ व्प्रूँ कृष्णायै नमः वक्त्रे ४ ॐ ल्प्रूँ सुप्रभायै नमो नासिकायाम् ५ ॐ प्रूँ बहुरूपायै नमः नेत्रे ६ ॐ प्रूँ अतिरिक्तायै नमः सर्वाङ्गे ७ इत्यग्नेर्जिह्वान्यासं कृत्वा ॐ देवताभ्यो नमो लिङ्गे १ ॐ पितृभ्यो नमो गुदे २ ॐ गन्धर्वेभ्यो नमः मूर्ध्नि ३ ॐ यक्षेभ्यो नमः वक्त्रे ४ ॐ नागेभ्यो नमो नासिकायाम् ५ ॐ पिशाचेभ्यो नमः नेत्रे ६ ॐ राक्षसेभ्यो नमः सर्वाङ्गे ७ इति जिह्वादेवतान्यासं कुर्य्यात् ॥ ततः ॐ सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः ॐ स्वस्ति

[1] मन्त्रमहोदधौ—मणिबन्धयुतौ कृत्वा प्रसृताङ्गुलिकौ करौ । कनिष्ठाङ्गुष्ठयुगले मिलित्वान्तःप्रसारिते ॥ ज्वालिनी नाम मुद्रेयं वैश्वानरप्रियङ्करी ॥ १ ॥ " इत्युक्तम् ।

पूर्णाय शिरसे स्वाहा २ ॐ उत्तिष्ठ पुरुषाय शिखायै वषट् ३ ॐ धूमव्यापिने कवचाय हुं ४ ॐ सप्तजिह्वाय नेत्रत्रयाय वौषट् ५ ॐ धनुर्धराय अस्त्राय फट् ६ इति न्यासं कृत्वा ॐ अग्नये जातवेदसे नमो मूर्ध्नि १ ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय नमो वामांसे २ ॐ अग्नये हव्यवाहनाय नमो वामपार्श्वे ३ ॐ अग्नये अश्वोदरजाय नमो वामकटौ ४ ॐ अग्नये वैश्वानराय नमो लिङ्गे ५ ॐ अग्नये कौमारतेजसे नमो दक्षिणकटौ ६ ॐ अग्नये विश्वमुखाय नमो दक्षिणपार्श्वे ७ ॐ अग्नये देवमुखाय नमो दक्षांसे ८ एवं वह्नि न्यासं कृत्वा रं वह्न्यासनाय नम इत्यासनं प्रकल्प्य ध्यायेत् । अथ ध्यानम्—"इष्टं शक्तिं स्वस्तिकाभीतिमुच्चैर्दीर्घैर्दोर्भिर्धारयन्तं जपाभम् । हेमाकल्पं पद्मसंस्थं त्रिनेत्रं ध्यायेद्वह्निं बद्धमौलिं जटाभिः इति ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूजयेत् ॥ ततः शुद्धोदकेन कुण्डं स्थण्डिलं वा परिषिच्य प्राचीवर्जं दक्षिणे प्रागग्रैः पश्चिमे उदगग्रैः उत्तरे प्रागग्रैश्च दर्भैर्मध्यस्थमेखलायां परिस्तीर्य्य त्रीन् परिधीन् क्रमात् निक्षिपेत् । ततस्तेषूपरि मेखलाक्रमेण ॐ ब्रह्मणे नमः १ ॐ विष्णवे नमः २ ॐ शिवाय नमः ३ इति गन्धादिभिः संपूज्य योन्याम्—ॐ गौर्य्यै नमः इति गौरीं पूजयेत् । ततः ॐ वैश्वानर जातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा इति वह्निं मध्ये गन्धादिभिः संपूज्य वह्नेरावरणपूजां कृत्वा कुण्डयोनिं वस्त्राच्छाद्य कुण्डं नवसूत्रेण संवेष्टय कुशकण्डिकां कुर्यात् इति । इति तन्त्रोक्तः अग्निस्थापनप्रकारः ॥ अथ तान्त्रिककुशकण्डिका ॥ स्ववामे कुशानास्तीर्य तत्र क्रमेण प्रणीतां १ प्रोक्षणीम् २ आज्यस्थालीं ३ स्रुवं ४ स्रुचं ५ च अधोमुखानि चैतानि न्यस्य

होमद्रव्यं घृतं कुशान् समिधः पञ्च पालाशीः समिधः ५ अन्यदप्युपयोगि यत् तन्निधाय पवित्रे २ कृत्वा मूलमन्त्रेण शुद्धांभसा तानि प्रोक्ष्य उत्तानानि विधाय प्रणीतां जलेन पूरयेत् । तत्र " ॐ गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति । नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु ॥ १ ॥" इति मन्त्रेण कुशमुद्रया[1] तीर्थान्यावाह्य पवित्रे २ अक्षतांश्च तत्र निक्षिप्य उत्पवनं चरेत् । तत उदीच्यां प्रणीतां निधाय प्रोक्षण्यां तज्जलं क्षिप्त्वा पवित्राभ्यां जलमानीय हवनीयं द्रव्यजातं प्रोक्षयेत् । ततो मूलमन्त्रेण मूलगायत्र्या वा दक्षिणे पीठमासाद्य तत्र ॐ अणिमादिपीठदेवताभ्यो नमः इति पीठशक्तीः संपूज्य ॐ नमो ब्रह्मणे इति ब्रह्माणमावाह्य षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ ततो हस्ताभ्यां स्रुक्स्रुवौ धृत्वा अधोमुखौ वह्नौ त्रिवारं तापयित्वा वामहस्तेन तौ धृत्वा दक्षिणहस्तेन दर्भैर्यथाक्रमं तदग्रमूलमध्यानि शोधयित्वा प्रोक्षणीजलेन संप्रोक्ष्य पूर्ववत् पुनः प्रताप्य दर्भानग्नौ निःक्षिप्य तयोः स्रुक्स्रुवयोः शक्तित्रयं न्यसेत् । मूले–ह्रां इच्छाशक्त्यै नमः १।मध्ये–ह्रीं ज्ञानशक्त्यै नमः २। अन्ते–ह्रूं क्रियाशक्त्यै नमः ३।ततः–स्रुवे नमः शक्त्यै १।स्रुचे नमः शंभवे २ इति न्यस्य तौ सूत्रत्रयेण संवेष्ट्य कुङ्कुमपुष्पादिभिः संपूज्य आत्मनो दक्षिणभागे कुशोपरि स्थापयेत् । तत आज्यस्थालीमानीय ॐ फट् इति वारिणा प्रोक्ष्य तस्यामाज्यं निक्षिप्य मूलमन्त्रतो गोमुद्रयाऽमृतीकृत्य षट्संस्कारांश्चरेत्–(तद्यथा) कुण्डोद्धृते वायुकोणे स्थितेऽङ्गारे ॐ नम इति मन्त्रेणाज्यस्थालीं निधाय तापनं कुर्यादिति तापनम् १।

१ (कुशमुद्रा) " ऋज्वीं मध्यमिकां कृत्वा तर्जनीं मध्यपर्वणि । संयोज्याङ्गुष्ठं[?]किञ्चिन्मुद्रैषा कुशसंज्ञिका ॥ १ ॥

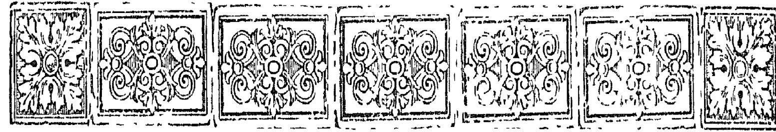
दर्भयुगलं संदीप्य । ॐ नम इत्याज्ये विनिक्षिपेदिति पवित्रीकरणम् २ पुनर्दर्भयुग्मप्रदीप्तम् ॐ हुं इति वर्म्मणा आज्योपरि भ्रामयित्वा दर्भयुग्ममग्नौ विसर्जयेत् इत्यभिद्योतनम् ३ । ततः ॐ फडिति मन्त्रेण घृते प्रज्वलितं दर्भत्रयं प्रदर्श्य तानग्नौ न्यसेदित्युद्योतनम् ४ । ततः घृतस्थालीं गृहीत्वा तदङ्गारान् वह्नौ संयोज्य जलं संस्पृश्य तत अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां प्रादेशसंमितौ दर्भौ गृहीत्वा ॐ फट् इत्यस्त्रेण घृतमुत्पवेत इत्युत्पवनम् ५ । ॐ नम इति मन्त्रेणात्मसंमुखं कृत्वा घृतसंप्लवनं कुर्य्यात् ६ ॥ इति घृतस्य षट्संस्काराः ॥ ततः प्रादेशमात्रं सग्रन्थिदर्भयुग्मं घृतमध्ये क्षिप्त्वा आज्यस्य द्वौ भागौ कृत्वा कृष्णशुक्लौ पक्षौ स्मरेत् । ततो वामे इडां नाडीं दक्षिणे पिङ्गलां मध्ये सुषुम्णां ध्यात्वा होमं कुर्य्यात् । (तद्यथा)—ॐ नम इति मन्त्रेण स्रुवेण दक्षिणभागादाज्यं गृहीत्वा (अग्नेर्दक्षिणलोचने) ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये १ (तद्वद्वामभागादाज्यमादाय वामलोचने) ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय २ (तन्मध्यादाज्यं गृहीत्वा अग्नेर्भाललोचने) ॐ अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा इदं० ३ इति जुहुयात् । तत ॐ नमः इति स्रुवेणाज्यं दक्षिणभागादादाय (वह्निमुखे) ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदं० इति जुहुयात् । ततो महाव्याहृतिहोमः । ॐ भूः स्वाहा । ॐ भुवः स्वाहा । ॐ स्वः स्वाहा । ततो वैश्वानर जातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्म्माणि साधय स्वाहा इति मन्त्रेण त्रिवारं हुत्वा अग्नेर्गर्भाधानादिकाः क्रियाः संपादयेत् (शुभे कर्मणि गर्भाधानादिविवाहान्तं क्रूरकर्मणि गर्भाधानादिमरणान्तं संस्कारान् कुर्यात्) । तत्र प्रणवेन घृताहुतिभिरष्टाभिरेकैकं संस्कारं कुर्यात् । तत्र क्रमः—ॐ अस्याग्नेर्गर्भाधानसंस्कारं करोमि स्वाहा १ ॐ अग्नेः पुंसवन

संस्कारं करोमि स्वाहा २ ॐ अग्नेः सीमन्तोन्नयनसंस्कारं करोमि स्वाहा ३ ॐ अग्नेर्जातकर्मसंस्कारं क० स्वाहा ४ ॐ अग्ने नामकर्मसंस्कारं क० स्वाहा ५ ॐ अग्नेर्निष्क्रमणसंस्कारं० स्वाहा ६ ॐ अग्नेः कर्णवेधसंस्कारं० स्वाहा ७ ॐ अग्ने रन्नप्राशनसं० स्वाहा ८ ॐ अग्नेश्चौलसंस्का० स्वा० ९ ॐ अग्नेरुपनयनसं० स्वाहा १० ॐ अग्नेर्वेदारम्भसं० स्वाहा ११ ॐ अग्नेर्महानाम्नीमहाव्रतसं० स्वाहा १२ ॐ अग्नेरुपनिषद्व्रतसं० स्वाहा १३ ॐ अग्नेर्व्रतविसर्गसं० स्वाहा १४ ॐ अग्नेः केशान्तगोदानसं० स्वाहा १५ ॐ अग्नेर्विवाहसंस्कारं करोमि स्वाहा १६ एवं संस्कारान् संपाद्य वह्नेः पितरौ ॐ पार्वतीपरमेश्वराभ्यां नमः इति मन्त्रेण संपूज्य आत्मनि योजयित्वा मूलाग्रघृतसंप्लुताः पञ्चसमिधो मनसा ध्यात्वा जुहुयात् । ततः अग्नेः सप्तजिह्वादि मूर्तिभ्यस्तत्तन्मन्त्रेणैकैकामाज्याहुतिं जुहुयात् । तद्यथा—ॐ स्रूं हिरण्यायै अग्निजिह्वायै नमः स्वाहा इदं हिरण्यायै अग्निजिह्वायै न मम १ ॐ ष्रूं गगनायै अ० नमः स्वाहा इदं ग० २ ॐ श्रूं रक्तायै अ० स्वाहा० इदं रक्तायै० ३ ॐ व्रूं कृष्णायै अ० स्वाहा इदं कृष्णायै० ४ ॐ ल्रूं सुप्रभायै अ० स्वाहा इदं सुप्रभायै० ५ ॐ र्रूं बहुरूपायै अ० स्वाहा इदं बहुरूपायै० ६ ॐ यूं अतिरक्तायै अ० स्वाहा इदं अतिरक्तायै ७ ॥ अथ जिह्वादिदेवताहोमः ॥ ॐ देवताभ्यो नमः स्वाहा इदं देव० १ ॐ पितृभ्यः स्वाहा इदं पि० २ ॐ गन्धर्वेभ्यः स्वाहा इदं ग० ३ ॐ यक्षेभ्यः स्वाहा इदं य० ४ ॐ नागेभ्यः स्वाहा इदं नागे० ५ ॐ पिशाचेभ्यः स्वाहा इदं पि०६ ॐ राक्षसेभ्यः स्वाहा इदं रा०७ ॥ अथाग्नेरङ्गदेवताहोमः॥ (ततः केसरेषु अग्न्यादिकोणे मध्ये

दिक्षु च) ॐ सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः स्वाहा १ ॐ स्वस्तिपूर्णाय शिरसे स्वाहा २ ॐ उत्तिष्ठ पुरुषाय शिखायै वषट् स्वाहा ३ ॐ धूमव्यापिने कवचाय हुं स्वाहा ४ ॐ सप्तजिह्वाय नेत्रत्रयाय वौषट् स्वाहा ५ ॐ धनुर्धरायास्त्राय फट् स्वाहा ६ ॥ (ततः पूर्वादिदलेषु) ॐ अग्नये जातवेदसे नमः स्वाहा १ ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय स्वाहा २ ॐ अग्नये हव्यवाहनाय स्वाहा ३ ॐ अग्नये अश्वोदरजाय स्वाहा ४ ॐ अग्नये वैश्वानराय स्वाहा ५ ॐ अग्नये कौमारतेजसे स्वाहा ६ ॐ अग्नये विश्वमुखाय स्वाहा ७ ॐ अग्नये देवमुखाय स्वाहा ८॥ इत्यष्टमूर्तिहोमः॥ अथ सायुधदिक्पालहोमः॥ ॐ इन्द्राय सुराधिपतये वज्रहस्ताय स्वाहा १ ॐ वह्नये तेजोऽधिपतये छागवाहनाय शक्तिहस्ताय स्वाहा २ ॐ यमाय प्रेताधिपतये दण्डहस्ताय स्वाहा ३ ॐ नैर्ऋतये रक्षाधिपतये खड्गहस्ताय स्वाहा ४ ॐ वरुणाय जलाधिपतये पाशहस्ताय स्वाहा ५ ॐ वायवे प्राणाधिपतये ध्वजहस्ताय स्वाहा ६ ॐ सोमाय क्षेत्राधिपतये गदाहस्ताय स्वाहा ७ ॐ ईशानाय विद्याधिपतये त्रिशूलहस्ताय स्वाहा ८॥ एवं वह्नियन्त्रदेवताहोमं कृत्वा ततः स्रुवेण चतुर्वारमाज्यमादाय स्रुचि निधाय स्रुवेण तां पिधाय उत्तिष्ठन् ॐ वैश्वानर जातवेद इहावह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा वौषट् इत्यनेन जुहुयात् । ततो विघ्नेश्वरमन्त्रेण दशाहुतीर्जुहुयात् । तद्यथा—ॐ स्वाहा १ ॐ श्रीँ स्वाहा २ ॐ श्रीँ ह्रीँ स्वाहा ३ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ स्वाहा ४ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ ग्ला स्वाहा ५ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ ग्लौँ गं स्वाहा ६ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ ग्लौँ गं गणपतये स्वाहा ७ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ ग्लौँ गं गणपतये वरवरदस्वाहा ८ ॐ श्रीँ ह्रीँ क्लीँ लौँ गं गणपतये वरवरद सर्वजनं मे स्वाहा ९ ॐ श्रीं

ह्रीँ क्लीँ ग्लौँ गं गणपतये वरवरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा १० एवं दशाहुतीर्हुत्वा पुनः समस्तमन्त्रेण चतुर्वारं जुहुयात् । एव मग्निसंस्कारं कृत्वा देवतायाः पीठं पूजयेत् ॥ ततो हुताशने इष्टदेवताम् आवाह्य आवाहनादिका मुद्राः प्रदर्श्य वह्निरूपां तां देवतां पूजयेत् । ततो वह्निरूपस्य देवस्य मुखे मूलमन्त्रेण पञ्चविंशतिसंख्यया घृताहुतीर्हुत्वा वह्निदैवतयोरात्मना सहैक्यं विभाव्य मूल मन्त्रेण नाडीसंधानार्थमेकादशाहुतीराज्येन जुहुयात् । ततः इष्टदेवताया आवरणदेवताभ्य एकैकां घृताहुतिं हुत्वा पुनर्मूलमन्त्रेण दश धा घृतं जुहुयात् । ततः कल्पोक्तद्रव्येण जपदशांशं मूलमन्त्रेण हुत्वा होमं समाप्य पूर्णाहुतिं दद्यात् । तद्यथा–होमावशिष्टेनाज्येन स्रुचं पूरयित्वा तदग्रे पुष्पं फलं निधाय तां स्रुवेणाच्छाद्य उत्थाय तयोर्मूलं नाभौ कृत्वा मूलमन्त्रं वौषट् इत्यन्तं पठित्वा ॐ इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा मां मदीयं च सकलं हरये ते समर्पये ॐ तत्सदिति मन्त्रेण पूर्णाहुतिं दद्यात् । एवं पूर्णाहुतिं दत्त्वा संहारमुद्रया देवतां स्वात्मनि उद्वास्य पुनर्व्याहृतिभिर्हुत्वा अग्नेर्जिह्वादीनां पूर्ववत् एकैकाहुतिं दत्त्वा मेखलोपरि अद्भिः परिषिच्यात्मनि पावकं योजयित्वा ततः "ॐ भोभो वह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसाधक ॥ कर्मान्तरेऽपि संप्राप्ते सान्निध्यं कुरु सादरम् ॥ १ ॥" इति संप्रार्थ्य नत्वा अग्निं विसृजेत् ॥ ततो दक्षिणादानम्–"सुवर्णमयुते दद्यात् लक्षे दशसुवर्णकम् ॥ दक्षिणा तु प्रदातव्या यथा होमे तथा जपे ॥१॥" ततो वह्नौ पवित्रे निक्षिप्य प्रणीताम्बु भुवि क्षिप्त्वा सकुशान् परिधीन् अग्नौ क्षिपेत् । एवं होमं समाप्य

मूलमंत्रेण होमदशांशेन दुग्धमिश्रजलेन ॐ अमुकदेवतां तर्पयामि इति तर्पणं कृत्वा तद्दशांशेन मूलमन्त्रान्ते अभिषिञ्चामि इत्यभिषेकं कुर्यात् । ततो नानाविधैरन्नैर्द्विजसत्तमान्भोजयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा 'न्यूनं सम्पूर्णतां०' वाचयेत् ॥ इति शारदातिलकमन्त्रमहोदधिप्रोक्तं तान्त्रिकहवनविधानं समाप्तम् ॥ इति श्रीबीकानेरविषयान्तर्गतश्रीरत्नगढनगरनिवासिना गौडवंशावतंसेन श्रीवसिष्ठगोत्रोद्भवेन श्रीरामकृष्णामरचन्द्रपौत्रेण श्रीकस्तूरीचन्द्रचतुर्भुजसूनुना श्रीमहादेवभक्तवाजसनेयिना पण्डितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचिते अनुष्ठानप्रकाशे पद्धतिकाण्डे सर्वदेवोपयोगितन्त्रोक्तहोमप्रयोगप्रकरणम् ॥ ४ ॥ समाप्तश्चायं द्वितीयः पद्धतिकाण्डः ॥ २ ॥

अथ पुरश्चरणप्रयोगकाण्डः ॥ प्रथमं तावत्सकलविघ्ननिवर्तकश्रीगणेशमन्त्रपुरश्चरणप्रकरणम् ॥ सिन्दूराभं त्रिनेत्रं पृथुतरजठरं हस्तपद्मैर्दधानं दन्तं पाशाङ्कुशेष्टान् पुरुकरविलसद्बीजपूराभिरामम् । बालेन्दुद्द्योतमौलिं करिपतिवदनं दानपूरार्द्रगण्डं भोगीन्द्राबद्धमौलिं भजत गणपतिं रक्तवस्त्राङ्गरागम् ॥ १ ॥ चन्द्रतारादिबलान्विते सुमुहूर्ते विविक्ते देशे जपस्थानं प्रकल्प्य तत्र भूशुद्धिं कूर्मशुद्धिम् आसनादिशुद्धिं च पूर्ववत् कृत्वा पूर्वदिने स्वदेहशुद्ध्यर्थमयुतगायत्रीजपं कुर्यात् । ततः प्रारम्भदिने प्रातर्नित्यमावश्यकं कर्म समाप्य पूर्वोक्तविधिना मङ्गलस्नानं गणेशपूजनादिजापकवरणान्तं सर्वं सम्पाद्य स्वासने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य अमुककामनासिद्ध्ये अमुकश्रीगणपतिदेवताप्रीतये अमुकश्रीगणपतिमन्त्रस्यामुकसंख्यात्मकजपपुरश्चरणं करिष्ये । तदङ्गत्वेनासनादिशुद्धिं भूतशुद्धिं प्राणप्रतिष्ठामन्तर्मातृकान्यासं बहिर्मातृकान्यासं विघ्नेशादिकलामातृकान्यासं च करिष्ये इति च संकल्प्य बहिर्मातृकान्यासान्तं पूर्ववत्सर्वं कृत्वा सर्वगणेशमन्त्राङ्गभूतविघ्नेशादिकलामातृकान्यासं कुर्यात् । तद्यथा–ॐअस्य विघ्नेशादिकलामातृकान्यासस्य गणक ऋषिर्निचृत् गायत्री छन्दः विनायको देवता हलो बीजानि स्वराः शक्तयः सर्वेष्टसिद्धये न्यासे विनियोगः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ गां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ गीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ गूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ गैं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ गौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ गः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ एवं षडङ्गन्यासं कृत्वा गजाननं ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानं–"गुणाङ्कुशवराभीतिपाणिं रक्ताब्जहस्तया ॥ प्रिययालिङ्गितं रक्तं त्रिनेत्रं गणपं भजे ॥ १ ॥" एवं ध्यात्वा कलान्यासं

कुर्यात् ॥ तत्र क्रमः ॥ ॐ अं विघ्नेशर्ह्रीभ्यां नमः ललाटे ॥ १ ॥ ॐ आं विघ्नराजश्रीभ्यां नमः मुखवृत्ते ॥ २ ॥ ॐ इं विनायक पुष्टिभ्यां नमः दक्षिणनेत्रे ॥३॥ ॐ ईं शिवोत्तमशान्तिभ्यां नमः वामनेत्रे ॥ ४ ॥ ॐ उं विघ्नकृत्स्वस्तिभ्यां नमः दक्षिणकर्णे ॥५॥ ॐ ऊं विघ्नहर्तृसरस्वतीभ्यां नमः वामकर्णे ॥ ६ ॥ ॐ ऋं गणस्वाहाभ्यां नमः दक्षिणनासापुटे ॥ ७ ॥ ॐ ॠं एकदन्तसुमेधाभ्यां० वामनासापुटे ॥ ८॥ ॐ ऌं द्विदन्तकान्तिभ्यां० दक्षिणगण्डे ॥ ९ ॥ ॐ ॡं गजवक्त्रकामिनीभ्यां नमः वामगण्डे ॥१०॥ ॐ एं निरञ्जनमोहिनीभ्यां नमः ऊर्ध्वौष्ठे ॥ ११ ॥ ॐ ऐं कपर्दिनटीभ्यां० अधरोष्ठे ॥ १२ ॥ ॐ ओं दीर्घजिह्वपार्वतीभ्यां० ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तौ ॥ १३ ॥ ॐ औं शङ्कुकर्णज्वालिनीभ्यां० अधोदन्तपङ्क्तौ ॥ १४ ॥ ॐ अं वृषभध्वजनन्दाभ्यां० शिरसि ॥ १५ ॥ ॐ अः गणेशसुरेशाभ्यां० मुखे ॥ १६ ॥ ॐ कं गजेन्द्रकामरूपिणीभ्यां० दक्षिणबाहुमूले ॥ १७ ॥ ॐ खं शूर्पकर्णोमाभ्यां नमः दक्षिणकूर्परे ॥ १८ ॥ ॐ गं त्रिलोचनतेजोवतीभ्यां० दक्षिणमणिबन्धे ॥ १९ ॥ ॐ घं लम्बोदरसत्याभ्यां० दक्षाङ्गुलिमूले ॥२०॥ ॐ ङं महानन्दविघ्नेशीभ्यां० दक्षाङ्गुल्यग्रे ॥ २१ ॥ ॐ चं चतुर्मूर्तिसुरूपिणीभ्यां० वामबाहुमूले ॥ २२ ॥ ॐ छं सदाशिवकामदाभ्यां० वामकूर्परे ॥ २३ ॥ ॐ जं आमोदमदजिह्वाभ्यां० वाममणिबन्धे ॥ २४ ॥ ॐ झं दुर्मुखभूतिभ्यां वामाङ्गुलिमूले ॥ २५ ॥ ॐ ञं सुमुखभौतिकाभ्यां नमः वामाङ्गुल्यग्रे ॥ २६ ॥ ॐ टं प्रमोदसिताभ्यां नमः दक्षपादमूले ॥ २७ ॥ ॐ ठं एकपादरमाभ्यां नमः दक्षजानुनि ॥ २८ ॥ ॐ डं द्विजिह्वमहिषीभ्यां नमः दक्षगुल्फे ॥२९॥ ॐ ढं शूरभञ्जनीभ्यां नमः दक्षपादाङ्गुलिमूले ॥ ३० ॥

ॐ णं वीरविकरणाभ्यां नमः दक्षपादाङ्गुल्यग्रे ॥ ३१ ॥ ॐ तं षण्मुखभृकुटीभ्यां नमः वामपादमूले ॥ ३२ ॥ ॐ थं वरदलज्जाभ्यां नमः वामजानुनि ॥ ३३ ॥ ॐ दं वामदेवदीर्घघोणाभ्यां नमः वामगुल्फे ॥ ३४ ॥ ॐ धं वक्रतुण्डधनुर्धराभ्यां नमः वामाङ्गुलिमूले ॥ ३५ ॥ ॐ नं द्विरदयामिनीभ्यां नमः वामाङ्गुल्यग्रे ॥ ३६ ॥ ॐ पं सेनानीरात्रिभ्यां नमः दक्षपार्श्वे ॥ ३७ ॥ ॐ फं कामान्धग्रामणीभ्यां नमः वामपार्श्वे ॥ ३८ ॥ ॐ बं मत्तशशिप्रभाभ्यां नमः पृष्ठे ॥३९॥ॐ भं विमत्तलोललोचनाभ्यां नमः नाभौ ॥ ४० ॥ ॐ मं मत्तवाहनचञ्चलाभ्यां नमः जठरे ॥ ४१ ॥ ॐ यं त्वगात्मभ्यां जटीदीप्तिभ्यां नमः हृदि ॥४२॥ ॐ रं असृगात्मभ्यां मुण्डीसुभगाभ्यां नमः दक्षांसे ॥ ४३ ॥ ॐ लं मांसात्मभ्यां खड्गीदुर्भगाभ्यां नमः ककुदि ॥४४॥ ॐ वं मेदात्मभ्यां वरेण्यशिवाभ्यां नमः वामांसे ॥४५॥ ॐ शं अस्थ्यात्मभ्यां वृषकेतनभगाभ्यां नमः हृदयादिदक्षहस्तान्तम् ॥४६ ॥ ॐ षं मज्जात्मभ्यां भक्तिप्रियभगिनीभ्यां नमः हृदयादिवामहस्तान्तम् ॥४७॥ ॐ सं शुक्रात्मभ्यां गणेशभोगिनीभ्यां नमः हृदयादिदक्षपादान्तम् ॥४८॥ ॐ हं प्राणात्मभ्यां मेघनादसुभगाभ्यां नमः हृदयादिवामपादान्तम् ॥४९॥ ॐ ळं शक्त्यात्मभ्यां व्याप्तिकालरात्रिभ्यां नमः जठरे॥५०॥ ॐ क्षं परमात्मभ्यां गणेश्वरकालिकाभ्यां नमः मुखे ॥५१॥ एवं कलान्यासं कृत्वा प्राणानायम्य मूलमन्त्रन्यासं कुर्यात् ॥ एवं कलान्यासः सर्वगणपतिमन्त्रेषु कार्यः॥(अथ वक्रतुण्डगणेशमन्त्रो मन्त्रमहोदधौ)॥ यथा—'ॐ वक्रतुण्डाय हुं' इति षडक्षरो मूलमन्त्रः॥अस्य श्रीगणेशमन्त्रस्य भार्गव ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः विघ्नेशो देवता वं बीजं यं शक्तिः सर्वेष्टसिद्धये जपे विनियोगः।अथ ऋष्यादिन्यासः।ॐभार्गव

ऋषये नमः शिरसि ॥१॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥२॥ ॐ विघ्नेशदेवतायै नमः हृदये ॥३॥ ॐ वं बीजाय नमः गुह्ये ॥४॥ ॐ यं शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ अथ करन्यासः । ॐ वं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ क्रं तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ तुं मध्यमाभ्यां नमः॥ ॐ डां अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॐ यं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ हुं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ अथ षडङ्गन्यासः । ॐ वं नमः हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ क्रं नमः शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ तुं नमः शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ डां नमः कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ यं नमः नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ हुं नमः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ अथ वर्णन्यासः । ॐ वं नमः भ्रूमध्ये ॥ १ ॥ ॐ क्रं नमः कण्ठे ॥ २ ॥ ॐ तुं नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ डां नमः नाभौ ॥ ४ ॥ ॐ यं नमः लिङ्गे ॥ ५ ॥ ॐ हुं नमः पादयोः ॥ ६ ॥ इति वर्णन्यासं कृत्वा ॐ वक्रतुण्डाय हुं नमः इति सर्वाङ्गे व्यापकं न्यस्य ध्यायेत्-"उद्यद्दिनेश्वररुचिं निजहस्तपद्मैः पाशाङ्कुशाभयवरान्दधतं गजास्यम् ॥ रक्ताम्बरं सकलदुःखहरं गणेशं ध्यायेत्प्रसन्नमखिलाभरणाभिरामम् ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा स्वदेहे ॐ मं मण्डूकादिपरतत्त्वान्तपीठदेवताभ्यो नमः इति न्यस्य पीठपूजां कुर्यात् । तद्यथा-पुष्पाक्षतानादाय स्वावामभागे श्रीगुरुभ्यो नमः ॥१॥ दक्षिणे गणपतये नमः ॥२॥ मध्ये स्वेष्टदेवतायै नमः ॥३॥ पीठमध्ये ॐ मं मण्डूकाय नमः ॥१॥ ॐ कां कालाग्निरुद्राय नमः ॥२॥ ॐ आं आधारशक्त्यै नमः ॥३॥ ॐ कूं कूर्म्माय नमः॥४॥ ॐ अं अनन्ताय नमः॥५॥ ॐ पृं पृथिव्यै नमः॥६॥ ॐ क्षीं क्षीरसागराय नमः ॥७॥ ॐ रं रत्नद्वीपाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ रं रत्नमण्डपाय नमः ॥ ९ ॥ ॐ कं कल्पवृक्षाय नमः ॥ १० ॥ ॐ रं रत्नवेदि

कायै नमः ॥११॥ ॐ रं रत्नसिंहासनाय नमः ॥ १२ ॥ इत्युपर्युपरि संपूज्य आग्नेय्याम् ॐ धं धर्माय नमः॥१३॥ नैर्ऋत्यां ॐ ज्ञां ज्ञानाय नमः॥१४॥ वायव्याम्–ॐ वैं वैराग्याय नमः॥१५॥ ईशान्यां ॐ ऐं ऐश्वर्याय नमः ॥१६॥ पूर्वे ॐ अं अधर्माय नमः॥१७॥ दक्षिणे ॐ अं अज्ञानाय नमः ॥ १८ ॥ पश्चिमे ॐ अं अवैराग्याय नमः ॥ १९ ॥ उत्तरे ॐ अं अनैश्वर्याय नमः ॥ २० ॥ इति पूजयेत् ॥ ततो मध्ये आं आनन्दकन्दाय नमः॥२१॥ ॐ सं संविन्नालाय नमः॥२२॥ ॐ सं सर्वतत्त्वकमलासनाय नमः ॥ २३ ॥ ॐ प्रं प्रकृतिमयपत्रेभ्यो नमः ॥२४॥ ॐ विं विकारामयकेसरेभ्यो नमः ॥२५॥ ॐ पं पञ्चाशद्वर्णाढ्यकर्णिकाभ्यो नमः ॥ २६ ॥ ॐ अं अर्कमण्डलाय द्वादशकलात्मने नमः ॥ २७ ॥ ॐ सों सोममण्डलाय षोडशकलात्मने नमः ॥ २८ ॥ ॐ वं वह्निमण्डलाय दशकलात्मने नमः ॥ २९ ॥ ॐ सं सत्त्वाय नमः ॥ ३० ॥ ॐ रं रजसे नमः ॥ ३१ ॥ ॐ तं तमसे नमः ॥ ३२ ॥ ॐ अं आत्मने नमः ॥ ३३ ॥ ॐ पं परमात्मने नमः ॥ ३४ ॥ ॐ ह्रीं ज्ञानात्मने नमः ॐ मं मायातत्त्वाय० ॥ ३५ ॥ ॐ कं कलातत्त्वाय० ॥ ३६ ॥ ॐ विं विद्यातत्त्वाय० ॥ ३७ ॥ ॐ पं परतत्त्वाय नमः ॥ ३८ ॥ एवं पीठदेवताः संपूज्य पीठशक्तीः प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् । तत्राष्टदिक्षु मध्ये च क्रमेण ॐ तीव्रायै नमः ॥ १ ॥ ॐ चालिन्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ नन्दायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ भोगदायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ कामरूपिण्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ उग्रायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ तेजोवत्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ सत्यायै नमः ॥ ८ ॥ ॐ विघ्ननाशिन्यै नमः ॥ ९ ॥ इति विनायकस्य सर्वमन्त्राणामेताः पीठशक्तयो

ज्ञेयाः । ततः ॐ गं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः इति मन्त्रेणासनं दत्त्वा तद्देशे ॐ वक्रतुण्डाय हुम् इति मूलमन्त्रेण * मूर्तिं प्रकल्प्य तस्यां गणेशमावाह्य पूर्वोक्तपद्धतिमार्गेण षोडशोपचारैः संपूज्य ततः आवरणार्चनं कुर्यात् । तत्र क्रमः यन्त्रोद्धारश्च-मध्ये षट्कोणमण्डले आग्नेयादिकोणेषु क्रमेण ॐ वं हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ क्रं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ तुं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ डां कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ इत्यभ्यर्च्य स्वाग्रे ॐ यं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ दिक्षु ॐ हुं अस्त्राय फट् ॥६॥ इति प्रथमावरणार्चनम् ॥ १ ॥ ततः पूर्वादिष्वष्टदलेषु क्रमेण ॐ विद्यादिमायै नमः ॥ १ ॥ ॐ विधात्र्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ भोगदायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ विघ्नघातिन्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ निधिप्रदीपायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ पापघ्न्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ पुण्यायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ शशिप्रभायै नमः ॥ ८ ॥ इति द्वितीयावरणम् ॥ २ ॥ ततो दलाग्रेषु ॐ वक्रतुण्डाय नमः ॥ १ ॥ ॐ एकदंष्ट्राय नमः ॥ २ ॥ ॐ महोदराय नमः ॥ ३ ॥ ॐ गजास्याय नमः ॥ ४ ॥ ॐ लम्बोदराय नमः ॥ ५ ॥ ॐ विकटाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ विघ्नराजाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ धूम्रवर्णाय नमः ॥ ८ ॥ इति तृतीयावरणम् ॥३॥ ततो भूपुरे पूर्वादिक्रमेण [पूर्वे] ॐ लं इन्द्राय नमः ॥१॥ [आग्नेय्याम] ॐ रं अग्नये नमः ॥ २ ॥ [दक्षिणे] ॐ मं यमाय नमः ॥ ३ ॥ [नैर्ऋत्याम्] ॐ क्षं निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ [पश्चिमे] ॐ वं वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ [वायव्याम्] ॐ यं वायवे नमः ॥ ६ ॥ [उत्तरे] ॐ कुं कुबेराय नमः ॥ ७ ॥

* गणपतियन्त्रमत्र पूर्वं द्रष्टव्यम् ।

[ऐशान्ये] ॐ हं ईशानाय नमः ॥ ८ ॥ [ईशानपूर्वयोर्मध्ये] ॐ अं ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये ॐ अं अनन्ताय नमः ॥ १० ॥ इति चतुर्थावरणम् ॥ ४ ॥ पुनः पूर्वादिदिक्षु इन्द्रादिसमीपे ॐ वं वज्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ शं शक्त्यै नमः ॥ २॥ ॐ दं दण्डाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ खं खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ पां पाशाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अं अङ्कुशाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ गं गदायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ त्रिं त्रिशूलाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ पं पद्माय नमः ॥ ९ ॥ ॐ चं चक्राय नमः ॥ १० ॥ इति पंचमावरणम् ॥ ५ ॥ एवं पञ्चावरणैर्गणनायकं संपूज्य षड्लक्षं मन्त्रं जपेत् । ततो जपान्ते इक्षु १ सक्तु २ रम्भाफल ३ चिपिट ४ तिल ५ मोदक ६ नारिकेल ७ लाजै ८ रित्यष्टभिर्द्रव्यैर्जपदशांशतो हुत्वा तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्जनं तद्दशांशेन शुद्धान् विप्रांश्च भोजयेत् । एवं कृते मन्त्रः सिद्धो भवति।अनन्तरं ततः सिद्धमन्त्रेण स्वकामनार्थं प्रयोगान् कुर्यात्। तत्र प्रकारः।"ब्रह्मचर्यरतो मन्त्री जपेद्रविसहस्रकम् ॥ षण्मासमध्याद्दारिद्र्यं नाशयत्येव निश्चितम् ॥ १ ॥ चतुर्थ्यादिचतुर्थ्यन्तं जपेद्दशसहस्रकम् ॥ प्रत्यहं जुहुयादष्टोत्तरं शतमतन्द्रितः ॥ २ ॥ पूर्वोक्तं फलमाप्नोति षण्मासाद्भक्तितत्परः ॥ आज्याक्तान्नस्य होमेन भवेद्धनसमृद्धिमान् ॥ ३ ॥ पृथुकैर्नारिकेलैर्वा मरिचैर्वा सहस्रकम् ॥ प्रत्यहं जुह्वतो मासाज्जायते धनसंचयः॥ ४ ॥ जीरसिन्धुमरीचाक्तैरष्टद्रव्यैः सहस्रकम् ॥ जुह्वन्प्रतिदिनं पक्षात्स्यात्कुबेर इवार्थवान् ॥ ५ ॥ चतुःशतं चतुश्चत्वारिंशदाद्यं दिनं प्रति ॥ तर्पयेन्मूलमन्त्रेण मण्डलादिष्टमाप्नुयात् ॥ ६ ॥ इति वक्रतुण्डगणपतिमन्त्रः प्रथमः॥१॥अथ गणपतेर्द्वितीयमन्त्रो मन्त्रमहोदधौ-"ॐरायस्पोषस्य ददितानिधिदो रत्नधातुमान्॥रक्षो

हणो वलगहनो वक्रतुंडाय हुम् ॥" एकत्रिंशद्वर्णयुक्तो मन्त्रोऽभीष्टप्रदायकः॥ अस्य ऋष्यादिन्यासान्तं पूर्ववत्कृत्वा—ॐरायस्पोषस्य हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ ददिता शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ निधिदो रत्नधातुमान् शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ रक्षोहणो कवचाय हुम् ॥४॥ ॐ वलगहनो नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ वक्रतुण्डाय हुम् अस्त्राय फट् ॥६॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववत्॥इति गणपतेर्द्वितीयो मन्त्रः॥२॥ अथोच्छिष्टगणपतिमन्त्रप्रयोगस्तत्रैव ॥ 'ॐ हस्तिपिशाचिलिखे स्वाहा' इति नवाक्षरो मन्त्रः ॥ अस्य श्रीउच्छिष्टगणेशमन्त्रस्य कङ्कोलऋषिः, विराट् छन्दः, उच्छिष्टगणपतिर्देवता अखिलाप्तये जपे विनियोगः॥ ॐ कं कङ्कोलऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ विराट्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ उच्छिष्टगणपतिदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासं कृत्वा हृदयादिन्यासं कुर्य्यात् ॥ ॐ हस्तिहृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ पिशाचि शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐलिखे शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ स्वाहा कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐहस्तिपिशाचिलिखे स्वाहा ॥ अस्त्राय फट् ॥ ५ ॥ पञ्चाङ्गे नेत्रहीनं कार्य्यम् ॥ इति पञ्चाङ्गन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "चतुर्भुजं रक्ततनुं त्रिनेत्रं पाशाङ्कुशौ मोदकपात्रदन्तौ ॥ करैर्दधानं सरसीरुहस्थमुन्मत्तमुच्छिष्टगणेशमीडे ॥१॥" इति ध्यात्वा पूर्वोक्ते पीठे उच्छिष्टगणपतिं पूजयेत्। तत्र प्रथमावरणे पूर्ववत् हृदयाद्यङ्गानि संपूजयेत् ॥१॥ द्वितीयावरणे अष्टसु दिक्षु ॐ ब्राह्म्यै नमः ॥१॥ ॐ माहेश्वर्यै नमः ॥२॥ ॐ कौमार्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ वाराह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ चामुण्डायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ लक्ष्म्यै नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् ॥ २ ॥ तृतीयावरणे दशसु दिक्षु ॐ वक्रतुण्डाय नमः ॥ १ ॥

ॐ एकदंष्ट्राय० ॥ २ ॥ ॐ लम्बोदराय० ॥ ३ ॥ ॐ विकटाय० ॥ ४ ॥ ॐ धूम्रवर्णाय० ॥ ५ ॥ ॐ विघ्नराजाय० ॥ ६ ॥ ॐ गजाननाय० ॥ ७ ॥ ॐ विनायकाय० ॥ ८ ॥ ॐ गणपतये० ॥ ९ ॥ ॐ हस्तिदन्ताय० ॥१०॥ इति पूजयेत् ॥ ३ ॥ चतुर्थावरणे पूर्वादिषु दिक्षु पूर्ववदिन्द्रादयो दशदिक्पालाः पूज्याः ॥ ४ ॥ पञ्चमावरणे वज्राद्यायुधानि पूजयेत् । एवं संपूज्य ॐ हस्तिपिशाचि लिखे स्वाहा इति लक्षमेकं मन्त्रान् जपेत् ॥ ततो जपान्ते जपदशांशतस्तिलहोमं कृत्वा तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्जनं तद्दशांशेन विप्रांश्च भोजयेत् ॥ एवं सिद्धे मन्त्रे काम्यान्प्रयोगान्मन्त्री साधयेत् । तत्प्रकारोऽपि (तत्रैव) स्वाङ्गुष्ठप्रमाणां रक्तचन्दनेन श्वेतार्कैण वा गणेशप्रतिमां रम्यामुक्तलक्षणलक्षितां कृत्वा विधानेन प्रतिष्ठाप्य नित्यं मधुना तां संस्नाप्य कृष्णचतुर्दशीमारभ्य शुक्लचतुर्दशीपर्यन्तं सगुडं पायसं प्रत्यहं निवेद्य प्रत्यहं सहस्रं मन्त्रान् जपेत् । जपान्ते प्रत्यहं तावत् सघृततिलाहुतिं दद्यात् ॥ "गणेशोऽहमिति ध्यायन्नुच्छिष्टेनाऽऽवृतो रहः ॥ पश्चाद्राज्यमवाप्नोति नृपजोऽन्योऽपि वा नरः ॥१॥ कुलालमृत्स्नाप्रतिमा पूजितैवं सुराज्यदा ॥ वल्मीकमृत्कृता लाभमेवमिष्टा प्रयच्छति ॥ २ ॥ गौडी सौभाग्यदा सैवं लावणी क्षोभयेदरीन् ॥ निम्बजा नाशयेच्छत्रून् प्रतिमेयं समर्चिता ॥ ३ ॥ मध्वक्तैर्होमतो लाजैर्वशयेदखिलं जगत् ॥ सुप्तोऽधिशय्यमुच्छिष्टो जपञ्छत्रून् वशं नयेत् ॥ ४ ॥ कटुतैलान्वितैः राजीपुष्पैर्विद्वेषयेदरीन् ॥ द्यूते विवादे समरे युक्तोऽयं जयमावहेत् ॥ ५ ॥ कुबेराख्यमनोर्जापान्निधीनां स्वामितामियात् ॥ लेभाते राज्यमनरि वानरेशविभीषणौ ॥ ६ ॥ रक्तवस्त्राङ्गरागाद्यस्ताम्बूलं निश्यदञ्जपेत् ॥ यद्वा निवेदितं तस्मै मोदकं भक्षयञ्जपेत् ॥ ७ ॥

पिशितं वा फलं वापि तेनतेन बलिं हरेत् ॥" बलिमन्त्रोऽपि (तत्रैव)—ॐ गं हं क्रौं ग्लौं उच्छिष्टगणेशाय महायक्षायायं बलिः इत्येको नविंशतिवर्णात्मको बलिमन्त्रः ॥ इति उच्छिष्टगणपतिमन्त्रविधानम् ॥ अथोच्छिष्टगणपतिमन्त्रो द्वितीयोऽपि(तत्रैव)॥ॐनमो भगवते एकदंष्ट्राय हस्तिमुखाय लम्बोदराय उच्छिष्टमहात्मने आँ क्रौँ ह्रीं गँ घे घे स्वाहा इति सप्तत्रिंशँदक्षरो मन्त्रः॥ अस्य मन्त्रस्य गणक ऋषिः—गायत्रीछन्दः—उच्छिष्टगणपतिर्देवता—अखिलाप्तये जपे विनियोगः ॥ ॐ गणकऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्री छन्दसे नमो मुखे ॥ २ ॥ ॐ उच्छिष्टगणपतिदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ नमो भगवते हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ एकदंष्ट्राय हस्तिमुखाय शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ लम्बोदराय शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ उच्छिष्ट महात्मने कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ आं क्रों ह्रीं गं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ घे घे स्वाहा अस्त्राय फट् ॥६॥ इति षडङ्गं कृत्वा ध्यायेत् " शरान्धनुः पाशसृणी स्वहस्तैर्दधानमारक्तसरोरुहस्थम् ॥ विवस्त्रपत्न्यां सुरतप्रवृत्तमुच्छिष्टमम्बासुतमाश्रयेऽहम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा पूर्वोक्ते पीठे गणपतिं संपूज्य पूर्ववल्लक्षसंख्या मन्त्रं जपेत् । ततो जपान्ते घृतेन दशांशहोमादिपुरश्चरणं समाप्य स्वाभीष्ट सिद्धये वक्ष्यमाणविधानं कुर्य्यात् । तदुक्तं मन्त्रमहोदधौ—कृष्णाष्टम्यादिकृष्णचतुर्दशीपर्य्यन्तं प्रत्यहमष्टोत्तरसहस्रं जप्त्वा तद्दशांशेन घृतं हुत्वा तर्पयेत् । एवं कृतो हि मन्त्रोऽयं सर्वार्थसिद्धिं प्रयच्छति ॥ धनं धान्यं सुतान्पौत्रान्सौभाग्यमतुलं यशः ॥ मूर्तिं कुर्य्याद्गणेशस्य शुभाहे निम्बदारुणा ॥ १ ॥ प्राणप्रतिष्ठां कृत्वाथ तदग्रे मन्त्रमाजपेत् ॥ यं ध्यात्वा दासवत्सोऽपि वश्यो भवति

निश्चितम् ॥ २ ॥ नदीजलं समादाय सप्तविंशतिसंख्यया ॥ मन्त्रयित्वा मुखे तेन प्रक्षाल्येशसभां व्रजेत् ॥ ३ ॥ पश्येद्यं दृश्यते येन स वश्यो जायते क्षणात् ॥ चतुःसहस्रधत्तूरपुष्पाणि मनुनार्पयेत् ॥ ४ ॥ गणेशाय नृपादीनां जनानां वश्यता कृते ॥ सुन्दरीवामपादस्य रेणुमादाय तत्र तु ॥ ५ ॥ संस्थाप्य गणनाथस्य प्रतिमां प्रजपेन्मनुम् ॥ तां ध्यात्वा रविसाहस्रं सा समायाति दूरतः ॥ ६ ॥ श्वेतार्केणाथ निम्बेन कृत्वा मूर्तिं धृतांशुकाम् ॥ चतुर्थ्यां पूजयेद्रात्रौ रक्तैः कुसुमचन्दनैः ॥ ७ ॥ जप्त्वा सहस्रं तां मूर्तिं क्षिपेद्रात्रौ सरित्तटे ॥ स्वेष्टं कार्य्यं समाचष्टे स्वप्ने तस्य गणाधिपः ॥ ८ ॥ सहस्रं निम्बकाष्ठानां होमादुच्चाटयेदरीन् ॥ वज्रिणः समिधा होमाद्रिपुर्य्यमपुरं व्रजेत् ॥ ९ ॥ वानरस्यास्थि संजप्तं क्षिप्तमुच्चाटयेद्गृहे ॥ जप्तं नरास्थि कन्याया गृहे क्षिप्तं तदाप्तिकृत् ॥ १० ॥ कुलालस्य मृदा स्त्रीणां वामपादस्य रेणुना ॥ कृत्वा पुत्तलिकां तस्या हृदि स्त्रीनाम संलिखेत् ॥११॥ निखनेन्मन्त्रसंजप्तैर्निम्बकाष्ठैः क्षिताविमाम् ॥ सोन्मत्ता भवति क्षिप्रमुद्धृतायां सुखं भवेत् ॥१२॥ शत्रावेवं कृता सा तु लशुनेन समन्विता ॥ १३ ॥ शरावान्तर्गता सम्यक् पूजिता द्वारि विद्विषः ॥ निखाता पक्षमात्रेण शत्रूच्चाटनकृत्स्मृता ॥ १४ ॥ विषमे समनुप्राप्ते सिताकर्निम्बदारुजम् ॥ गणपं पूजितं सम्यक् कुसुमै रक्तचन्दनैः ॥ १५ ॥ मद्यभाण्डस्थितं हस्तमात्रे तं निखनेत्स्थले ॥ तत्रोपविश्य प्रजपेन्मन्त्री नक्तं दिवा मनुम् ॥ १६ ॥ सप्ताहमध्ये नश्यन्ति सर्वे घोरा उपद्रवाः ॥ शत्रवो वशतां यान्ति वर्द्धन्ते धनसंपदः ॥ १७ ॥ दुष्टस्त्रीवामपादस्य रजसा निजदेहजैः ॥ मलैर्मूत्रपुरीषाद्यैः कुम्भकारमृदापि च ॥ १८ ॥ एतैः

कृत्वा गणेशस्य प्रतिमां मद्यभाण्डगाम् ॥ संपूज्य निखनेद्भूमौ हस्ताद्धैं पूरिते पुनः॥१९॥ संस्थाप्य वह्नौ जुहुयात् कुसुमैर्हयमारजैः॥ सहस्रं सा भवेद्दासी तत्त्वाचमनसाधनैः ॥ २० ॥ एवमादिप्रयोगाणां नवार्णेनापि साधयेत् ॥ इति उच्छिष्टगणपतिमन्त्रो द्वितीयः॥ अथ उच्छिष्टगणपतिमन्त्रस्तृतीयोऽपि तत्रैव ॥ तथद्या–ॐहस्तिमुखाय लम्बोदराय उच्छिष्टमहात्मने आं क्रौं ह्रीं क्लीं ह्रीं हूं घेघे उच्छिष्टाय स्वाहा ॥ अस्य मन्त्रस्य ऋष्यादिन्यासं पूर्वमन्त्रवत् कृत्वा मूलमन्त्रेण करन्यासं षडङ्गन्यासं च कुर्यात् ॥ अथ षडङ्गन्यासः॥ ॐ हस्तिमुखाय हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ लम्बोदराय शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ उच्छिष्टमहात्मने शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ आं क्रौं ह्रीं क्लीं ह्रीं हूं कवचाय हुम् ॥४॥ ॐ घेघे उच्छिष्टाय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐस्वाहा अस्त्राय फट् ॥६॥ एवं षडङ्गन्यासं कुर्यात्॥ अन्यत् सर्वं पूर्ववज्ज्ञेयम् । उच्छिष्टगजवक्त्रस्य मन्त्रेष्वेषु न शोधनम् ॥ सिद्धादिचक्रं मासादेः प्रातास्ते सिद्धिदा गुरोः ॥ १ ॥ मनवोऽमी सदा गोप्या न प्रकाश्या यतस्ततः ॥ परीक्षिताय शिष्याय प्रदेया निजसूनवे ॥ २ ॥ अथ लक्ष्मीविनायकमन्त्रप्रयोगः (मन्त्रमहोदधौ)–"ॐ श्रीं गं सौम्याय गणपतये वरवरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा" ॥ इत्यष्टाविंशतिवर्णो लक्ष्मीविनायकमन्त्रः॥ अस्य लक्ष्मीविनायकमन्त्रस्य–अन्तर्यामी ऋषिर्गायत्री छन्दः । लक्ष्मीविनायको देवता–श्रीं बीजम् । स्वाहा शक्तिः । ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ अन्तर्यामिऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ लक्ष्मीविनायकदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ श्रींबीजाय नमो गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ स्वाहाशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति

ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ षडङ्गन्यासः । ॐ श्रां गाँ हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ श्रीं गीँ शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ श्रूं गूँ शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ श्रैँ गैँ कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ श्रौँ गौँ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ श्रं गँ अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडङ्गं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् "दन्ताभये चक्रवरौ दधानं कराग्रगं स्वर्णघटं त्रिनेत्रम् ॥ धृताब्जयालिङ्गितम ब्धिपुत्र्या लक्ष्मीगणेशं कनकाभमीडे ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा पूर्वोक्ते पीठे लक्ष्मीगणेशं संपूज्य मध्ये षट्कोणमण्डले पूर्ववत् हृदयाद्यङ्गानि संपूज्य अष्टदलेषु ॐ बलायै नमः ॥ १ ॥ ॐ विमलायै नमः ॥ २ ॥ ॐ कमलायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वनमालिकायै नमः ॥४॥ ॐ बिभीषिकायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ मालिकायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ शाङ्कर्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ वसुमालिकायै नमः ॥ ८ ॥ इत्यष्टौ शक्तीः संपूज्य तत्रैव दक्षिणपार्श्वे ॐ शङ्खाय नमः ॥ १ ॥ वामपार्श्वे ॐ पद्मनिधये नमः ॥ २ ॥ इति पूजयेत् । ततो भूपुरे पूर्वादिदिक्षु इन्द्रादिलोकपालान् तद्बहिरस्त्राणि च पूर्ववत्पूजयेत् । ततश्चतुर्लक्षावृत्त्या मन्त्रं जप्त्वा तद्दशांशेन बिल्ववृक्षसमिद्भिर्होमं कृत्वा तद्दशांशतस्तर्पणं तद्दशांशेन मार्जनं तद्दशांशेन विप्रांश्च भोजयेत् ॥ "एवं सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्कर्तुमर्हति । ऊरुमात्रे जले स्थित्वा मन्त्री ध्यात्वार्कमण्डले ॥ १ ॥ एवं त्रिलक्षं जपतो धनवृद्धिः प्रजायते ॥ बिल्वमूलं समास्थाय तावज्जप्ते फलं हि तत् ॥ २ ॥ अशोककाष्ठैर्ज्वलिते वह्नावाज्याक्ततण्डुलैः ॥ होमतो वशयेद्विश्वमर्ककाष्ठे शुचावपि ॥ ३ ॥ खदिराग्नौ नरपतिं लक्ष्मीं पायसहोमतः ॥" इति लक्ष्मीविनायकप्रयोगः ॥ अथ त्रैलोक्यमोहनगणपतिप्रयोगः (मन्त्रमहोदधौ) ॐ वक्र

तुंडैकदंष्ट्राय क्लीँ ह्रीँ श्रीँ गं गणपते वरवरद सर्वजनं मे वशमानय स्वाहा इति त्रयस्त्रिंशद्वर्णात्मको मन्त्रः। अस्य त्रैलोक्यमोहनकरगणेशमन्त्रस्य—गणक ऋषिः। गायत्री छन्दः-त्रैलोक्यमोहनकरो गणेशो देवता—ममाभीष्टसिद्धयर्थे जपे विनियोगः। ऋष्यादिन्यासं कृत्वा षडङ्गं कुर्यात्। अथ षडङ्गन्यासः॥ ॐ वक्रतुण्डैकदंष्ट्राय क्लीँ ह्रीँ श्रीँ गं हृदयाय नमः॥१॥ गणपतये शिरसे स्वाहा॥२॥ वरवरद शिखायै वषट्॥३॥ सर्वजनं कवचाय हुम्॥४॥ मे वशमानय नेत्रत्रयाय वौषट्॥५॥ स्वाहा अस्त्राय फट्॥६॥ इति षडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यायेत्—"गदाबीजपूरे धनुः शूलचक्रे सरोजोत्पले पाशधान्यैकदन्तान्॥ करैः संदधानं स्वशुण्डाग्रराजन्मणीकुम्भमङ्काधिरूढं स्वपत्न्या॥ सरोजन्मना भूषणानां भरेणोज्ज्वलद्धस्ततन्व्या समालिङ्गिताङ्गम्॥ करीन्द्राननं चन्द्रचूडं त्रिनेत्रं जगन्मोहनं रक्तकान्तिं भजे तम्॥ १॥" एवं ध्यात्वा पूर्वोदिते पीठे गणनायकं संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात्। तत्र मध्ये षट्कोणमण्डले पूर्ववत् हृदयाद्यङ्गानि संपूज्य अष्टदलेषु ॐ वामायै नमः॥ १॥ ज्येष्ठायै नमः॥ २॥ ॐ रौद्र्यै नमः॥ ३॥ ॐ काल्यै नमः॥ ४॥ ॐ कलविकरिण्यै नमः॥ ५॥ ॐ बलप्रमथिन्यै नमः॥ ६॥ ॐ सर्वभूतदमन्यै नमः॥७॥ ॐ मनोन्मन्यै नमः॥ ८॥ ततः पूर्वादिचतुर्दिक्षु पूर्वे ॐ प्रमोदाय नमः॥ १॥ दक्षिणे ॐ सुमुखाय नमः॥ २॥ पश्चिमे ॐ दुर्मुखाय नमः॥ ३॥ उत्तरे ॐ विघ्ननाशकाय नमः॥४॥ ततो दलाग्रेषु ॐ आं ब्राह्म्यै नमः॥१॥ ॐ ईं माहेश्वर्यै नमः॥२॥ ॐ ऊं कौमार्यै नमः॥३॥ ॐ ॠं वैष्णव्यै नमः॥४॥ ॐ ॡं वाराह्यै नमः॥ ५॥ ॐ ऐं इन्द्राण्यै नमः॥६॥ ॐ औं चामुण्डायै नमः॥७॥ ॐ अः लक्ष्म्यै नमः॥८॥

इति मातॄः संपूज्य भूपुरे पूर्वादिषु पूर्ववत् इन्द्रादिदशदिक्पालान् तद्बहिः तदायुधान्यपि च पूजयेत्।एवमावरणपूजां कृत्वा चतुर्लक्षवारं मन्त्रं जप्त्वा तद्दशांशेन पूर्वोक्तैरष्टद्रव्यैर्हुत्वा तत्तद्दशांशेन तर्पणमार्जनब्राह्मणभोजनरूपकर्म कुर्यात् ॥ एवं सिद्धे मन्त्रे स्वेष्टप्रयोगान् साधयेत् वशयेत्कमलैर्भूपान्मन्त्रिणः कुमुदैर्हुतैः ॥समिद्भिरैश्वलदलसमुद्भूतैर्द्विरासुरान् ॥१॥ उदुम्बरोत्थैर्नृपतीन्प्लक्षैर्वाटैर्विशोन्तिमान् ॥ क्षौद्रेण कनकप्राप्तिर्गोप्राप्तिः पयसा गवाम् ॥ २ ॥ ऋद्धिर्दध्योदनैरन्नं घृतैः श्रीर्वेतसैर्जलम् ॥ अथ हरिद्रागणपतिप्रयोगः ॥ ॐ हुं गं ग्लौं हरिद्रागणपतये वरवरद सर्वजनहृदयं स्तम्भय स्तम्भय स्वाहा ॥ ३२ ॥ अस्य हरिद्रागणनायकमन्त्रस्य मदन–ऋषिः। अनुष्टुप्छन्दः। हरिद्रागणनायको देवता। ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः। ॐ मदनऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ हरिद्रागणनायकदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ हुं गं ग्लौं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ हरिद्रागणपतये तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ वरवरद मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सर्वजनहृदयम् अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ स्तम्भयस्तम्भय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ स्वाहा करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ अथ हृदयादिषडङ्गन्यासः ॥ ॐ हुं गं ग्लौं हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ हरिद्रागणपतये शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ वरवरद शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ सर्वजनहृदयं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ स्तम्भयस्तम्भय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ पाशाङ्कुशौ मोदकमेकदन्तं करैर्दधानं कनकासनस्थम् ॥ हारिद्रखण्डप्रतिमं त्रिनेत्रं पीतांशुकं रात्रिगणेशमीडे ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा

पूर्वोक्ते पीठे संपूज्य पूर्ववत् आवरणपूजां कृत्वा चतुर्लक्षवारं मन्त्रं जप्त्वा जपान्ते हरिद्रामिश्रितैस्तण्डुलैर्दशांशहोमं कृत्वा तत्तद्दशांशेन तर्पणमार्जनब्राह्मणभोजनानि कुर्य्यात् ॥ एवमाराधितो मन्त्रः सिद्धो यच्छेन्मनोरथान् ॥ शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां तु कन्यापिष्ट हरिद्रया ॥ १ ॥ विलिप्याङ्गं जले स्नात्वा पूजयेद्गणनायकम् ॥ तर्पयित्वा पुरस्तस्य सहस्रं साष्टकं जपेत् ॥ २ ॥ शतं हुत्वा साज्यापूपैर्भोजयेद्ब्रह्मचारिणः ॥ कुमारीरपि संतोष्य गुरुं प्राप्नोति वाञ्छितम् ॥ ३ ॥ लाजैः कन्यामवाप्नोति कन्यापि लभते वरम् ॥ वन्ध्या नारी रजःस्नाता पूजयित्वा गणाधिपम् ॥४॥ पलप्रमाणगोमूत्रे पिष्टाः सिन्धुवचानिशाः ॥ सहस्रं मन्त्रयेत्कन्या वटून् संभोज्य मोदकैः ॥ ५ ॥ पीत्वा तदौषधं पुत्रं लभते गुणसागरम् ॥ वाणीस्तम्भं रिपुस्तम्भं कुर्य्यान्मनुरुपासितः ॥ ६ ॥ जलाग्निचौरसिंहास्त्रप्रमुखानपि रोधयेत् ॥ प्रोक्ता एते गणेशस्य मन्त्रा इष्टमभीप्सता ॥ ७ ॥ गोपनीया न दुष्टेभ्यो वदनीयाः कथंचन ॥ इति मन्त्रमहोदधौ हरिद्रागणपतिमन्त्रविधानं समाप्तम् ॥ ॥ अथ उच्छिष्टगणपतिकवचम् ॥ उक्तं च (रुद्रयामले) देव्युवाच ॥ देव देव जगन्नाथ सृष्टिस्थितिलयात्मक ॥ विना ध्यानं विना मन्त्रं विना होमं विना जपम् ॥ १ ॥ यस्य स्मरणमात्रेण लभ्यते शीघ्रचिन्तितम् ॥ तदेव श्रोतुमिच्छामि कथयस्व जगत्प्रभो ॥ २ ॥ ईश्वर उवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गुह्याद्गुह्यतरं महत् ॥ उच्छिष्टगणनाथस्य कवचं सर्वसिद्धिदम् ॥ ३ ॥ अल्पायासैर्विना कष्टैर्जपमात्रेण सिद्धिदम् ॥ एकान्ते निर्जनेऽरण्ये गह्वरे च रणाङ्गणे ॥ ४ ॥ सिन्धुतीरे च गाङ्गेये कूले वृक्षतले जले ॥ सर्वदेवालये तीर्थे लब्ध्वा सम्यक् जपं

चरेत् ॥५॥ स्नानशौचादिकं नास्ति नास्ति निर्बन्धनं प्रिये ॥ दारिद्र्यान्तकरं शीघ्रं सर्वतत्त्वं जगत्प्रिये ॥ ६ ॥ सहस्रशपथं कृत्वा यदि स्नेहोऽस्ति मां प्रति ॥ निन्दकाय कुशिष्याय खलाय कुटिलाय च ॥७॥ दुष्टाय परशिष्याय घातकाय शठाय च ॥ वञ्चकाय वरघ्नाय ब्राह्मणीगमनाय च ॥ ८ ॥ अशक्ताय च क्रूराय गुरुद्रोहरताय च ॥ न दातव्यं न दातव्यं न दातव्यं कदाचन ॥ ९ ॥ गुरुभक्ताय दातव्यं सच्छिष्याय विशेषतः ॥ तेषां सिध्यन्ति शीघ्रेण ह्यन्यथा न च सिध्यति ॥१०॥ गुरुसंतोषमात्रेण कलौ प्रत्यक्षसिद्धिदम् ॥ देहोच्छिष्टैः प्रजप्तव्यं तथोच्छिष्टैर्महामनुम् ॥११॥ आकाशे च फलं प्राप्तं नान्यथा वचनं मम ॥ एषा राजवती विद्या विना पुण्यं न लभ्यते ॥१२॥ अथ वक्ष्यामि देवेशि कवचं मन्त्रपूर्वकम् ॥ यस्य विज्ञानमात्रेण राजभोगफलप्रदम्॥१३॥कवचम्—ऋषिर्मे गणकः पातु शिरश्चैव निरन्तरम् ॥ त्राहि मां देवि गायत्री ऋषिश्छन्दः सदा मुखे ॥ १४ ॥ हृदये पातु मां नित्यमुच्छिष्टगणदेवता ॥ गुह्ये रक्षतु तद्बीजं स्वाहाशक्तिश्च पादयोः ॥ १५ ॥ कामकीलकसर्वाङ्गे विनियोगश्च सर्वदा ॥ पार्श्वद्वये सदा पातु स्वशक्तिं गणनायकः ॥ १६ ॥ शिखायां पातु तद्बीजं भ्रूमध्ये तारबीजकम् ॥ हस्तिवक्त्राय शिरसि लम्बोदर ललाटके ॥ १७ ॥ उच्छिष्टो नेत्रयोः पातु कर्णौ पातु महात्मने ॥ पाशाङ्कुशमहाबीजं नासिकायां च रक्षतु ॥ १८ ॥ भूतीश्वरः परां पातु आस्यं जिह्वां स्वयं वपुः ॥ तद्बीजं पातु मां नित्यं ग्रीवायां कण्ठदेशके ॥ १९ ॥ गं बीजं च तथा रक्षेत्तथा त्वग्रे च पृष्ठके ॥ सर्वकामश्च हृत् पातु पातु मां च करद्वये ॥ २० ॥ उच्छिष्टाय च हृदये वह्निबीजं तथोदरे ॥ मायाबीजं तथा कट्यां द्वावूरू सिद्धिदायकः ॥ २१ ॥ जङ्घायां गणनाथश्च

पादौ पातु विनायकः ॥ शिरसः पादपर्यन्तमुच्छिष्टगणनायकः ॥ २२ ॥ आपादमस्तकान्तं च उमापुत्रश्च पातु माम् ॥ दिशोऽष्टौ च तथाकाशे पाताले विदिशोऽष्टके ॥ २३ ॥ अहर्निशं च मां पातु मदचञ्चललोचनः ॥ जलेऽनले च संग्रामे दुष्टकारागृहे वने ॥२४॥ राजद्वारपथे घोरे पातु मां गणनायकः ॥ इदं तु कवचं गुह्यं मम वक्त्राद्विनिर्गतम् ॥ २५ ॥ त्रैलोक्ये सततं पातु द्विभुजश्च चतुर्भुजः ॥ बाह्यमाभ्यन्तरं पातु सिद्धिबुद्धिविनायकः ॥ २६ ॥ सर्वसिद्धिप्रदं देवि कवचं त्वृद्धिसिद्धिदम् ॥ एकान्ते प्रजपेन्मन्त्रं कवचं युक्तिसंयुतम् ॥ २७ ॥ इदं रहस्यं कवचमौच्छिष्टगणनायकम् ॥ सर्वकर्म्मसु देवेशि इदं कवचनायकम् ॥ २८ ॥ एतत्कवचमाहात्म्यं वर्णितुं नैव शक्यते ॥ धर्मार्थकाममोक्षं च नानाफलप्रदं नृणाम् ॥ २९ ॥ शिवपुत्रः सदा पातु पातु मां च सुरार्चितः ॥ गजाननः सदा पातु गणराजश्च पातु माम् ॥३०॥ सदा शक्तिरतः पातु पातु मां कामविह्वलः ॥ सर्वाभरणभूषाढ्यः पातु मां सिंदुरार्चितः ॥३१॥ पञ्चमोदकरः पातु पातु मां पार्वतीसुतः ॥ पाशाङ्कुशधरः पातु पातु मां च धनेश्वरः ॥३२ ॥ गदाधरः सदा पातु पातु मां काममोहितः ॥ नग्ननारीरतः पातु पातु मां च गणेश्वरः ॥ ३३ ॥ अतर्क्यवरदः पातु शक्तियुक्तः सदावतु ॥ भालचन्द्रः सदा पातु नानारत्नविभूषितः ॥३४॥ उच्छिष्टगणनाथश्च मदाघूर्णितलोचनः ॥ नारीयोनिरसास्वादः पातु मां गजकर्णकः ॥३५ ॥ प्रसन्नवदनः पातु पातु मां भगवल्लभः ॥ जटाधरः सदा पातु पातु मां च किरीटिकः ॥ ३६ ॥ पद्मासनस्थितः पातु रक्तवर्णश्च पातु माम् ॥ नग्नसामप्रदोन्मत्तः पातु मां गणदैवतम् ॥ ३७ ॥ वामाङ्गे सुन्दरीयुक्तः पातु मां मन्मथः प्रभुः ॥ क्षेत्रपः पिशितं पातु पातु मां

श्रुतिपाठकः ॥३८॥ भूषणाढ्यस्तु मां पातु नानाभोगसमन्वितः ॥ स्मिताननः सदा पातु श्रीगणेशकुलान्वितः ॥ ३९ ॥
श्रीरक्तचन्दनमयः सुलक्षणगणेश्वरः ॥ श्वेतार्कगणनाथश्च हरिद्रागणनायकः ॥ ४० ॥ पारिभद्रगणेशश्च पातु सप्तगणेश्वरः ॥ प्रवा
लकगणाध्यक्षो गजदन्तो गणेश्वरः ॥ ४१ ॥ हरबीजगणेशश्च भद्राक्षगणनायकः ॥ दिव्यौषधीसमुद्भूतो गणेशश्चिन्तितप्रदः ॥४२॥
लवणस्य गणाध्यक्षो मृत्तिकागणनायकः ॥ तण्डुलाक्षगणाध्यक्षो प्रवालाक्षगणेश्वरः ॥४३॥ स्फटिकाक्षगणाध्यक्षो रुद्राक्षगणदैवतः॥
नवरत्नगणेशश्च आदिदेवो गणेश्वरः ॥ ४४ ॥ पञ्चाननश्चतुर्वक्त्रो षडाननगणेश्वरः ॥ मयूरवाहनः पातु पातु मां मूषकासनः ॥४५॥
पातु मां देवदेवेशः पातु मामृषिपूजितः ॥ पातु मां सर्वदा देवो देवदानवपूजितः ॥४६॥ त्रैलोक्यपूजितो देवः पातु मां च विभुः प्रभुः॥
रङ्गस्थं च सदा पातु सागरस्थं सदावतु ॥४७॥ भूमिष्ठं च सदा पातु पातालस्थं सदावतु ॥ अंतरिक्षे सदा पातु आकाशस्थं सदा
वतु ॥ ४८ ॥ चतुष्पथे सदा पातु त्रिपथस्थं च पाहि माम् ॥ बिल्वस्थं च वनस्थं च पाहि मां सर्वतस्तनूम् ॥४९॥ राजद्वारस्थितं
पातु पातु मां शीघ्रसिद्धिदः ॥ भवानीपूजितः पातु ब्रह्मविष्णुशिवार्चितः ॥ ५० ॥ इदं तु कवचं देवि पठनात्सर्वसिद्धिदम् ॥
उच्छिष्टगणनाथस्य समन्त्रं कवचं परम् ॥ ५१ ॥ स्मरणाद्भूभुजत्वं च लभ्यते साङ्गकं ध्रुवम् ॥ वाचा सिद्धिकरं
शीघ्रं परसैन्यविदारणम् ॥ ५२ ॥ प्रातर्मध्याह्नसायाह्ने दिवा रात्रौ पठेन्नरः ॥ चतुर्थ्यां दिवसे रात्रौ पूजने मान
दायकम् ॥ ५३ ॥ सर्वसौभाग्यदं शीघ्रं दारिद्र्यार्णवघातकम् ॥ सुदारासु प्रजासौख्यं सर्वसिद्धिकरं नृणाम् ॥ ५४ ॥ जलेऽथवानले

ऽरण्ये सिन्धुतीरे सरित्तटे ॥ श्मशाने दूरदेशे च रणे पर्वतगह्वरे ॥५५॥ राजद्वारे भये घोरे निर्भयो जायते ध्रुवम् ॥ सागरे च महा शीते दुर्भिक्षे दुष्टसंकटे ॥ ५६ ॥ भूतप्रेतपिशाचादियक्षराक्षसजे भये ॥ राक्षसीयक्षिणीक्रूराशाकिनीडाकिनीगणाः ॥ ५७ ॥ राजमृत्युहरं देवि कवचं कामधेनुवत् ॥ अनन्तफलदं देवि भक्तिं मोक्षं च पार्वति ॥५८॥ कवचेन विना मन्त्रं यो जपेद्गणनायकम् ॥ इह जन्मनि पापिष्ठो जन्मान्ते मूषको भवेत् ॥ ५९ ॥ इति परमरहस्यं देवदेवार्चनं च कवचपरमदिव्यं पार्वतीपुत्ररूपम् ॥ पठति परमभोगैश्वर्यमोक्षप्रदं च लभति सकलसौख्यं शक्तिपुत्रप्रसादात् ॥ ६० ॥ इति श्रीरुद्रयामलतन्त्रे उमामहेश्वरसंवादे उच्छिष्टगणेश कवचं समाप्तम् ॥ शुभमस्तु ॥

अथ हरिद्रागणेशकवचम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ शृणु वक्ष्यामि कवचं सर्वसिद्धिकरं प्रिये ॥ पठित्वा पाठयित्वा च मुच्यते सर्वसंकटात् ॥ १ ॥ अज्ञात्वा कवचं देवि गणेशस्य मनुं जपेत् ॥ सिद्धिर्न जायते तस्य कल्पकोटिशतैरपि ॥ २ ॥ ॐ आमोदश्च शिरः पातु प्रमोदश्च शिखोपरि ॥ संमोदो भ्रूयुगे पातु भ्रूमध्ये च गणाधिपः ॥ ३ ॥ गणक्रीडश्चाक्षियुगं नासायां गणनायकः ॥ गणक्रीडाचितः पातु वदने सर्वसिद्धये ॥ ४ ॥ जिह्वायां सुमुखः पातु ग्रीवायां दुर्मुखः सदा ॥ विघ्नेशो हृदये पातु विघ्ननाशश्च वक्षसि ॥५॥ गणानां नायकः पातु बाहुयुग्मे सदा मम ॥ विघ्नकर्ता च उदरे विघ्नहर्ता च लिङ्गके ॥ ६ ॥ गजवक्त्रः कटौ देशे एकदन्तो नितम्बके ॥ लम्बोदरः सदा पातु गुह्यदेशे ममारुणः ॥७॥ व्यालयज्ञोपवीती मां पातु पादयुगे सदा ॥ जापकः सर्वदा पातु जानुजङ्घे गणाधिपः ॥ ८ ॥ हारिद्रः सर्वदा पातु सर्वाङ्गे गणनायकः ॥ य इदं प्रपठेन्नित्यं गणेशस्य

महेश्वरि ॥ ९ ॥ कवचं सर्वसिद्धाख्यं सर्वविघ्नविनाशनम् ॥ सर्वसिद्धिकरं साक्षात्सर्वपापविमोचनम् ॥ १० ॥ सर्वसंपत्प्रदं साक्षात्सर्वपापविमोक्षणम् ॥ सर्वसंपत्प्रदं साक्षात्सर्वशत्रुक्षयंकरम् ॥ ११ ॥ ग्रहपीडा ज्वरा रोगा ये चान्ये गुह्यकादयः ॥ पठनाद्धारणा देवि नाशमायान्ति तत्क्षणात् ॥ १२ ॥ धनधान्यकरं देवि कवचं सुरपूजितम् ॥ समो नास्ति महेशानि त्रैलोक्ये कवचस्य च ॥ १३ ॥ हारिद्रस्य महेशानि कवचस्य च भूतले ॥ किमन्यैरसदालापैर्यत्रायुर्व्ययमाप्नुयात् ॥ १४ ॥ इति विश्वसारतन्त्रे हरिद्रागणेशकवचं समाप्तम् ॥

॥ अथ पार्थिवगणेशविधानम् ॥ (रुद्रयामले) महादेव उवाच ॥ यथा पार्थिवलिङ्गं तु सर्वसिद्धिविधायकम् ॥ तथा विघ्नेश्वरं देवं पार्थिवं सर्वकामदम् ॥१॥ निर्विघ्नं जायते कार्य्यं सर्वां सिद्धिं पुमाँल्लभेत् ॥ षट् कर्माणि तथा वक्ष्ये शृणुष्वैकमना भव ॥ २ ॥ रक्तोपचारैः सिन्दूरैः रक्तमाल्याम्बरैस्तथा ॥ जपापुष्पैः कारवीरैः कुसुमैः क्षीरपायसैः ॥ ३ ॥ संपूज्य वश्यतामेति यं यं चिन्तयते नरः ॥ शुक्लमाल्यैः शुक्लवस्त्रैरोचनैर्दधिमिश्रितैः ॥ ४ ॥ मालतीकुसुमैर्धूपैर्दशाङ्गैः शान्तिलब्धये ॥ कवितायाः पटुत्वं च जायते नात्र संशयः ॥ ५ ॥ मोहने मधुभिः स्नाप्य मधुपायसमर्पयेत् ॥ असितैः कुसुमैः पूज्यो दमने नासितागुरुम् ॥६॥ समारोप्यार्चयेद्भक्त्या त्रैलोक्यं मोहयेत् क्षणात् ॥ स्तम्भने निशया युक्तैरुपचारैः समर्चयेत्॥७॥ आढकीभक्तनैवेद्यैः श्वेतदूर्वाभिरेव च ॥ कारयेन्निम्बजरसं धूपं शत्रोस्तु तद्भवेत् ॥ ८ ॥ मारणे माहिषे चर्मण्यास्थायासितकम्बलम् ॥ धत्तूरैरर्चयेत्पुष्पैः सर्षपाक्षतमिश्रितैः ॥ ९ ॥ नैवेद्यं गुडसंमिश्रं महिषीक्षीरसंयुतम् ॥ भक्तं शाल्युद्भवं देयं छागमांससमन्वितम् ॥ १० ॥

अभिषेकस्तु तैलेन महागणपतौ भवेत् ॥ धूपं श्मशानजतरोः पुष्पैः सद्यः समर्पयेत् ॥ ११ ॥ एवं गणाधिपं कृत्वा पूजयेत्पार्थिवं नरः ॥ यं यं काममभिध्यायेत्तं तं सद्यः समाप्नुयात् ॥ १२ ॥ (पद्मपुराणेऽपि)—सहस्रं दशसाहस्रं लक्षं कोटिं तथैव च ॥ यः करोति गणेशानां पार्थिवानां नरोत्तमः ॥ १ ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ अथ सर्वकार्यसिद्धिप्रद पार्थिवगणेशपूजाप्रयोगः ॥ सुमुहूर्ते प्रातर्नित्यावश्यकं कृत्वा शिवालयादिषु कृतगोमयमण्डले स्वासने उदङ्मुख उपविश्य भस्मत्रिपुण्ड्रं कृत्वा मूलेन आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य अमुककामनासिद्ध्यर्थं पार्थिवगणपतिपूजां करिष्ये । इति संकल्प्य तदङ्गत्वेन भूतशुद्धिं प्राणप्रतिष्ठामन्तर्मातृकाबहिर्मातृकागणेशादिकलामातृकान्यासं च पूर्ववत्कुर्यात् ॥ ततः अश्वत्थमूलजां तुलसीमूलजां शुद्धस्थलजां वा मृदमानीय ॐ पृथ्वि त्वया धृता लोकाः० ॥ १ ॥ इति धरां प्रार्थ्य ॐ गं गणपतये नमः मृदाहरणम् ॥ ॐ गीं गणपतये नमः सेचनम् ॥ ॐ गूं हेरम्बाय नमः संयोजनम् ॥ ॐ गैं धरणीधराय नमः॥ॐ गौं क्षिप्रप्रसादनाय नमः इति चतुर्भुजामेकदन्तां सुन्दरीं मूर्तिं कृत्वा ॐ गः सर्वसिद्धिप्रदाय नमः ॥ १ ॥ इति मस्तकोपरि रक्ताक्षतान् दत्त्वा हृदिस्थं देवं संचिन्त्य मानसोपचारैः संपूज्य । नासाग्रेणाञ्जलिस्थसाक्षतपुष्पैः संयोज्य देवमस्तके अक्षतपुष्पादि निधाय प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ ॥ अथ प्राणप्रतिष्ठा ॥ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रा ऋषयः । ऋग्यजुःसामानि च्छन्दांसि । प्राणशक्तिर्देवता । आँ बीजम् । ह्रीं शक्तिः। क्रौं कीलकम् । देवे प्राणप्रतिष्ठापने विनियोगः । ऋष्यादिन्यासं कृत्वा ॐ आँ ह्रीं

क्रौँ यँरँलँवँशँषँसँहौँ हंसः १४ अस्या गणपतिप्रतिमायाः प्राणा इह प्राणाः॥१॥ ॐ आँ ह्रीँ क्रौँ यँरँलँवँशँषँसँहौँ हंसः १४ अस्या गणपतिप्रतिमाया जीव इह स्थितः ॥२॥ पुनः ॐ आँ ह्रीँ क्रौँयँरँलँवँशँषँसँहौँ हंसः १४ अस्या गणपतिप्रतिमायाः सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणप्राणा इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ॥ ३ ॥ इति त्रिः जपेदिति प्राणप्रतिष्ठा ॥ ततः स्ववामभागे कलशं संपूज्य देवं ध्यायेत् ॥ स्वशरीरे देवे च न्यासं कुर्यात् ॥ ॐ गं गणपतये नमः॥अस्य श्रीमहागणपतिमन्त्रस्य गणक ऋषिः निचृद्गायत्रीछन्दः। गणपतिर्देवता । गं बीजम् । ॐ शक्तिः । स्वाहा कीलकम् । न्यासे विनियोगः। ऋष्यादि न्यस्य ॥ ॐ गां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ गीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ गूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ गैं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ गौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ गः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ " रक्तो रक्ताङ्गरागांशुककुसुमयुतस्तुन्दिलश्चन्द्रमौलिर्नेत्रैर्युक्तस्त्रिभिर्वामनकरचरणो बीजपूरान्तनासः ॥ हस्ताग्रक्लृप्तपाशाङ्कुशरदवरदो नागवक्त्रोऽहिभूषो देवः पद्मासनो नो भवतु सुरनुतो भूतये विघ्नराजः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा ॥ ॐ गणपतये नमः ॥ इति मूलमन्त्रेण वक्ष्यमाणनाममन्त्रेण च पूजयेत् ॥ ॐ गणंजयाय नमः आवाहनम् ॥ १ ॥ ॐ गणपतये नमः आसनं० ॥ २ ॥ ॐ हेरम्बाय नमः पाद्यं० ॥ ३ ॥ ॐ धरणीधराय नमः अर्घ्यं० ॥ ४ ॥ ॐ महागणपतये नमः मधुपर्कं० ॥ ५ ॥ ॐ यक्षेश्वराय नमः आचमनीयं० ॥ ६ ॥ ॐ क्षिप्रप्रसादाय नमः मलापकर्षणं० ॥ ७ ॥ ॐ अमोघसिद्धये नमः पञ्चामृतस्नानं० ॥ ८ ॥ ॐ अमृताय नमः शुद्धोदकस्नानं

कारयेत् ॥ ९ ॥ ततो रुद्रेण गाणपत्येनाथर्वशीर्षेण वा महाभिषेकः कार्यः ॥ "अथर्वशीर्षं तु अग्रे वक्ष्यते" ॐ मंत्राय नमः वस्त्रं० ॥ १० ॥ ॐ चिन्तामणये नमः उपवीतं० ॥ ११ ॥ ॐ निधये नमः गन्धं० ॥ १२ ॥ ॐ सुमङ्गलाय नमः रक्ताक्षतान्० ॥ १३ ॥ ॐ बीजाय नमः पुष्पं० ॥ १४ ॥ ॐ आशापूरकाय नमः धूपं० ॥ १५ ॥ ॐ वरदाय नमः दीपं० ॥ १६ ॥ ॐ शिवाय नमः महानैवेद्यं० ॥ १७ ॥ ॐ काश्यपाय नमः ताम्बूलं० ॥ १८ ॥ ॐ नन्दनाय नमः दक्षिणां० ॥ १९ ॥ ॐ वाचासिद्धाय नमः फलं० ॥ २० ॥ ॐ ढौण्ढिविनायकाय नमः नीराजनं० ॥ २१ ॥ ॐ सर्वसंकटनाशनाय नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं० ॥ २२ ॥ ॐ कुमारगुरवे नमः इति तिस्रः प्रदक्षिणाः ॥ २३ ॥ ॐ अघनाशिने नमः नमस्कारं समर्पयामि ॥ २४ ॥ एवं चतुर्विंशत्युपचारान्समर्प्य ततो गणंजयादिढौण्ढिविनायकान्तैरेकविंशतिनामभिरेकविंशतिश्वेतदूर्वाङ्कुरान् अभावे अन्यान् समर्प्य मूलमन्त्रमष्टोत्तरशतं जप्त्वा विशेषार्घ्यं दद्यात् "ॐ रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्यरक्षक । भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥ १ ॥ द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुराग्रज प्रभो ॥ वरद त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद ॥ २ ॥ गृहाणार्घ्यमिदं देव सर्वदेवनमस्कृत ॥ अनेन सफलार्घ्येण फलदोऽस्तु सदा मम ॥ ३ ॥ " इत्यर्घ्यं दत्त्वा ॐ अङ्गहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं गणाधिप ॥ पूजितोऽसि यथा देव तत् क्षमस्व जगत्पते ॥ १ ॥ इति प्रार्थयेत् ॥ ततो विसर्जनम् ॥ एवंप्रकारेण सहस्रमयुतं लक्षं कोटिं वा पार्थिवगणपतीन् कृत्वाऽन्ते माघादिशुभकाले उद्यापनं कुर्यात् ॥ तदुद्यापनविधानं तु मत्कृते उद्याप

नप्रकाशे द्रष्टव्यम् ॥ "कारागृहान्मुक्तिकामः" एकविंशतिदिनपर्यन्तमेकोत्तरवृद्ध्या पार्थिवगणेशान् कृत्वा पूर्वोक्तप्रकारेण संपूज्य पुनर्द्वाविंशतिदिनमारभ्य एकैकह्रासेन प्रथमदिनपर्यन्तं गणेशान्कृत्वा यावद्गणेशा भवन्ति तावत्प्रत्यहं गणेशाथर्वशीर्षेणाभिषेकः ॥ ॐ नमो हेरम्ब मदमोहित मम संकटान्निवारय निवारय स्वाहा ॥ १ ॥ इति मन्त्रस्यापि तावत्सहस्रजपः ॥ अभीष्टसिद्धिर्भवति ॥ इति पार्थिवगणेशपूजाप्रयोगः समाप्तः ॥ श्रीगणाधिराजाय नमः ॥ अथ गणेशाथर्वशीर्षम् ॥ ॐ नमस्ते । गणपतये त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि । त्वमेव केवलं कर्त्तासि । त्वमेव केवलं धर्त्तासि । त्वमेव केवलं हर्त्तासि । त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि । त्वं साक्षादात्मासि नित्यम् । ऋतं वच्मि । सत्यं वच्मि । अव त्वं माम् । अव वक्तारम् । अव श्रोतारम् । अव दातारम् । अव धातारम् । अवानूचानमवशिष्यम् । अव पश्चात्तात् । अव पुरस्तात् । अवोत्तरात्तात् । अव दक्षिणात्तात् । अवचोर्ध्वात्तात् । अवाधरात्तात् । सर्वतो मां पाहि पाहि समंतात् । त्वं वाङ्मयस्त्वं चिन्मयः । त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः । त्वं सच्चिदानन्दाद्वितीयोऽसि । त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वं ज्ञानमयो विज्ञानमयोऽसि । सर्वं जगदिदं त्वत्तो जायते । सर्वं जगदिदं त्वत्तस्तिष्ठति । सर्वं जगदिदं त्वयि लयमेष्यति । सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति । त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो नभः । त्वं चत्वारि वाक्पदानि । त्वं गुणत्रयातीतः । त्वमवस्थात्रयातीतः । त्वं देहत्रयातीतः ॥ त्वं कालत्रयातीतः । त्वं मूलाधारस्थितोऽसि नित्यम् । त्वं शक्तित्रयात्मकः । त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम् ॥ त्वं ब्रह्मा त्वं विष्णुस्त्वं रुद्रस्त्वमिन्द्रस्त्वमग्निस्त्वं वायुस्त्वं सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं ब्रह्मभूर्भुवःस्व

रोम् । गणादीन् पूर्वमुच्चार्य वर्णादींस्तदनन्तरम् ॥ अनुस्वारः परतरः । अर्धेन्दुलसितम् । तारेण रुद्धम् । एतत्तव मनुस्वरूपम् ॥ गकारः पूर्वरूपम् । अकारो मध्यमरूपम् । अनुस्वारश्चान्त्यरूपम् । बिन्दुरुत्तररूपम् ॥ नादः संधानम् ॥ स ॐ हितासंधिः । सैषा गणेशविद्या । गणक ऋषिः । निचृद्गायत्री छन्दः । गणपतिर्देवता । ॐ गँ गणपतये नमः । एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि ॥ तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् । एकदन्तं चतुर्हस्तं पाशमङ्कुशधारिणम्। रदं च वरदं हस्तैर्बिभ्राणं मूषकध्वजम्॥ रक्तं लम्बोदरं शूर्पकर्णकं रक्तवाससम् । रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम् ॥ भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम् ॥ आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम् ॥ एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः ॥ नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्तेऽस्तु लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्ननाशिने शिवसुताय श्रीवरदमूर्तये नमः ॥ एतदथर्वशीर्षं योऽधीते स ब्रह्मभूयाय कल्पते । स सर्वविघ्नैर्न बाध्यते । स सर्वत्र सुखमेधते । स पञ्चमहापापात्प्रमुच्यते । सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । प्रातरधीयानो रात्रिकृतं पापं नाशयति । सायं प्रातः प्रयुञ्जानो अपापो भवति । सर्वत्राधीयानोऽपविघ्नो भवति । धर्ममर्थं कामं मोक्षं च विन्दति । इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयम् ॥ यो यदि मोहाद्दास्यति स पापीयान् भवति । सहस्रावर्तनाद्यं यं काममधीते । तं तमनेन साधयेत् । अनेन गणपतिमभिषिञ्चति । स वाग्मी भवति । चतुर्थ्यामनश्नञ्जपति स विद्यावान् भवति । इत्यथर्वणवाक्यम् ॥ ब्रह्माद्यावरणं विद्यान्न बिभेति कदाचनेति । यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति स वैश्रवणोपमो भवति । यो लाजैर्यजति स यशोवान् भवति । स मेधावान् भवति । यो मोदकसहस्रेण

यजति स वाञ्छितफलमवाप्नोति। यः साज्यसमिद्भिर्यजति स सर्वं लभते स सर्वं लभते। अष्टौ ब्राह्मणान् सम्यग्ग्राहयित्वा सूर्यवर्चस्वी भवति। सूर्यग्रहे महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जप्त्वा सिद्धमन्त्रो भवति। महाविघ्नात्प्रमुच्यते। महादोषात्प्रमुच्यते। महाप्रत्यवायात्प्रमुच्यते। स सर्वविद्भवति स सर्वविद्भवति। य एवं वेद। इत्युपनिषत्। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ इति गणेशाथर्वशीर्षम् ॥ इति श्रीबीकानेरविषयान्तर्गतश्रीरत्नगढनगरनिवासिना गौडवंशावतंसवसिष्ठगोत्रोद्भवश्रीरामकृष्णपौत्रेण श्रीकस्तूरीचन्द्रसूनुना महादेवभक्तपण्डितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचितेऽनुष्ठानप्रकाशे महानिबन्धे पुरश्चरणकाण्डे श्रीगणपतिमन्त्रानुष्ठानप्रकरणं समाप्तम् ॥१॥

अथ शिवमन्त्रपुरश्चरणप्रकरणम् ॥ कैलासाद्रिनिभं शशाङ्कशकलस्फूर्जज्जटामण्डितं नासालोकनतत्परं त्रिनयनं वीरासनाध्यासितम्। मुद्राटङ्ककुरङ्गजानुविलसत्पाणिं प्रसन्नाननं कक्षाबद्धभुजङ्गमं मुनिवृतं वन्दे महेशं परम् ॥ १ ॥ अथ वक्ष्ये महेशस्य मन्त्रान्सर्वार्थसिद्धिदान् ॥ यैः पूर्वमृषयः प्राप्ताः शिवसायुज्यमञ्जसा ॥ २ ॥ तत्रादौ शिवस्य सर्वमन्त्रारम्भप्रयोगः ॥ शिवालयादिषु यथावज्जपस्थानं प्रकल्प्य पूर्वदिने प्रायश्चित्तादि कृत्वा आरम्भदिने प्रातर्नित्यावश्यकं समाप्य स्वासने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा शिवसन्निधौ उपविश्य भस्मत्रिपुण्ड्रं रुद्राक्षधारणं च कुर्यात् ॥ ततः आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य मम सर्वपापनिवृत्तिपूर्वकममुककामनासिद्ध्यर्थं श्रीसदाशिवप्रीतये शिवस्यामुकमन्त्रजपपुरश्चरणं करिष्ये तदङ्गत्वेन भूतशुद्धिं प्राणप्रतिष्ठां मातृकान्यासं श्रीकंठादिकलान्यासं च करिष्ये इति च संकल्प्य पूर्वोक्तपद्धतिमार्गेण बहिर्मातृकान्यासान्तं कृत्वा श्रीकण्ठादिकलामातृकान्यासं कुर्यात्।

तद्यथा—अस्य श्रीकण्ठादिकलान्यासस्य दक्षिणामूर्तिर्ऋषिः। गायत्रीछन्दः। अर्धनारीश्वरो देवता। हलो बीजानि। स्वराः शक्तयश्चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धयर्थे न्यासे विनियोगः ॥ ॐ दक्षिणामूर्तिऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ अर्धनारीश्वरदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ हलबीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ स्वरशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ ह्लां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ ह्लीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ह्लूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ ह्लैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ ह्लौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ ह्लः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः॥ ॐ ह्लां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ ह्लीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ ह्लूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ ह्लैं कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ ह्लौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ ह्लः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडङ्गन्यासः ॥ अथ ध्यानम्—"पाशाङ्कुशवराक्षस्रक्पाणिशीतांशुशेखरम् ॥ त्र्यक्षं रक्तसुवर्णाभमर्द्धनारीश्वरं भजे ॥ १ ॥ बन्धूककाञ्चननिभं रुचिराक्षमालां पाशाङ्कुशौ च वरदं निजबाहुदण्डैः ॥ बिभ्राणमिन्दुशकलाभरणं त्रिनेत्रमर्धाम्बिकेशमनिशं वपुराश्रयामः ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा श्रीकण्ठाद्यान् न्यसेत् ॥ ॐ ह्लौं अं श्रीकण्ठेशपूर्णोदरीभ्यां नमो मस्तके ॥ १ ॥ 'प्रणवमादौ सर्वत्र' ॥ ॐ ह्लौं आं अनन्तेशविरजाभ्यां नम आननवृत्ते ॥ २ ॥ ॐ ह्लौं इं सूक्ष्मेशशाल्मलीभ्यां नमः दक्षिणनेत्रे ॥ ३ ॥ ॐ ह्लौं ईं त्रिमूर्तिलोलाक्षिभ्यां नमो वामनेत्रे ॥ ४ ॥ ॐ ह्लौं उं अमरेश

वर्तुलाक्षीभ्यां नमो दक्षकर्णे ॥ ५ ॥ ॐ ह्लौं ऊं अर्घीशदीर्घघोणाभ्यां नमो वामकर्णे ॥ ६ ॥ ॐ ह्लौं ऋं भारभूतीशदीर्घमुखीभ्यां नमो दक्षनासापुटे ॥ ७ ॥ ॐ ह्लौं ॠं तिथीशगोमुखीभ्यां नमो वामनासापुटे ॥ ८ ॥ ॐ ह्लौं लृं स्थाण्वीशदीर्घजिह्वाभ्यां नमो दक्षगण्डे ॥ ९ ॥ ॐ ह्लौं ॡं हरेशकुण्डोदरीभ्यां नमः वामगण्डे ॥ १० ॥ ॐ ह्लौं एं झिण्टीशोर्ध्वकेशीभ्यां नमः ऊर्ध्वोष्ठे ॥ ११ ॥ ॐ ह्लौं ऐं भौतिकेशविकृतमुखीभ्यां नमः अधरोष्ठे ॥ १२ ॥ ॐ ह्लौं ओं सद्योजातेशज्वालामुखीभ्यां नम ऊर्ध्वदन्तपङ्क्तौ ॥ १३ ॥ ॐ ह्लौं औं अनुग्राहेशोल्कामुखीभ्यां नमः अधोदन्तपङ्क्तौ ॥ १४ ॥ ॐ ह्लौं अं अक्रूरेशश्रीमुखीभ्यां नमः शिरसि ॥१५॥ ॐ ह्लौं अः महासेनेशविद्यामुखीभ्यां नमः मुखमध्ये ॥ १६ ॥ ॐ ह्लौं कं क्रोधीशमहाकालीभ्यां नमः दक्षस्कन्धे ॥ १७ ॥ ॐ ह्लौं खं चण्डेशसरस्वतीभ्यां नमः दक्षकूर्परे ॥ १८ ॥ ॐ ह्लौं गं पञ्चान्तकेशसर्वसिद्धिगौरीभ्यां नमः दक्षमणिबन्धे ॥ १९ ॥ ॐ ह्लौं घं शिवोत्तमेशत्रैलोक्यविद्याभ्यां नमः दक्षाङ्गुलिमूले ॥ २० ॥ ॐ ह्लौं ङं एकरुद्रेशमन्त्रशक्तिभ्यां नमः दक्षाङ्गुल्यग्रे ॥ २१ ॥ ॐ ह्लौं चं कूर्मेशात्मशक्तिभ्यां नमः वामस्कन्धे ॥ २२ ॥ ॐ ह्लौं छं एकनेत्रेशभूतमातृकाभ्यां नमः वामकूर्परे ॥ २३ ॥ ॐ ह्लौं जं चतुराननेशलम्बोदरीभ्यां नमः वामस्कन्धे ॥ २४ ॥ ॐ ह्लौं झं अजेशद्राविणीभ्यां नमः वामाङ्गुलिमूले ॥ २५ ॥ ॐ ह्लौं ञं सर्वेशनागरीभ्यां नमः वामाङ्गुल्यग्रेषु ॥२६॥ ॐ ह्लौं टं सोमेशखेचरीभ्यां नमः दक्षपादमूले ॥ २७ ॥ ॐ ह्लौं ठं लाङ्गलीशमञ्जरीभ्यां नमः दक्षजानुनि ॥ २८ ॥ ॐ ह्लौं डं दारुकेशरूपिणीभ्यां नमः दक्षगुल्फे ॥ २९ ॥ ॐ ह्लौं ढं अर्धनारीशवीरिणीभ्यां

नमः दक्षपादाङ्गुलिमूले ॥ ३० ॥ ॐ ह्सौं णं उमाकांतेशकाकोदरीभ्यां नमः दक्षाङ्गुल्यग्रे ॥ ३१ ॥ ॐ ह्सौं तं आषाढीशपूतनाभ्यां नमः वामोरुमूले ॥ ३२ ॥ ॐ ह्सौं थं दण्डीशभद्रकालीभ्यां नमः वामजानुनि ॥ ३३ ॥ ॐ ह्सौं दं अत्रीशयोगिनीभ्यां नमः वामगुल्फे ॥३४॥ ॐ ह्सौं धं मीनेशशङ्खिनीभ्यां नमः वामपादाङ्गुलिमूले ॥ ३५ ॥ ॐ ह्सौं नं मेषेशतर्जनीभ्यां नमः वामपादाङ्गुल्यग्रे ॥ ३६ ॥ ॐ ह्सौं पं लोहितेशकालरात्रिभ्यां नमः दक्षकुक्षौ ॥ ३७ ॥ ॐ ह्सौं फं शिखीशकुब्जिनीभ्यां नमः वामकुक्षौ ॥ ॥ ३८ ॥ ॐ ह्सौं बं छगलाण्डेशकपर्दिनीभ्यां नमः पृष्ठे ॥ ३९ ॥ ॐ ह्सौं भं द्विरण्डेशवज्राभ्यां नमः नाभौ ॥ ४० ॥ ॐ ह्सौं मं महाकालेशजयाभ्यां नमः उदरे ॥ ४१ ॥ ॐ ह्सौं यं त्वगात्मभ्यां वालीशसुमुखेश्वरीभ्यां नमः हृदये ॥ ४२ ॥ ॐ ह्सौं रं असृगात्मभ्यां भुजङ्गेशरेवतीभ्यां नमः दक्षांसे ॥ ४३॥ ॐ ह्सौं लं मांसात्मभ्यां पिनाकीशमाधवीभ्यां नमः ककुदि ॥४४॥ॐ ह्सौं वं मेदसात्मभ्यां खड्गीशवारुणीभ्यां नमः हृदयादिवामांसे ॥ ४५ ॥ ॐ ह्सौं शं अस्थ्यात्मभ्यां केशवायवीभ्यां नमः हृदयादिदक्षकराग्रान्तम् ॥ ४६ ॥ ॐ ह्सौं षं मज्जात्मभ्यां श्वेतेशरक्षोविदारिणीभ्यां नमः हृदयादिवामकराग्रान्तम् ॥ ४७ ॥ ॐ ह्सौं सं शुक्रात्मभ्यां भृग्वीशसहजाभ्यां नमः हृदयादिवामपादाग्रान्तम् ॥ ४८ ॥ ॐ ह्सौं हं प्राणात्मभ्यां लकुलीशलक्ष्मीभ्यां नमः हृदयादिदक्षपादान्तम् ॥ ४९ ॥ ॐ ह्सौं ळं शक्त्यात्मभ्यां शिवेशव्यापिनीभ्यां० हृदयादिनाभ्यन्तम् ॥ ५० ॥ ॐ ह्सौं क्षं परमात्मभ्यां संवर्तकेशमायाभ्यां नमः ॥ हृदयादिशिरोऽन्तम् ॥ ५१ ॥ एवं श्रीकण्ठादिकलान्यासं कृत्वा ध्यायेत् । " अत्र रुद्राः स्मृता रक्ता धृतशूलकपा

लकाः ॥ शक्तयो रुद्रपीठस्थाः सिन्दूरारुणविग्रहाः ॥ रक्तोत्पलकपालाभ्यामलंकृतकराम्बुजाः" इति ध्यात्वा मूलमन्त्रेण प्राणायामं कुर्यात् ॥ इति श्रीकण्ठादिन्यासः ॥ अयं न्यासः सर्वशिवमन्त्रेषु ज्ञेयः ॥ अथ शिवपञ्चाक्षरमन्त्रपुरश्चरणप्रयोगः॥ तत्र मन्त्रन्यासः अस्य श्रीशिवपञ्चाक्षरमन्त्रस्य वामदेव ऋषिः । पङ्क्तिश्छन्दः॥ सदाशिवो देवता॥ॐ बीजम्॥नमः शक्तिः॥ शिवायेति कीलकम् । चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे न्यासे विनियोगः । ॐ वामदेवऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ पङ्क्तिच्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ श्रीसदाशिवदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ शिवाय कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ६ ॥इति ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ करन्यासः ॐ ॐ अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ नं तर्जनीभ्यां नमः ॥२॥ ॐ मं मध्यमाभ्यां नमः ॥३॥ ॐ शिं अनामिकाभ्यां नमः ॥४॥ ॐ वां कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥५॥ ॐ यं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६॥ अथ हृदयादिन्यासः ॥ ॐ ॐ हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ नं शिरसे स्वाहा ॥२॥ ॐ मं शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ शिं कवचाय हुम्॥४॥ ॐ वां नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ यं अस्त्राय फट् ॥६॥ अथ पञ्चमूर्तिन्यासः । ॐ नं तत्पुरुषाय नमः इति तर्जन्याम्॥१॥ॐ मं अघोराय नमः मध्यमायाम् ॥२॥ ॐ शिं सद्योजाताय नमः कनिष्ठिकायाम् ॥३॥ ॐ वां वामदेवाय नमः अनामिकायाम् ॥४॥ ॐ यं ईशानाय नमः इत्यङ्गुष्ठे ॥ ५॥ ॐ नं तत्पुरुषाय नमः मुखे ॥१ ॥ॐ मं अघोराय नमः हृदये॥२॥ॐ शिं सद्योजाताय नमः पादयोः ॥३॥ ॐ वां वामदेवाय नमः गुह्ये ॥४॥ ॐ यं ईशानाय नमः मूर्ध्नि ॥५॥ अथ वक्त्रन्यासः ॥ ॐ नं तत्पुरुषाय नमः पूर्ववक्त्रे ॥ १ ॥

ॐ मं अघोराय नमः दक्षिणवक्त्रे ॥ २ ॥ ॐ शिं सद्योजाताय नमः पश्चिमवक्त्रे ॥ ३ ॥ ॐ वां वामदेवाय नमः उत्तरवक्त्रे ॥ ४ ॥ ॐ यं ईशानाय नमः इत्यूर्ध्ववक्त्रे ॥ ५ ॥ अथ गोलकन्यासः ॥ ॐ ॐ नमः हृदये ॥ १ ॥ ॐ नं नमः वक्त्रे ॥ २ ॥ ॐ मं नमः दक्षांसे ॥ ३ ॥ ॐ शिं नमः वामांसे ॥ ४ ॥ ॐ वां नमः दक्षिणोरौ ॥ ५ ॥ ॐ यं नमः वामोरौ ॥ ६ ॥ इति प्रथम न्यासः ॥ १ ॥ ॐ ॐ नमः कण्ठे ॥ १ ॥ ॐ नं नमः नाभौ ॥ २ ॥ ॐ मं नमः दक्षिणपार्श्वे ॥ ३ ॥ ॐ शिं नमः वामपार्श्वे ॥ ४ ॥ ॐ वां नमः पृष्ठे ॥ ५ ॥ ॐ यं नमः हृदये ॥ ६ ॥ इति द्वितीयो न्यासः ॥ २ ॥ ॐ ॐ नमः मूर्ध्नि ॥ १ ॥ ॐ नं नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ मं नमः दक्षिणनेत्रे ॥ ३ ॥ ॐ शिं नमः वामनेत्रे ॥ ४ ॥ ॐ वां नमः दक्षिणनासापुटे ॥ ५ ॥ ॐ यं नमः वाम नासापुटे ॥ ६ ॥ इति तृतीयो न्यासः ॥ ३ ॥ ॐ नं नमः हस्ताङ्गुल्यग्रेषु ॥ १ ॥ ॐ मं नमः हस्ताङ्गुलीमूलेषु ॥ २ ॥ ॐ शिं नमः मणिबन्धयोः ॥ ३ ॥ ॐ वां नमः कूर्परयोः ॥ ४ ॥ ॐ यं नमः बाहुमूलयोः ॥ ५ ॥ इति चतुर्थो न्यासः ॥ ४ ॥ ॐ नं नमः पादाङ्गुल्यग्रेषु ॥ १ ॥ ॐ मं नमः पादाङ्गुलीमूलेषु ॥ २ ॥ ॐ शिं नमः गुल्फयोः ॥ ३ ॥ ॐ वां नमः जानुनोः ॥ ४ ॥ ॐ यं नमः जङ्घयोः ॥ ५ ॥ इति पञ्चमो न्यासः ॥५॥ ॐ ॐ नमः शिरसि ॥१॥ ॐ नं नमः गुह्ये ॥२॥ ॐ मं नमः हृदये ॥३॥ ॐ शिं नमः कुक्षिद्वये ॥४॥ ॐ वां नमः ऊरुद्वये ॥५॥ ॐ यं नमः पादद्वये ॥६॥ इति षष्ठो न्यासः ॥ ६ ॥ ॐ ॐ नमः हृदये ॥ १ ॥ ॐ नं नमो वक्त्राम्बुजे ॥ २ ॥ ॐ मं नमः टङ्के ॥ ३ ॥ ॐ शिं नमः मृगे ॥ ४ ॥ ॐ वां नमः अभये ॥ ५ ॥ ॐ यं

नमः वरे ॥ ६ ॥ इति सप्तमन्यासः ॥ ७ ॥ ॐ ॐ नमः वक्त्रे ॥ १ ॥ ॐ नं नमः अंसयोः ॥ २ ॥ ॐ मं नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ शिं नमः पादद्वये ॥ ४ ॥ ॐ वां नमः ऊरुद्वये ॥ ५ ॥ ॐ यं नमः जठरे ॥ ६ ॥ इत्यष्टमन्यासः ॥ ८ ॥ ॐ नं तत्पुरुषाय नमः मूर्ध्नि ॥ १ ॥ ॐ मं अघोराय नमः भाले ॥ २ ॥ ॐ शिं सद्योजाताय नमः उदरे ॥ ३ ॥ ॐ वां वामदेवाय नमः अंसयोः ॥ ४ ॥ ॐ यं ईशानाय नमः हृदये ॥ ५ ॥ इति नवमन्यासः ॥ ९ ॥ "ॐ नमोस्तु स्थाणुभूताय ज्योतिर्लिङ्गामृतात्मने ॥ चतुर्मूर्तिवपुःस्थायाभाषिताङ्गाय शम्भवे ॥ १ ॥ इति व्यापकं न्यसेत् ॥१०॥ एवं दश न्यासान्कृत्वा पार्वतीपतिं ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम्–"ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ॥ पद्मासीनं समं तात्स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं विश्वाद्यं विश्ववन्द्यं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य शङ्खं विना अर्घ्यस्थापनादि पूर्ववत्कृत्वा पीठपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ शैवे पीठे–ॐ मण्डूकादिपरतत्त्वान्तदेवताभ्यो नमः ॥ इति पूर्वोक्तपीठदेवताः संपूज्य स्वाग्र्यादिप्रादक्षिण्येन ॐ वामायै नमः ॥ १ ॥ ॐ ज्येष्ठायै नमः ॥ २ ॥ ॐ रौद्र्यै नमः ॥ ॥ ३ ॥ ॐ काल्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ कलविकरिण्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ बलविकरिण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ बलप्रमथिन्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ सर्वभूतदमन्यै नमः ॥ ८ ॥ (मध्ये) ॐ मनोन्मन्यै नमः ॥ ९ ॥ इति पीठशक्तीः पूजयेत् ॥ ततः ॥ ॐ नमो भगवते सकलगुणात्मशक्तियुक्तायाऽनन्ताय योगपीठात्मने नमः ॥ इति मन्त्रेणासनं दत्त्वा तत्र "ॐ नमः शिवाय" इति मूलमन्त्रेण मूर्तिं प्रकल्प्य

'अथवा स्वर्णमयीं संस्थाप्य' आवाहनादिपुष्पान्तैरुपचारैः [पूर्वोक्तमन्त्रैः] संपूज्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा आवरणपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ कर्णिकायाम् ईशान्याम्—ॐ ईशानाय नमः ॥ १ ॥ पूर्वे—ॐ तत्पुरुषाय नमः ॥२ ॥ दक्षिणे—ॐ अघोराय नमः ॥ ३ ॥ पश्चिमे—ॐ वामदेवाय नमः ॥ ४ ॥ उत्तरे—ॐ सद्योजाताय नमः ॥ ५ ॥ इति पञ्चमूर्त्तीः पूजयेत् ॥ इति प्रथमावरणम् ॥ १ ॥ पुनः ईशानादिषु । ॐ निवृत्त्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ प्रतिष्ठायै नमः ॥ २ ॥ ॐ विद्यायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ शान्त्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ शान्त्यतीतायै नमः ॥५॥ इति कलाः पूजयेत् ॥ इति द्वितीयावरणम् ॥२॥ ततः पूर्वादिदिक्षु । ॐ सूर्याय नमः ॥ १ ॥ ॐ इन्दवे नमः ॥ २ ॥ ॐ क्षित्यै नमः ॥३॥ ॐ तोयाय नमः ॥४॥ ॐ अग्नये नमः ॥ ५ ॥ ॐ पवनाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ आकाशाय नमः ॥७॥ ॐ यज्वने नमः ॥८॥ इत्यष्टमूर्तीः पूजयेत् ॥ इति तृतीयावरणम् ॥३॥ ततः पूर्वादिपत्रेषु । ॐ अनन्ताय नमः ॥ १ ॥ ॐ सूक्ष्माय नमः ॥ २ ॥ ॐ शिवोत्तमाय नमः ॥३॥ ॐ एकनेत्राय नमः ॥४॥ ॐ एकरुद्राय नमः ॥ ५ ॥ ॐ त्रिमूर्त्तये नमः ॥६॥ ॐ श्रीकण्ठाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ शिखण्डिने नमः ॥ ८ ॥ इति विघ्नेशान् पूजयेत् ॥ इति चतुर्थावरणम् ॥ ४ ॥ तद्बाह्ये उत्तरादिक्रमेण । ॐ उमायै नमः ॥ १ ॥ ॐ चण्डेश्वराय नमः ॥ २ ॥ ॐ नन्दिने नमः ॥ ३ ॥ ॐ महाकालाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ गणेशाय नमः ॥५॥ ॐ वृषभाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ भृङ्गरिटये नमः ॥ ७ ॥ ॐ स्कन्दाय नमः ॥ ८ ॥ इति गणान् पूजयेत् ॥ इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ तद्बाह्ये भूपुरे पूर्वादिक्रमेण ॐ इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ २ ॥ यमाय नमः ॥ ३ ॥

ॐ निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ६ ॥ ॐ कुबेराय नमः ॥ ७ ॥ ॐ ईशानाय नमः॥ ८ ॥ ईशानपूर्वयोर्मध्ये ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये ॐ अनन्ताय नमः ॥ १० ॥ इति दिक्पालान् पूजयेत् ॥ इति षष्ठावरणम् ॥ ६ ॥ तद्बाह्ये पूर्वादिषु तत्तत्समीपे ॐ वज्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ शक्त्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ दण्डाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ पाशाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अङ्कुशाय नमः॥ ६ ॥ ॐ गदायै नमः॥ ७ ॥ ॐ त्रिशूलाय नमः॥ ८ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ९ ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ १० ॥ इत्यायुधानि संपूजयेत् ॥ इसि सप्तमावरणम् ॥ ७ ॥ एवमावरणपूजां कृत्वा धूपदीपादिप्रार्थनान्तं तत्तन्मन्त्रेण संपूजयेत् ॥ ततस्तन्मनाश्चतुर्विंशतिलक्षात्मकं जपपुरश्चरणं कृत्वा जपान्ते तद्दशांशेन वा चतुर्विंशतिसहस्रमन्त्रैः पायसं त्रिमधुप्लुतं हुत्वा तद्दशांशेन दुग्धमिश्रजलेन तर्पणं कृत्वा तद्दशांशतो मार्जनं तद्दशांशेन शुद्धान्विप्रांश्च पायसादिना भोजयेत्। एवंकृते सिद्धो मन्त्रो भवति। तत्सिद्धमन्त्रेण सर्वार्थान्साधयेत्। तथा च (शारदातिलके अष्टादशे पटले) "ततः सिद्धो भवेन्मन्त्रः साधकाभीष्टसिद्धिदः ॥ इत्थं संपूजयेद्देवं सहस्रं नित्यशो जपेत् ॥ १ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नुयाद्वाञ्छितां श्रियम् ॥ द्विसहस्रं जपेद्रोगान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ २ ॥ त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ सहस्रवृद्ध्या प्रजपेत्सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ३ ॥ आज्यान्वितैस्तिलैः शुद्धैर्जुहुयाल्लक्षमादरात् ॥ उत्पातजनितान्क्लेशान्नाशयेन्नात्र संशयः ॥ ४ ॥ शतलक्षं जपेत्साक्षाच्छिवो भवति मानवः ॥" इति शिवपञ्चाक्षरमन्त्रप्रयोगः ॥ अथ अष्टाक्षरीशिवमन्त्रप्रयोगः ॥ (शारदातिलके) तत्र

मन्त्रस्वरूपम्—"ह्रीं ॐ नमः शिवाय ह्रीं" इत्यष्टाक्षरो मन्त्रः॥ अस्याष्टाक्षरमन्त्रस्य वामदेव ऋषिः। पङ्क्तिश्छन्दः। उमापतिर्देवता। सर्वेष्टसिद्धये जपे विनियोगः। अथ ऋष्यादिन्यासः। ॐ वामदेवऋषये नमः शिरसि॥ १॥ ॐ पङ्क्तिच्छन्दसे नमः मुखे॥ ॐ उमाकान्तदेवतायै नमः हृदये॥ ३॥ अथ करन्यासः। ॐ ॐ अङ्गुष्ठाभ्यां नमः॥ १॥ ॐ नं तर्जनीभ्यां नमः॥ २॥ ॐ मं मध्यमाभ्यां नमः॥ ३॥ ॐ शिं अनामिकाभ्यां नमः॥ ४॥ ॐ वां कनिष्ठिकाभ्यां नमः॥ ५॥ ॐ यं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः॥ ६॥ अथ हृदयादिन्यासः॥ ॐ ॐ हृदयाय नमः॥ १॥ ॐ नं शिरसे स्वाहा॥ २॥ ॐ मं शिखायै वषट्॥३॥ ॐ शिं कवचाय हुम्॥ ४॥ ॐ वां नेत्रत्रयाय वौषट्॥ ५॥ ॐ यं अस्त्राय फट्॥ ६॥ ततो ध्यानम्—बन्धूकाभं त्रिनेत्रं शशिशकलधरं स्मेरवक्त्रं वहंतं हस्तैः शूलं कपालं वरदमभयदं चारुहारं नमामि॥ वामोरुस्तम्भगायाः करतलविलसच्चारुरक्तोत्पलाया हस्तेनाश्लिष्टदेहं मणिमयविलसद्भूषणायाः प्रियायाः॥ १॥ ततः प्राक् प्रोक्ते शैवे पीठे पूर्ववत् वामादिनवशक्तीः संपूज्य ॐ सकलगुणात्मशक्तियुक्तायानन्ताय योगपीठात्मने नमः॥ इत्यासनं दत्त्वा तत्र उमापतिं पुष्पान्तैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात्॥ तद्यथा। केसरेषु अग्न्यादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च॥ आग्नेय्यां ॐ ॐ हृदयाय नमः॥१॥ नैर्ऋत्यां ॐ नं शिरसे स्वाहा॥२॥ वायव्यां ॐ मं शिखायै वषट्॥ ३॥ ईशान्यां ॐ शिं कवचाय हुं॥ ४॥ मध्ये ॐ वां नेत्रत्रयाय वौषट्॥ ५॥ दिक्षु ॐ यं अस्त्राय फट्। इति पूजयेत्। इति प्रथमावरणम्॥ १॥ तद्बाह्ये मध्ये पूर्वादिदिक्षु च ॐ हृल्लेखायै नमः॥ १॥ ॐ गगनायै

नमः ॥ २ ॥ ॐ रक्तायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ करालिकायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ महोच्छुष्मायै नमः ॥ ५ ॥ इति द्वितीयावरणम् ॥ २ ॥ तद्बाह्ये पूर्वादिपत्रेषु ॥ ॐ वृषभाय नमः ॥ १ ॥ ॐ क्षेत्रपालाय नमः ॥ २ ॥ ॐ दुर्गायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ कार्तिकेयाय नमः ॥ ॥ ४ ॥ ॐ नन्दिने नमः ॥ ५ ॥ ॐ विघ्नाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ श्यामाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ सेनापतये नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् । इति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ ततः पत्राग्रेषु पूर्वादिक्रमेण ॐ ब्राह्म्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ माहेश्वर्यै नमः ॥ २ ॥ ॥ ॐ कौमार्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ वाराह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ चामुण्डायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ महालक्ष्म्यै नमः ॥ ८ ॥ इति चतुर्थावरणम् ॥ ४ ॥ तद्बाह्ये भूपुरे इन्द्रादीन् तद्बाह्ये वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् । इत्यावरणपूजां कृत्वा धूपदीपादिनमस्कारान्तं कर्म्म समाप्य चतुर्दशलक्षं मन्त्रं जपेत् ॥ जपान्ते चतुर्दशसहस्रं यथाविधि मधुरासिक्तैरारग्वधैः समिद्भिर्होमं कुर्य्यात् । ततः तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशतो मार्ज्जनं तद्दशांशेन ब्राह्मणभोजनं च कुर्यात् । तथा च (शारदातिलके) "मनुलक्षं जपेन्मन्त्रं तत्सहस्रं यथाविधि ॥ जुहुयान्मधुरासिक्तैरारग्वधसमिद्वरैः ॥ १ ॥ एवं यो भजते मन्त्री देवेशं तमुमापतिम् ॥ स भवेत्सर्वलोकानां प्रियः सौभाग्यसंपदाम् ॥ २ ॥ इत्यष्टाक्षरीशिवमन्त्रप्रयोगः ॥ * अथ त्र्यक्षरीमृत्युंजयमंत्रप्रयोगः ॥ अस्य श्रीत्र्यक्षरात्मकमृत्युंजयमंत्रस्य कहोलऋषिर्गायत्रीछंदः । मृत्युंजयो महादेवो देवता । जूँ बीजम् । सः शक्तिः । सर्वेष्टसिद्ध्यर्थे जपे

* शिवयन्त्रमत्र त्यं पूर्वं द्रष्टव्यम् ।

विनियोगः ॥ ॐ कहोलऋषये नमः शिरसि ॥१॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ मृत्युंजयदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ जूंबीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ सः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । अथ करन्यासः । ॐ सां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ सीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॥ ४ ॥ ॐ सौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ सः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ एवं हृदयादिन्यासं कुर्यात् । अथ ध्यानम् —" चन्द्रार्काग्निविलोचनं स्मितमुखं पद्मद्वयान्तःस्थितं मुद्रापाशमृगाक्षसूत्रविलसत्पाणिं हिमांशुप्रभम् ॥ कोटीरेन्दुगलत्सुधाप्लुततनुं हारादिभूषोज्ज्वलं कांत्या विश्वविमोहनं पशुपतिं मृत्युंजयं भावयेत् ॥ १ ॥ पूर्वोक्ते शैवे पीठे मूलेन मूर्तिं प्रकल्प्य तत्र मृत्युंजयं महादेवं पुष्पान्तैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्य्यात् । तद्यथा । केशरेषु आग्नेयादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च ॐ सां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ सीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ सूं शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ सैं कवचाय हुम् ॥४॥ ॐ सौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ सः अस्त्राय फट् ॥६॥ इत्यङ्गानि जपेत् । इति प्रथमावरणम् । तद्बाह्ये इन्द्रादीन् वज्रादींश्च संपूजयेत् । ततो धूपादिनमस्कारान्तं समाप्य लक्षत्रयं जपं कुर्यात् । ततस्तद्दशांशेन दुग्धाज्यलोलितैरमृताखण्डैर्होमं कृत्वा तद्दशांशतस्तर्पणमार्ज्जनब्राह्मणभोजनानि पूर्ववत् कृत्वा सिद्धे मंत्रे प्रयोगान् कुर्यात् । तद्यथा—"दुग्धयुक्तैः सुधाखण्डैर्मन्त्री मासं सहस्रकम्॥आराधितेऽग्नौ जुहुयाद्विधिवद्विजितेन्द्रियः ॥ १ ॥ संतुष्टः शंकरस्तेन सुधाप्लावितविग्रहः ॥ आयुरारोग्यसंपत्तियशःपुत्रान्विवर्द्धयेत् ॥ २ ॥ सुधावटौ तिला

दूर्वा पयः सर्पिः पयो हविः ॥ इत्युक्तैः सप्तभिर्द्रव्यैर्जुहुयात्सप्तवासरम् ॥ ३ ॥ क्रमाद्दशांशतो नित्यमष्टोत्तरमतन्द्रितः ॥ समाधिकान् द्विजान्नित्यं भोजयेन्मधुरान्वितम् ॥ ४ ॥ विकारानुगुणं मन्त्री वर्द्धयेद्धोमवासरान् ॥ होतृभ्यो दक्षिणां दद्यादरुणा गाः पयस्विनीः ॥ ५ ॥ गुरुं संप्रीणयेत्पश्चाद्धनाद्यैर्देवताधिया ॥ अनेन विधिना साध्यः कृत्याद्रोहज्वरादिभिः ॥ ६ ॥ विमुक्तः सुचिरं जीवेच्छरदां शतमञ्जसा ॥ अभिचारे ज्वरे तीव्रे घोरोन्मादे शिरोगदे ॥ ७ ॥ असाध्यरोगक्ष्वेडादौ महादाहे महाभये ॥ होमोऽयं शान्तिदः प्रोक्तः सर्वसंपत्प्रदायकः ॥ ८ ॥ द्रव्यैरेतैः प्रजुहुयात् त्रिजन्मसु[1] यथाविधि ॥ भोजयेन्मधुरैर्भोज्यैर्ब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ९ ॥ दीर्घमायुरवाप्नोति वाञ्छितां विन्दति श्रियम् ॥ एकादशाहुतीर्नित्यं दूर्वाभिर्जुहुयाद्बुधः ॥ १० ॥ अपमृत्युजिदेष स्यादायुरारोग्यवर्द्धनः ॥ त्रिजन्मसु सुधा[2]वल्लीकाश्मरीबकुलोद्भवैः ॥ ११ ॥ समिद्वरैः कृतो होमः सर्वमृत्युगदापहः ॥ सिद्धान्नै[3]र्विहितो होमो महाज्वरविनाशनः ॥ १२ ॥ अपामार्गसमिद्धोमः सर्वामयविषूदनः ॥ १३ ॥ प्रणवरचितनालं मन्त्रमध्यार्णपत्रं भृगुविलसितमध्यं पद्मयुग्मं तदन्तः ॥ कृतवसतिसुमेशं वर्णनिर्यत्सुधार्द्रं कलयतु हृदि नित्यं सर्वदुःखप्रशान्त्यै ॥ १४ ॥ यन्त्राढ्ये कमले सौम्ये कलशं प्रोक्तवर्त्मना ॥ नवरत्नसमायुक्तं दुकूलाभ्यामलंकृतम् ॥ १५ ॥ आपूर्य सलिलैः शुद्धैस्तस्मिन्देवं प्रपूजयेत् ॥ उपचारैः षोडशभिर्विधानेन विधानवित् ॥१६॥ अभिषिञ्चेत्प्रियं साध्यं विनीतं दत्तदक्षिणम् ॥ आधिव्याधिमहारोगकृत्या

१ जन्मनक्षत्रादित्रिषु । २ गूडूची । ३ पायसादिभिः ।

द्रोहनिवारणः ॥ अभिषेकोऽयमाख्यातः कीर्तिलक्ष्मीजयप्रदः ॥ १७ ॥ मध्ये साध्याक्षराढ्यं ध्रुवमभिविलिखेन्मध्यमं दिग्दलस्थं कोणेष्वन्त्यं मनोस्तत् क्षितिभुवनमथो दिक्षु चन्द्रान् विदिक्षु ॥ टान्तं यन्त्रं तदुक्तं सकलभयहरं क्ष्वेडभूतापमृत्युव्याधिव्यामोहदुःख प्रशमनमुदितं श्रीप्रदं कीर्तिदायि ॥१८॥ इति त्र्यक्षरीमृत्युंजयमन्त्रप्रयोगः समाप्तः ॥ ॥ अथ त्र्यम्बकमन्त्रप्रयोगः ॥ (शारदातिलके) अथ त्रैयम्बकं मन्त्रमभिधास्याम्यनुष्टुभम् ॥ यं भजन्तं नरं कालः स्वयं वीक्षितुमक्षमः ॥ १ ॥ तत्रादौ पूर्वोक्तशिवपञ्चाक्षरमन्त्रवत् श्रीकण्ठादिन्यासान्तं कृत्वा अस्य त्र्यम्बकमन्त्रस्य वसिष्ठऋषिरनुष्टुप् छन्दस्त्र्यम्बकः पार्वतीपतिर्देवता त्र्यं बीजं बं शक्तिः कं कीलकं सर्वेष्टसिद्धयर्थे जपे विनियोगः ॥ अथ ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ वसिष्ठऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ त्र्यम्बकदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ त्र्यं बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ बं शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ कं कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ ६ ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ त्र्यम्बकं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥१॥ ॐ यजामहे तर्जनीभ्यां नमः ॥२॥ ॐ सुगन्धिम्पुष्टिवर्धनं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ उर्वारुकमिवबन्धनात् अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ मृत्योर्मुक्षीय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥५॥ ॐ मामृतात् करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥६॥ अथ हृदयादिषडङ्गन्यासः ॥ ॐ त्र्यम्बकं हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ यजामहे शिरसे स्वाहा॥२॥ ॐ सुगन्धिम्पुष्टिवर्धनं शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ उर्वारुकमिवबन्धनात् कवचाय हुं ॥४॥ ॐ मृत्योर्मुक्षीय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ मामृतात् अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ अथाङ्गन्यासः ॥ ॐ त्र्यं नमः पूर्वमुखे ॥ १ ॥ ॐ बं नमः पश्चिममुखे ॥ २ ॥

ॐ कं नमः दक्षिणमुखे ॥ ३ ॥ ॐ यं नमः उत्तरमुखे ॥ ४ ॥ ॐ जां नमः उरसि ॥ ५ ॥ ॐ मं नमः कण्ठे ॥ ६ ॥ ॐ हें नमः मुखे ॥ ७ ॥ ॐ सुं नमः नाभौ ॥ ८ ॥ ॐ गं नमः हृदि ॥ ९ ॥ ॐ धिं नमः पृष्ठे ॥ १० ॥ ॐ पुं नमः कुक्षौ ॥ ११ ॥ ॐ ष्टिं नमः लिङ्गे ॥ १२ ॥ ॐ वं नमः गुदे ॥ १३ ॥ ॐ र्धं नमः दक्षिणोरुमूले ॥ १४ ॥ ॐ नं नमः वामोरुमूले ॥ १५ ॥ ॐ उं नमः दक्षिणोरुमध्ये ॥ १६ ॥ ॐ वां नमः वामोरुमध्ये ॥ १७ ॥ ॐ रु नमः दक्षिणजानुनि ॥ १८ ॥ ॐ कं नमः वामजानुनि ॥ १९ ॥ ॐ मिं नमः दक्षिणजानुवृत्ते ॥ २० ॥ ॐ वं नमः वामजानुवृत्ते ॥ २१ ॥ ॐ बं नमः दक्षिणस्तने ॥ २२ ॥ ॐ धं नमः वामस्तने ॥ २३ ॥ ॐ नां नमः दक्षिणपार्श्वे ॥ २४ ॥ ॐ मृं नमः वामपार्श्वे ॥ २५ ॥ ॐ त्यों नमः दक्षिणपादे ॥ २६ ॥ ॐ मुं नमः वामपादे ॥ २७ ॥ ॐ क्षीं नमः दक्षिणकरे ॥ २८ ॥ ॐ यं नमः वामकरे ॥ २९ ॥ ॐ मां नमः दक्षिणनासायाम् ॥ ३० ॥ मृं नमो वामनासायाम् ॥ ३१ ॥ ॐ तां नमः मूर्ध्नि ॥ ३२ ॥ इत्यक्षरन्यासः ॥ अथ पदन्यासः ॥ ॐ त्र्यम्बकं शिरसि ॥ १ ॥ ॐ यजामहे भ्रुवोः ॥ २ ॥ ॐ सुगन्धिं नेत्रयोः ॥ ३ ॥ ॐ पुष्टिवर्द्धनं मुखे ॥ ४ ॥ ॐ उर्वारुकं गण्डयोः ॥५॥ ॐ इव हृदये ॥ ६ ॥ ॐ बन्धनात् जठरे ॥ ७ ॥ ॐ मृत्योः लिङ्गे ॥ ८ ॥ ॐ मुक्षीय हृदये ॥ ९ ॥ ॐ मा जान्वोः ॥ १० ॥ ॐ अमृतात् पादयोः ॥ ११ ॥ इति पदन्यासं कृत्वा ध्यायेत्—"हस्ताभ्यां कलशद्वयामृतरसैराप्लावयन्तं शिरो द्वाभ्यां तौ दधतं मृगाक्षवलये द्वाभ्यां वहन्तं परम् ॥ अङ्कं न्यस्तकरद्वयामृतघटं कैलासकान्तं शिवं स्वच्छाम्भोजगतं नवेन्दुमुकुटं देवं त्रिनेत्रं भजे॥"

॥ १ ॥ * एवं ध्यात्वा पञ्चाक्षरोदिते पूर्वोक्ते पीठे मूलमन्त्रेण मूर्तिं प्रकल्प्य तत्र वृषभध्वजं त्र्यम्बकं देवं पाद्यादिपुष्पान्तैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् ॥ तत्र प्रथमावरणे आग्नेयादिषट्कोणेषु हृदयादिषडङ्गानि पूजयेत् ॥ १ ॥ द्वितीयावरणे ॐ अर्कमूर्तये नमः ॥ १ ॥ ॐ इन्दुमूर्तये नमः ॥ २ ॥ ॐ वसुधामूर्तये नमः ॥ ३ ॥ ॐ तोयमूर्तये नमः ॥ ४ ॥ ॐ वह्निमूर्तये नमः ॥ ५ ॥ ॐ वायुमूर्तये नमः ॥ ६ ॥ ॐ आकाशमूर्तये नमः ॥ ७ ॥ ॐ यजमानमूर्तये नमः ॥ ८ ॥ इति मूर्तीरष्टौ पूजयेत् ॥२॥ तृतीयावरणे तद्बाह्ये पूर्वादिषु ॐ रमायै नमः ॥ १ ॥ ॐ राकायै नमः ॥ २ ॥ ॐ प्रभायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ ज्योत्स्नायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ पूर्णायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ ऊषायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ पूरण्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ सुधायै नमः ॥ ८ ॥ इत्यष्टौ शक्तयः पूज्याः ॥ ३॥ चतुर्थावरणे तद्बाह्ये ॐ विश्वायै नमः ॥१॥ ॐ विद्यायै नमः ॥२॥ ॐ सितायै नमः ॥ ॥ ३ ॥ ॐ प्रह्वायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ सारायै नमः॥५॥ ॐ संध्यायै नमः॥६॥ ॐ शिवायै नमः ॥७॥ ॐ निशायै नमः ॥८॥ इति शक्तीः पूजयेत् ॥ तद्बाह्ये पञ्चमावरणे ॐ आर्यायै नमः॥ १॥ ॐ प्रज्ञायै नमः ॥२॥ ॐ प्रभायै नमः ॥३॥ ॐ मेधायै नमः॥४॥ ॐ शान्त्यै नमः॥५॥ ॐ कान्त्यै नमः॥६॥ ॐ धृत्यै नमः॥७॥ ॐ सत्यै नमः ॥८॥ इत्यष्टौ पूज्याः ॥ तद्बाह्ये षष्ठावरणे ॐ धरायै नमः ॥१॥ ॐ मायायै नमः ॥२॥ ॐ अविन्न्यै नमः ॥३॥ ॐ पद्मायै नमः ॥४॥ ॐ शान्तायै नमः ॥५॥ ॐ मोघायै नमः ॥६॥ ॐ जयायै नमः ॥७॥ ॐ अमलायै नमः ॥८ ॥ इत्यष्टौ शक्तयः

---

* अत्रत्यं त्र्यम्बकयन्त्रं पूर्वं द्रष्टव्यम् ।

पूज्याः ॥ ६ ॥ तद्बाह्ये भूपुरे सप्तमावरणे इन्द्रादीन् ॥ ७ ॥ अष्टमावरणे वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् ॥ ८ ॥ ततो धूपदीपादि विसर्जनान्तं कर्म कृत्वा लक्षमन्त्रात्मकं पुरश्चरणं कुर्यात् । मन्त्रो यथा–ॐ त्र्यम्बकंय्यजामहेसुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्व्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्म्मुक्षीयमामृतात् ॥ ततो जपान्ते दशांशेन बिल्वं १ पलाशं[1] २ खदिरं ३ वटं ४ तिलान् ५ सर्षपान् ६ पायसं ७ दुग्धं ८ दधि ९ दूर्वां च १० एतैर्दशद्रव्यैर्घृतसंप्लुतैर्हुत्वा तद्दशांशेन मूलमन्त्रान्ते ॐ त्र्यम्बकं देवं तर्पयामि इति तर्पणं कृत्वा तद्दशांशेन आत्मानमभिषिञ्चामीत्यभिषिञ्च्य तद्दशांशेन ब्राह्मणान् भोजयेत् ॥ (शारदातिलके) "एवं कृते प्रयोगार्हो जायतेऽयं महामनुः ॥ अयुतं जुहुयाद्बिल्वसमिद्भिः संपदे सुधीः ॥ १ ॥ जुहुयाद्ब्रह्मवृक्षस्य समिद्भिर्ब्रह्मतेजसे ॥ खादिरैरयुतं हुत्वा कान्तिपुष्टिमवाप्नुयात् ॥ २ ॥ वटवृक्षस्य समिधो जुहुयादयुतावधि ॥ धनधान्यसमृद्धः स्यादचिरेणैव साधकः ॥ ३ ॥ तिलैस्तत्संख्यया हुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ सिद्धार्थै[2]रयुतं हुत्वा शत्रून्विजयते नृपः ॥ ४ ॥ अनेनैव विधानेन नश्येन्मृत्युरकालजः ॥ ५ ॥ पायसेन कृतो होमो रक्षाश्रीकीर्तिकान्तिदः ॥ गोदुग्धेन च शुद्धान्नं हुत्वा कृत्यां विनाशयेत् ॥ ६ ॥ अयमेव मतो होमः शान्तिश्रीसंपदावहः ॥ दधिहोमेन संवादं कुर्याद्विद्वेषिणोर्मिथः ॥ ७ ॥ प्रत्यहं जुहुयान्मन्त्री दूर्वामष्टोत्तरं शतम् ॥ आमयान्[3]निखिलाञ्जित्वा

१ पालाशवृक्षस्य । २ सर्षपैः । ३ रोगान् ।

दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ जुहुयाज्जन्मदिवसे पायसान्नैर्घृतान्वितैः ॥ इच्छन्ननिन्दितां लक्ष्मीमारोग्यमतुलं यशः ॥ ९ ॥ गव्यदुग्धघृताक्ताभिर्दूर्वाभिर्जुहुयाद्वशी ॥ सविंशतिशतं सम्यक् स्वजन्मदिवसे सुधीः ॥१०॥ आमयैः सकलैर्मुक्तो जीवेद्वर्षशतं सुधीः ॥ काश्मरीसमिधस्तिस्रः पयोऽन्नं त्रिशतं पृथक् ॥११॥ जुहुयाद्ब्राह्मणानन्ते भोजयेन्मधुरान्वितम् ॥ प्रीणयेद्धनधान्याद्यैरात्मनो गुरुमादरात् ॥१२॥ अनामयमवाप्नोति दीर्घमायुःश्रिया सह ॥ सघृतेन पयोऽन्नेन हुत्वा पर्वणि पर्वणि ॥ १३ ॥ राज्यश्रियमवाप्नोति षण्मासान्नात्र संशयः ॥ लाजैर्विशुद्धैर्जुहुयात्कन्यास्यै सा वराप्तये ॥ १४ ॥ क्षीरद्रुमसमिद्धोमाद्ब्राह्मणादीन्वशं नयेत् ॥ स्नात्वा सहस्रं प्रजपेदादित्याभिमुखो मनुम् ॥ १५ ॥ आधिव्याधिविनिर्मुक्तो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ अनेन मनुना सर्वं साधयेदिष्टमात्मनः ॥ १६ ॥" इति शारदातिलकोक्तत्र्यम्बकमन्त्रपुरश्चरणप्रयोगः ॥ अथ महामृत्युञ्जयपुरश्चरणप्रयोगः ॥ तत्र तावच्छुभेऽह्नि चन्द्रताराद्विबलान्विते सुमुहूर्त्ते शिवालयादिषु जपस्थानं प्रकल्प्य तत्र गोमयोपलेपनादिभिः शुद्धिं कृत्वा आसनभूमौ कूर्मसंशोधनं दीपस्थानशोधनं च कुर्य्यात् ॥ पूर्वदिने प्रायश्चित्तम् अयुतगायत्रीजपं च कृत्वा तद्रात्रौ पूर्वोक्तपद्धतिमार्गेण स्वप्नं विचार्य आरंभदिने प्रातर्नित्यावश्यकं समाप्य स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य शान्तिपाठं पठित्वा लक्ष्मीनारायणादिदेवान् प्रणमेत् । ततो देशकालौ संकीर्त्य अमुकगोत्रोऽमुकशर्म्मा ममात्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणतन्त्रोक्तफलावाप्तये अस्मिन् पुण्याहे मम जन्मराशेः सकाशान्नामराशेः सकाशाद्वा जन्मलग्नाद्वर्षलग्नाद्गोचराद्वा चतुर्थाष्टमद्वादशाद्यनिष्टस्थानस्थिताऽमुकग्रहसूचितं सूचयिष्यमाणं च यत्सर्वारिष्टं तद्विनाशार्थं सर्वदा

तृतीयैकादशशुभस्थानस्थितवदुत्तमफलप्राप्त्यर्थं (अथवा) अमुकमारकग्रहदशान्तर्दशा तत्सबन्धिदशा चोपदशा दिनदशा वा षष्ठाष्टमद्वादशादिनिषिद्धभावाधिपतिदशा तज्जनितपीडाऽल्पायुराधिदैवाधिभौतिकाध्यात्मिकजनितक्लेशनिवृत्तिपूर्वकायुरारोग्यार्थं परमैश्वर्य्यादिप्राप्त्यर्थं श्रीमहामृत्युञ्जयदेवताप्रीत्यर्थं च अमुकसंख्यया श्रीमहामृत्युञ्जयमन्त्रजपं विप्रद्वारा कारयिष्ये इति (अथवा) मम जीवच्छरीराऽविरोधेनामुकरोगस्य समूलनाशनेनापमृत्युनिवारणद्वारा क्षिप्रारोग्यार्थं (वा) विषूचिकादिजनमारोपसर्गशान्त्यर्थं (वा) वृष्टिकामार्थम् "अमुकाभियोगनिवृत्त्यर्थं वा" अमुकदुःस्वप्ननिरासार्थं अमुकदिग्यात्रानिर्विघ्नपूर्वकासिद्ध्यर्थं (वा) प्रतिसम्मुखशुक्रदोषनिवारणार्थं (वा) काकमैथुनदर्शनादिसूचितसर्वारिष्टनिवृत्त्यर्थं (वा) पल्लीपतनसरठारोहणामुकदुष्टाङ्गस्फुरणजनिताऽशुभफलविनाशार्थम् (अथवा) अमुकदुष्टनक्षत्रामुकमृत्युयोगादिदुष्टयोगदुष्टतिथिपापवारदुष्टचन्द्रोत्पन्नज्वराद्यमुकव्याधेर्जीवच्छरीराविरोधेन समूलनाशार्थम् अमुकसंख्यापरिमितश्रीमहामृत्युञ्जयमन्त्रजपं विप्रद्वाराहं करिष्ये ॥ इति ॥ (एवं कामनाभेदेन संकल्पो ज्ञेयः) तदङ्गत्वेन गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धमाचार्यजापकवरणं च करिष्ये ॥ इति च संकल्प्य पूर्वोक्तपद्धतिमार्गेण जापकवरणान्तं कर्म्म कुर्यात् ॥ इति विप्रद्वारा कारिते पुरश्चरणे प्रकारः । ततो जपकर्ता स्वासने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य धृतरुद्राक्षभस्मत्रिपुंड्रः आचम्य प्राणानायम्य, देशकालौ स्मृत्वा मम यजमानस्य वा शरीरे ज्वराद्यमुकरोगनिरासद्वारा सद्य आरोग्याथ (वा) अमुककामनासिद्ध्यथ श्रीमहामृत्युञ्जयदेवताप्रीत्यर्थम् अमुकसंख्यापरिमित

श्रीमहामृत्युञ्जयजपं करिष्ये ॥ इति प्रत्याह्निकं संकल्प्य । ॐ गुरवे नमः । ॐ गणपतये नमः । ॐ इष्टदेवतायै नमः । इति नत्वा पूर्वोक्तभूतशुद्ध्यादिश्रीकण्ठादिकलामातृकान्यासान्तं कुर्यात् ॥ अथ जपप्रयोगः (मन्त्रमहोदधौ) "महामृत्युञ्जयं वक्ष्ये दुरितापत्रिवारणम् ॥ यं प्राप्य भार्गवः शम्भोर्मृतान् दैत्यानजीवयत् ॥ १ ॥" अस्य श्रीमहामृत्युञ्जयमन्त्रस्य वामदेवकहोलवसिष्ठा ऋषयः । पङ्क्तिगायत्र्यनुष्टुभश्छन्दांसि । सदाशिवमहामृत्युञ्जयरुद्रो देवता । ह्रीँ शक्तिः । श्रीँ बीजम् । महामृत्युञ्जयप्रीतये ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः । अथ ऋष्यादिन्यासः । ॐ वामदेवकहोलवसिष्ठऋषिभ्यो नमः मूर्ध्नि ॥१॥ ॐ पङ्क्तिगायत्र्यनुष्टुप्छन्दोभ्यो नमः वक्त्रे ॥ २ ॥ ॐ सदाशिवमहामृत्युञ्जयरुद्रदेवतायै नमः हृदि ॥ ३ ॥ ह्रीं शक्त्यै नमः लिङ्गे ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं बीजाय नमः पादयोः ॥५॥ इति ऋष्यादिन्यासः । अथ करन्यासः । ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः त्र्यम्बकं ॐ नमो भगवते रुद्राय शूलपाणये स्वाहा अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः यजामहे ॐ नमो भगवते रुद्राय अमृतमूर्तये मां जीवय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः सुगन्धिं पुष्टिवर्धनं ॐ नमो भगवते रुद्राय चन्द्रशिरसे जटिने स्वाहा मध्यमाभ्यां नमः ॥३॥ ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः उर्वारुकमिवबन्धनात् ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिपुरान्तकाय ह्राँ ह्रीँ अनामिकाभ्यां नमः ॥४॥ ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः मृत्योर्मुक्षीय ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिलोचनाय ऋग्यजुःसाममन्त्राय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ हौँ ॐ जूँ सः भूर्भुवः स्वः मामृतात् ॐ नमो भगवते रुद्राय ॐ अग्नित्रयाय ज्वलज्वल मां रक्षरक्ष अघोरास्त्राय करतलकरपृष्ठा

भ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवं हृदयादिन्यासं कुर्यात् । अथ वर्णन्यासः । ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः त्र्यं नमः पूर्वमुखे ॥ १ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः बं नमः पश्चिममुखे ॥ २ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः कं नमः दक्षिणमुखे ॥ ३ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः यं नमः उत्तरमुखे ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः जां नमः उरसि ॥ ५ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मं नमः कण्ठे ॥ ६ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः हें नमः मुखे ॥ ७ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः सुं नमः नाभौ ॥ ८ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः गं नमः हृदि ॥ ९ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः धिं नमः पृष्ठे ॥ १० ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः पुं नमः कुक्षौ ॥ ११ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः ष्टिं नमः लिङ्गे ॥ १२ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः वं नमः गुदे ॥ १३ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः धं नमः दक्षिणोरुमूले ॥ १४ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः नं नमः वामोरुमूले ॥ १५ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः उं नमः दक्षिणोरुमध्ये ॥ १६ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः वां नमः वामोरुमध्ये ॥ १७ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः रुं नमः दक्षिणजानुनि ॥ १८ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः कं नमः वामजानुनि ॥ १९ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मिं नमः दक्षिणजानुवृत्ते ॥ २० ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः वं नमः वामजानुवृत्ते ॥ २१ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः बं नमः दक्षिणस्तने ॥ २२ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः धं नमः वामस्तने ॥ २३ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः नां नमः दक्षिणपार्श्वे ॥ २४ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मृं नमः वाम

पार्श्वे ॥ २५ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः त्यों नमः दक्षिणपादे ॥ २६ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मुं नमः वामपदे ॥ २७ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः क्षीं नमः दक्षिणकरे ॥ २८ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः यं नमः वामकरे ॥ २९ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मां नमः दक्षिणनासायाम् ॥ ३० ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मृं नमः वामनासायाम् ॥ ३१ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः तां नमः मूर्ध्नि॥३२॥इत्यक्षरन्यासः॥ॐ त्र्यम्बकं शिरसि॥१॥ॐ यजामहे भ्रुवोः॥२॥ॐ सुगन्धिं नेत्रयोः ॥ ३ ॥ ॐ पुष्टिवर्धनं मुखे ॥ ४ ॥ ॐ उर्वारुकं गण्डयोः ॥ ५ ॥ ॐ इव हृदये ॥६॥ ॐ बन्धनात् जठरे ॥७॥ ॐ मृत्योः लिङ्गे ॥ ॥ ८ ॥ ॐ मुक्षीय ऊर्वोः ॥ ९ ॥ ॐ मा जान्वोः ॥ १० ॥ ॐ अमृतात् पादयोः ॥ ११ ॥ इति पदन्यासः ॥ ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा ध्यायेत्॥अथ ध्यानम्–''हस्ताम्भोजयुगस्थकुम्भयुगलादुद्धृत्य तोयं शिरः सिञ्चन्तं करयोर्युगेन दधतं स्वाङ्के सकुम्भौ करौ ॥ अक्षस्रङ्मृगहस्तमम्बुजगतं मूर्द्धस्थचन्द्रस्रवत्पीयूषोन्नतनुं भजे सगिरिजं मृत्युञ्जयं त्र्यम्बकम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मुष्टिमुद्रां मृगमुद्रां शक्तिमुद्रां लिङ्गमुद्रां पञ्चमुखां मुद्रां च प्रदर्श्य पीठपूजां कुर्यात् । तद्यथा ॐ मण्डूकादिपरतत्त्वान्तपीठदेवताभ्यो नमः । इति पीठं संपूज्य । ॐ वामायै नमः ॥१॥ ॐ ज्येष्ठायै नमः ॥ २ ॥ ॐ रौद्र्यै नमः ॥३॥ ॐ काल्यै नमः ॥४॥ ॐ कलविकरिण्यै नमः ॥५॥ ॐ बलविकरिण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ बलप्रमथन्यै नमः॥ ७ ॥ ॐ सर्वभूतदमन्यै नमः ॥ ८ ॥ मध्ये ॐ मनोन्मन्यै नमः ॥ ९ ॥ इति पीठशक्तीः पूजयेत् ॥ ततः ॐ नमो भगवते सकलगुणात्मशक्तियुक्तायाऽनन्ताय योगपीठात्मने नमः ॥ इति मन्त्रेणा

सनं दत्त्वा तत्र ॐ महीद्यौरित्यादि पूर्वोक्तपद्धतिमार्गेण यथाविधि पूर्णपात्रान्तं ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्वायामीति वरुणमावाह्य संपूज्य कलशस्य मुखे विष्णुरित्याद्यभिमन्त्र्य "देवदानवसंवादे" इत्यादि प्रार्थयेत् । ततः कलशोपरि कौशेयवस्त्रं प्रसार्य तत्र अष्टगन्धेन ❀ मृत्युञ्जययन्त्रं विलिख्य अथवा ताम्रमयं यन्त्रं संस्थाप्य तन्मध्ये प्रधानदेवत्र्यम्बकप्रतिमां पलसुवर्णरचितां अग्न्युत्तारणपूर्वकं मूलेन संस्थाप्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा आवाहनादिपुष्पान्तैरुपचारैर्मूलमन्त्रेण संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा मध्ये ॐ ईशानःसर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानाम्ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् ॥ इतिमन्त्रेणेशानम् ॥ १ ॥ पूर्वे ॐ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ इति तत्पुरुषम्॥२॥दक्षिणे ॐ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः । सर्वेभ्यःसर्वशर्वेभ्योनमस्तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः ॥ इति अघोरम् ॥ ३ ॥ पश्चिमे ॐ वामदेवायनमोज्येष्ठायनमःश्रेष्ठायनमोरुद्रायनमः कालाय नमः कलविकरणायनमोबलविकरणायनमः ॥ इति ॥ वामदेवम् ॥ ४ ॥ उत्तरे ॐ सद्योजातंप्रपद्यामिसद्योजातायवैनमो नमः । भवेभवेनातिभवेभवस्वमां भवोद्भवाय नमः ॥ इति सद्योजातं च पूजयेत् ॥ ५ ॥ इति प्रथमावरणम् ॥ १ ॥ ततः ईशानादिसमीपेषु निवृत्त्याद्याः कलाः क्रमात् संस्थाप्य ॐ निवृत्त्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ प्रतिष्ठायै नमः ॥ २ ॥ ॐ विद्यायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ

१ अत्रत्यं महा मृत्युञ्जययन्त्रं पूर्वत्र द्रष्टव्यम् ।

शान्त्यै नमः ॥४॥ ॐ शान्त्यतीतायै नमः ॥ ५ ॥ इति संपूज्य ततः षट्कोणे आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च पूर्वोक्तन्यासक्रमेण हृदयादिषडङ्गानि संपूजयेत् ॥ इति द्वितीयावरणम् ॥ २ ॥ तद्बहिः पूर्वादिक्रमेण ॐ सूर्यमूर्तये नमः ॥ १ ॥ ॐ इन्दुमूर्तये नमः ॥ २ ॥ ॐ क्षितिमूर्तये नमः ॥ ३ ॥ ॐ तोयमूर्तये नमः ॥ ४ ॥ ॐ अग्निमूर्तये नमः ॥ ५ ॥ ॐ पवनमूर्तये नमः ॥ ६ ॥ ॐ आकाशमूर्तये नमः ॥ ७ ॥ ॐ यज्ञमूर्तये नमः ॥ ८ ॥ इति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ तद्बहिः ॐ रमायै नमः ॥ १ ॥ ॐ राकायै नमः २ ॥ ॐ प्रभायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ ज्योत्स्नायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ पूर्णायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ ऊषायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ पूरण्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ सुधायै नमः ॥ ८ ॥ इति चतुर्थावरणम् ॥४॥ ॐ विश्वायै नमः ॥ १ ॥ ॐ वन्द्यायै नमः ॥ २ ॥ ॐ सितायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ प्रह्वायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ सारायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ संध्यायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ शिवायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ निशायै नमः ॥ ८ ॥ इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ तद्बहिः ॐ आर्यायै नमः ॥ १ ॥ ॐ प्रज्ञायै नमः ॥ २ ॐ प्रभायै नमः ॥ ॥ ३ ॥ ॐ मेधायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ शान्त्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ कान्त्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ धृत्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ मत्यै नमः ॥ ८ ॥ इति षष्ठावरणम् ॥ ६ ॥ तद्बहिः ॐ धरायै नमः ॥ १ ॥ ॐ उमायै नमः ॥ २ ॥ ॐ पावन्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ पद्मायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ शान्तायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ अमोघायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ जयायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ अमलायै नमः ॥ ८ ॥ इति सप्तमावरणम् ॥ ७ ॥ तद्बहिः ॐ अनन्ताय नमः ॥ १ ॥ ॐ सूक्ष्मायनमः ॥ २ ॥ ॐ शिवोत्तमाय नमः ॥ ३ ॥ ॐएकनेत्राय

नमः ॥ ४ ॥ ॐ एकरुद्राय नमः॥ ५ ॥ ॐ त्रिमूर्तये नमः ॥६ ॥ ॐ श्रीकण्ठाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ शिखण्डिने नमः ॥ ८ ॥ इति अष्टमावरणम् ॥ ८ ॥ तत उत्तरदिशमारभ्य ॐ उमायै नमः ॥ १ ॥ ॐ चण्डेश्वराय नमः ॥ २ ॥ ॐ नन्दिने नमः ॥३॥ ॐ महाकालाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ गणेशाय नमः ॥५॥ ॐ वृषभाय नमः ॥६॥ ॐ भृङ्गिरिटये नमः ॥७॥ ॐ स्कन्दाय नमः ॥८॥ इति नवमावरणम् ॥ ९ ॥ तद्बहिः ॐ ब्राह्म्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ माहेश्वर्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ कौमार्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ वाराह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ चामुण्डायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ महालक्ष्म्यै नमः ॥ ८ ॥ इति दशमावरणम् ॥ १० ॥ तद्बाह्ये चतुरस्रे भूपुरे पूर्वादिक्रमेण इन्द्रादिदशदिक्पालान् तद्बाह्ये तत्तत्समीपे वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् ॥ ॥ १२ ॥ इत्यावरणपूजां कृत्वा धूपदीपनैवेद्यताम्बूलदक्षिणानीराजनप्रदक्षिणानमस्कारैर्मूर्तिं पूजयेत् ॥ ततः कृताञ्जलिः ॥ ॐ मृत्युंजय महारुद्र त्राहि मां शरणागतम् ॥ जन्ममृत्युजरारोगैः पीडितं कर्मबन्धनैः ॥ १ ॥ तावकस्त्वद्गतप्राणस्त्वच्चित्तोऽहं सदा मृड ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं जपेन्मृत्युंजयं परम् ॥ २ ॥ इति प्रार्थ्य मध्यंदिनावधि जपं कुर्यात् ॥ मन्त्रस्वरूपम् । " ॐ ह्रौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः त्र्यम्बकं य्यजामहे सुगन्धिम्पुष्टिवर्धनम् ॥ उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् भूर्भुवः स्वरों जूं सः ह्रौं ॐ॥५०॥ ततो जपान्ते मालां शिरसि निधाय प्राणानायम्य पुनः षडङ्गन्यासं कुर्यात्॥तद्यथा—ॐ ह्रौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः त्र्यम्बकं ॐ नमो भगवते रुद्राय शूलपाणये स्वाहा हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ ह्रौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः यजामहे ॐ नमो भगवते रुद्राय अमृत

मूर्तये मां जीवय शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः सुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम् ॐ नमो भगवते रुद्राय चन्द्रशिरसे जटिने स्वाहा शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः उर्वारुकमिवबन्धनात् ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिपुरा न्तकाय ह्रां ह्रीं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मृत्योर्मुक्षीय ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिलोचनाय ऋग्यजुः साममंत्राय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ हौं ॐ जूं सः भूर्भुवः स्वः मामृतात् ॐ नमो भगवते रुद्राय अग्नित्रयाय ज्वलज्वल मां रक्षरक्ष अघोरास्त्राय अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडङ्गन्यासं कृत्वा महामृत्युंजयकवचं पठित्वा "गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणा स्मत्कृतं जपम् ॥ सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादान्महेश्वर ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य ॐ अनेन महामृत्युंजयजपाख्येन कर्मणा श्रीमहामृत्युं जयः प्रीयतामिति जपमीश्वरार्पणं कुर्यात् ॥ एवं लक्षमन्त्रजपात्मकं पुरश्चरणं कृत्वा जपान्ते दशांशतो दशद्रव्यैर्होमं कुर्यात् । अथ दश द्रव्याणि–" दशद्रव्यैः प्रजुहुयात्तानि बिल्वफलं तिलाः ॥ पायसं सर्पिषा दुग्धं दधि दूर्वा च सप्तमी ॥ वटात् पला शात्खदिरात्समिधो मधुराप्लुताः ॥ " ततो होमान्ते जले देवं मृत्युंजयं संपूज्य होमदशांशेनम् मन्त्रान्ते ॐ मृत्युंजयं तर्पया मीत्युक्त्वा दुग्धमिश्रजलेन तर्पणं कुर्यात् ॥ ततस्तर्पणदशांशेन मन्त्रान्ते आत्मानमभिषिञ्चामि नमः ॥ इति यजमानमूर्ध्न्यभि षेकः ॥ "होमतर्पणाभिषेकाणां मध्ये यदेव न संभवति तत्स्थाने तत्तद्द्विगुणो जपः कार्य्यः " ततोऽभिषेकदशांशतो वाऽष्टोत्तर शतब्राह्मणभोजनम् ॥ एवं कृते सिद्धो मन्त्रो भवेत् ॥ (मन्त्रमहोदधौ) "जन्मभे दशमे तस्मात्पुनश्चैकोनविंशके ॥ जुहुयाद्यः सु

धांवल्ल्या[1]ः समिधश्चतुरङ्गुलाः ॥१॥ स रोगान्सकलाञ्शत्रून्पराभूय श्रिया युतः ॥ मोदते पुत्रपौत्राद्यैः शतवर्षाणि साधकः ॥२॥ समिद्भिः श्री[2]फलोत्थाभिर्होमः सपत्तिसिद्धये । पलाशतरुजाभिस्तु ब्रह्मवर्चससिद्धये ॥ ३ ॥ वटोत्थाभिर्धनप्राप्त्यै खादिरीभिस्तु कान्तये ॥ तिलैरधर्म्मनाशाय सर्षपैः शत्रुनष्टये ॥ ४ ॥ पायसेन कृतो होमः कान्तिश्रीकीर्त्तिदायकः ॥ कृत्यामृत्युक्षयकरो दध्ना संवादसिद्धिदः ॥ ५ ॥ होमसंख्या तु सर्वत्रायुतमानेन कीर्तिता ॥ अष्टोत्तरशतं दूर्वा[3]त्रिकहोमाद्रु[4]जां क्षयः ॥ ६ ॥ स्वजन्मदिवसे यस्तु पायसैर्मधुरान्वितैः ॥ जुहोति तस्य वर्द्धंते कमलारोग्यकीर्तयः ॥ ७ ॥ गुडूचीबकुलोत्थाभिः समिद्भिर्हवनं नृणाम् ॥ जन्मतारात्रये रोगान्मृत्युं चापि विनाशयेत् ॥८॥ प्रत्यहं जुहुयाद्दूर्वा अपमृत्युविनष्टये " किं बहूक्तेन सर्वेष्टं प्रयच्छति शिवो नृणान् ॥९॥ अपामार्गसमिद्भिश्च सिद्धान्नैर्ज्वरनष्टये॥दुग्धाक्तैरमृताखण्डैर्मासं होमोऽखिलाप्तये॥१०॥" इति मन्त्रमहोदधिप्रोक्तो महामृत्युंजयमन्त्रपुरश्चरणप्रयोगः समाप्तः॥ अथ वसिष्ठकल्पोक्तं महामृत्युंजयादिविधानं शान्तिरत्ने ॥ " त्र्यम्बकस्य विधानं तु कीर्त्तयिष्ये मुनीश्वराः ॥ यथोक्तविधिना युक्तं संस्मृतं ब्रह्मणा पुरा ॥ १ ॥ मृत्युंजयस्त्रिधा प्रोक्त आद्यो मृत्युंजयः स्मृतः ॥ मृतसंजीवनी चैव महामृत्युंजयस्तथा ॥२॥ मृत्युंजयः केवलः स्यात्पुटितो व्याहृतित्रयैः ॥ तां[5]रं त्रि[6]बीजं व्याहृत्यः पुटितो मृतजीवनी ॥ ३ ॥ तारं त्रिबीजं व्याहृत्यः पुटितैस्तैस्त्रियम्बकः । महामृत्युंजयः प्रोक्तः सर्वमन्त्रविशारदैः ॥ ४ ॥ (तत्रैव विशेषः) प्रणवांते प्रसादश्च मृतिहारकमेव च ॥ भूरादिव्याहृतयश्च

१ अमृतायाः । २ बिल्वम् । ३ दूर्वात्रिकम् । ४ रोगाणाम् । ५ प्रणवम् । ६ हौंजूंसः । ७ हौं । ८ जूँसः ।

त्र्यंबकेति च ऋक् ततः ॥ ५ ॥ विपर्येण त्रिबीजं च तद्वच्च व्याहृतित्रयः ॥ स्वाहान्तो मनुरेषोऽयं शुक्रेणाराधितः पुरा ॥ ६ ॥ महामृत्युं जय इति विश्रुतो भुवनत्रये ॥ ॐ कारैः सहितः षड्भिश्चतुर्दशभिरेव च ॥ मृत्युञ्जयं तं विधिवदुपास्येप्सितमाप्नुयात् ॥ ७ ॥ आदौ प्रासादबीजं तदनु मृतिहरं तारकं व्याहृतीश्च प्रोच्चार्य्य त्र्यम्बकं यो जपति मृतिहरं भूय एवैतदाद्यम् ॥ कृत्वा न्यासं षडङ्गं स्रव दमृतकरं मण्डलान्तःप्रविष्टं ध्यात्वा योगीशरुद्रं स जयति मरणं शुक्रविद्याप्रसादात् ॥ ८ ॥ अथ मन्त्रस्वरूपम् ॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ त्र्यम्बकं यजामहे इति ऋक् । ॐ स्वः ॐ भुवः ॐ भूः ॐ ४८ इत्यष्टचत्वारिंशद्वर्णात्मकः केवलमृत्युंजयः ॥१॥ ॐ हौं जूं सः ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ त्र्यम्बकं यजामाहे इति ऋक् । ॐ स्वः भुवः भूः ॐ सः जूं हौं ॐ ५२ इति द्विपञ्चाशद्वर्णात्मको मृतसंजीवनी मन्त्रः ॥ अथ महामृत्युंजयमन्त्रः ॐ हौं ॐ जूं ॐ सः ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिपुष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्वारुक मिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॐ स्वः ॐ भुवः ॐ भूः ॐ सः ॐ जूं ॐ हौं ॐ स्वाहा ६२ इति द्विषष्टिवर्णात्मको महामृत्यु ञ्जयः शुक्राराधितो मन्त्रः ॥ एतन्मन्त्रत्रयाणां न्यासध्यानादिपुरश्चरणं च पूर्वोक्तमन्त्रवत् ज्ञेयम् ॥ प्रयोगविशेषो (विधानमाला याम्)— "ग्रहपीडासु सर्वासु महागदनिपीडने ॥ वियोगे बान्धवानां च जनमार उपस्थिते ॥ १ ॥ राज्यभङ्गे धनह्यानौ क्षिप्रमृत्यु विनाशने ॥ अभियोगे[1] समुत्पन्ने मनोधर्मविपर्यये ॥ २ ॥ मृत्युंजयस्य देवस्य विधानं क्रियते बुधैः ॥ राष्ट्रभङ्गे जनक्लेशे महा

१ राजकीयव्याधौ ।

रोगनिपीडने ॥ ३ ॥ कोटिसंख्यो जपः प्रोक्तो मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ सामान्यगदपीडायां दुष्टस्वप्नस्य दर्शने ॥ ४ ॥ मृत्युंजयस्य देवस्य जपो लक्षमितः शुभः ॥ अपमृत्युविनाशाय जपोऽयुतमितः स्मृतः ॥ ५ ॥ दुर्वार्ताश्रवणे जाप्यं सुहृदामनृते क्षुते ॥ यात्रायामयुतं कार्य्यं सहस्रं वा समाहितैः ॥ ६ ॥ पूर्णस्य स्वस्य जाप्यस्य दशांशहवनं मतम् ॥ पायसेन च साज्येन समिद्भिस्तिलसर्पिषा॥७॥श्रीवृक्षस्य[1] फलैः पत्रैः कमलैः शतपत्रकैः ॥ खर्जूरीभिश्च साज्याभिरन्यैर्यज्ञफलैस्तथा ॥८॥ हवनं कारयेद्विद्वान् कृत्वाचार्यार्चनक्रियाम् ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत् सम्यग् दशांशेन यजेत्तथा ॥ ९ ॥ एवं कृते विधाने च सर्वकर्म्मफलं लभेत् ॥ चिंतितार्थस्य सिद्धिः स्यान्नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १० ॥" (शान्तिरत्ने विशेषः)–आयुःकामो घृतेनाग्नौ जुहुयाल्लक्षसंख्यया ॥ अयुतं वा सहस्रं वा शतमष्टोत्तरं तु वा ॥ १ ॥ आरोग्यकामो जुहुयादर्ककाष्ठैर्घृतप्लुतैः ॥ पयसा वापि जुहुयाद्गव्येनाज्येन वा पुनः ॥ २ ॥ पलाशसमिधो वापि सर्वरोगप्रशान्तये ॥ अच्छिद्रैराम्रपर्णैस्तु पयोक्तैर्जुहुयाज्ज्वरे ॥ ३ ॥ गुडूचीखण्डकैर्वापि खादिरैर्वा घृतप्लुतैः ॥ प्रमेहे मधुना होमः पयसा वा घृतेन वा ॥ ४ ॥ औदुम्बरसमिद्भिर्वा होम आमलकेन वा ॥ गुल्मे शाल्मलिहोमः स्यात्तिलैः कृष्णैर्घृतेन वा ॥ ५ ॥ वर्धमानसमिद्धोमः सद्यः शूलहरो भवेत् ॥ करञ्जसमिधो वापि निर्गुण्डीसमिधोऽपि वा ॥ ६ ॥ तैलेनाभ्यज्य जुहुयाद्वातरोगप्रशान्तये ॥ शमीसमिद्भिर्जुहुयादतिसारप्रशान्तये ॥ ७ ॥ शान्त्यर्थमक्षिरोगस्य पलाशस

१ बिल्ववृक्षस्य ।

मिधः स्मृताः ॥ उन्मत्तसमिधो हुत्वा अपस्मारात्प्रमुच्यते ॥ ८ ॥ कुबेराक्षेन्द्रवल्लीभ्यां नेत्रशूलेषु होमयेत् ॥ तैलेनाभ्यज्य जुहुया द्वज्रखण्डैस्तथैव च ॥ ९ ॥ मातुलुङ्गगुडूचीनां होमः कामलनाशनः ॥ मधुरत्रयहोमेन शान्तिः स्याद्राजयक्ष्मणाम् ॥१०॥ होमाच्च फल मूलानां गर्भरोगः प्रशाम्यति ॥ कुष्ठे मसूरिकैर्होमो मधुरत्रयसंयुतैः ॥ ११ ॥ अथवा तैलसंयुक्तैर्जुहुयाद्गौरसर्षपैः ॥ ये चान्ये मुख रोगाः स्युः शिरोरोगास्तथैव च ॥ १२ ॥ ते सर्वे प्रशमं यान्ति तिलैर्होमाद्घृतप्लुतैः ॥ औदराणां तु रोगाणां सर्वेषां शान्तिमिच्छ ता ॥ १३ ॥ बिल्ववृक्षसमिद्धोमः कर्त्तव्यो द्विजसत्तम ॥ अधःस्रावे तु जुहुयात्पद्मपत्रैर्घृतप्लुतैः ॥ १४ ॥ दूर्वाभिर्वा पयोक्ताभिर्जुहु याच्चन्दनेन वा ॥ अश्वत्थस्य समिद्भिश्च रक्तस्रावे तु होमयेत् ॥ १५ ॥ अथवा गोघृतेनैव रक्तातीसारशान्तये ॥ अन्यरोगेषु सर्वेषु कण्ठरोगमहोदरे ॥ १६ ॥ त्रिभिः फलैस्तु जुहुयान्मधुक्षीरघृतप्लुतैः ॥ मधुरत्रयहोमस्तु सर्वरोगोपशान्तये ॥ १७ ॥ आयुर्वे देषु यत्प्रोक्तं यस्य रोगस्य भेषजम् ॥ तस्य रोगस्य शान्त्यर्थं तेन तेन च होमयेत् ॥ १८ ॥ श्रीकामो बिल्ववृक्षस्य समिद्भिरथवा फलैः ॥ पत्रैर्वाप्यस्य जुहुयान्महतीं श्रियमाप्नुयात् ॥ १९ ॥ विद्यार्थी जुहुयाद्यस्तु रुद्राक्षैर्गोघृतप्लुतैः ॥ विद्यां चायुस्ततो वित्तं लभते नात्र संशयः ॥ २० ॥ वृष्टिकामस्तु संपूज्य देवदेवं त्रियम्बकम् ॥ अर्घ्यपाद्यादिभिर्देवमब्लिङ्गैरभिषेचयेत् ॥ २१ ॥ आपो हिष्ठेति तिसृभिर्हिरण्यवर्णादिभिस्तथा ॥ पावमानानुवाकेन त्र्यम्बकेत्यनया ऋचा ॥ २२ ॥ वैतसीभिः समिद्भिश्च जुहुयात्पयसा

१ धत्तूरसमिधः ।

प्लुतैः ॥ अयुतं वा सहस्रं वा जुहुयात्पयसापि वा ॥ २३ ॥ पुण्याहं वाचयेद्विप्रैर्ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ दशाहाभ्यन्तरे वृष्टिर्भवत्ये
व न संशयः ॥ २४ ॥ वृष्टिकामश्चार्द्रवासा वटवृक्षसमुद्भवैः ॥ समिद्भिर्जुहुयान्मन्त्रान्सद्यो वृष्टिमवाप्नुयात् ॥ २५ ॥ नाभिमात्रे
जले स्थित्वा ध्यायन् वै पुष्टिवर्धनम् ॥ जपेत्त्रियम्बकं मन्त्रं महतीं वृष्टिमाप्नुयात् ॥ २६ ॥ अग्निहोत्रात्समादाय सितं भसितमुत्त
मम् ॥ अनया तु ऋचा हुत्वा जले वृष्टिं निवारयेत् ॥ २७ ॥ पुत्रकामस्तु जुहुयात्पायसं घृतसंयुतम् ॥ चरुशेषं स्वयं भुक्त्वा
पुत्रमाप्नोति मानवः ॥ २८ ॥ " इति वसिष्ठकल्पोक्तं मृत्युंजयसंजीवनीमहामृत्युंजयविधानं समाप्तम् ॥ अथ मृत्युंजयकवचम् ॥
भैरव उवाच ॥ शृणुष्व परमेशानि कवचं मन्मुखोदितम् ॥ महामृत्युंजयस्यास्य न देयं परमाद्भुतम् ॥ १ ॥ यद्धृत्वा यत्पठित्वा
च यच्छ्रुत्वा कवचोत्तमम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिर्भूत्वा सुखितोऽस्मि महेश्वरि ॥ २ ॥ तदेव वर्णयिष्यामि तव प्रीत्या वरानने ॥ तथा
पि परमं तत्त्वं न दातव्यं दुरात्मने ॥ ३ ॥ ॐ अस्य श्रीमहामृत्युंजयकवचस्य श्रीभैरव ऋषिः । गायत्रीछन्दः । श्रीमृत्युंजय
रुद्रो देवता । ॐ बीजम् । जूं शक्तिः।सः कीलकम्।हौमिति तत्त्वम्। श्रीचतुर्वर्गफलसाधनाय पाठे विनियोगः ॥ चन्द्रमण्डलमध्यस्थे
रुद्रमाले विचित्रिते ॥ तत्रस्थं चिन्तयेत्साध्यं मृत्युं प्राप्तोऽपि जीवति ॥ १ ॥ ॐ जूं सः हौं शिरः पातु देवो मृत्युंजयो मम ॥ श्रीं
शिवो वै ललाटं च ॐ हौं भ्रुवौ सदाशिवः ॥ २ ॥ नीलकण्ठोऽवतान्नेत्रे कपर्दी मेऽवताच्छ्रुती ॥ त्रिलोचनोऽवताद्गण्डौ नासां मे त्रिपु
रान्तकः ॥ ३ ॥ मुखं पीयूषघटभृदोष्ठौ मे कृत्तिकाम्बरः ॥ हनुं मे हाटकेशानो मुखं बटुकभैरवः ॥ ४ ॥ कन्धरां कालमथनो गलं

गणप्रियोऽवतु ॥ स्कन्धौ स्कन्दपिता पातु हस्तौ मे गिरिशोऽवतु ॥ ५ ॥ नखान्मे गिरिजानाथः पायादङ्गुलिसंयुतान् ॥ स्तनौ तारा
पतिः पातु वक्षः पशुपतिर्मम ॥ ६ ॥ कुक्षिं कुबेरवरदः पार्श्वौ मे मारशासनः ॥ शर्वः पातु तथा नाभिं शूली पृष्ठं ममाऽवतु ॥ ७ ॥
शिश्नं मे शंकरः पातु गुह्यं गुह्यकवल्लभः ॥ कटिं कालान्तकः पायादूरू मेऽन्धकघातकः ॥८॥ जागरूकोऽवताज्जानु जङ्घे मे काल
भैरवः ॥ गुल्फौ पायाज्जटाधारी पादौ मृत्युञ्जयोऽवतु ॥ ९ ॥ पादादिमूर्द्धपर्यन्तं सद्योजातो ममावतु ॥ रक्षाहीनं नामहीनं वपुः पात्व
मृतेश्वरः ॥ १० ॥ पूर्वे बलविकरणो दक्षिणे कालशासनः ॥ पश्चिमे पार्वतीनाथ उत्तरे मां मनोन्मनः ॥ ११ ॥ ऐशान्यामीश्वरः
पायादाग्नेय्यामग्निलोचनः ॥ नैर्ऋत्यां शम्भुरव्यान्मां वायव्यां वायुवाहनः ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वे बलप्रमथनः पाताले परमेश्वरः ॥ दश
दिक्षु सदा पातु महामृत्युञ्जयश्च माम् ॥ १३ ॥ रणे राजकुले द्यूते विषमे प्राणसंशये ॥ पायादों जूं महारुद्रो देवदेवो दशाक्षरः॥१४॥
प्रभाते पातु मां ब्रह्मा मध्याह्ने भैरवोऽवतु ॥ सायं सर्वेश्वरः पातु निशायां नित्यचेतनः ॥ १५ ॥ अर्द्धरात्रे महादेवो निशान्ते मां महो
दयः ॥ सर्वदा सर्वतः पातु ॐ जूं सः हौं मृत्युञ्जयः ॥ १६ ॥ इतीदं कवचं पुण्यं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् ॥ सर्वमन्त्रमयं गुह्यं सर्व
तन्त्रेषु गोपितम् ॥ १७ ॥ पुण्यं पुण्यप्रदं दिव्यं देवदेवाधिदैवतम् ॥ य इदं च पठेन्मन्त्रं कवचं वाचयेत्ततः ॥ १८ ॥ तस्य हस्ते
महादेवि त्र्यम्बकस्याष्टसिद्धयः ॥ रणे धृत्वाचरेद्युद्धं हत्वा शत्रूञ्जयं लभेत् ॥ १९ ॥ जयं कृत्वा गृहं देवि स प्राप्स्यति सुखं पुनः ॥
महाभये महारोगे माहामारीभये तथा ॥ २० ॥ दुर्भिक्षे शत्रुसंहारे पठेत्कवचमादरात् ॥ इति श्रीमहामृत्युञ्जयकवचम् ॥ ॥

अथ रुद्रविधानानि ॥ तत्र तावत् रुद्रजपाङ्गभूतदशाक्षरीरुद्रमन्त्रपुरश्चरणप्रयोगः ॥ सुमुहूर्त्ते शिवालयादिषु जपयोग्यभूमिं प्रकल्प्य । पूर्वदिने प्रायश्चित्तं गायत्र्ययुतजपं च कृत्वा । प्रारम्भदिने प्रातर्नित्यकर्म्म समाप्य । जपस्थाने कूर्मसंशोधनं दीपस्थानशोधनं च कुर्य्यात् । ततः स्वासने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य । भस्मत्रिपुण्ड्रं रुद्राक्षधारणं च कृत्वा, आचम्य, प्राणानायम्य, देश कालौ संकीर्त्य-अमुकगोत्रोऽमुकशर्मा श्रुतिस्मृतिपुराणागमोक्तफलावाप्तये अस्मिन् पुण्याहे मम सर्वविधपातकनिवृत्त्यर्थं वाऽमुक कामनासिद्ध्ये श्रीरुद्रप्रीत्यर्थं रुद्रदशार्णमन्त्रपुरश्चरणं स्वयं ब्राह्मणद्वारा वा करिष्ये । इति संकल्प्य गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीश्राद्धमाचार्यजापकवरणं च पूर्ववत्कुर्य्यात् ॥ ततो भद्रंकर्णेभिरिति जपस्थानसमीपमागत्य पूर्वोक्तद्वारपूजां कृत्वा प्रविश्य, स्वासने उपविश्य, आचम्य, प्राणानायम्य, आसनशुद्धिं भूतशुद्धिं स्वप्राणप्रतिष्ठामन्तर्मातृकाबहिर्मातृकान्यासं च पूर्ववत् कृत्वा पंचाक्षरोदितं श्रीकंठादिकलान्यासं कुर्य्यात् ॥ अथ रुद्रविधानमंत्रन्यासः॥ "ॐ नमो भगवते रुद्राय" इति दशाक्षरो मंत्रः ॥ अस्य श्रीरुद्रमंत्रस्य बौधायन ऋषिः। पंक्तिश्छन्दः । रुद्रो देवता । ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ यातेरुद्रशिवातनूरघोरापाप काशिनी ॥ तयानस्तन्वाशंतमयागिरिशंताभिचाकशीहि॥ १ ॥ इति शिखायाम् ॥ ॐ अस्मिन्महत्यर्णवेन्तरिक्षेभवाऽअधि ॥ तेषाᳪं सहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥२॥ इति शिरसि ॥ ॐ सहस्राणिसहस्रशोबाह्वोस्तवहेतयः ॥ तासामीशानोभगवःपराचीनामुखाकृधि ॥१३९॥

॥ ३ ॥ इति ललाटे ॥ ॐ हꣳसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥४॥ इति भ्रुवोर्मध्ये ॥ ॐ त्र्यंबकं यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥५॥ इति नेत्रयोः ॥ ॐ नमः स्रुत्यायच पथ्यायच नमः काट्यायच नीप्यायच ॥ नमः कुल्यायच सरस्यायच नमो नादेयायच वैशन्तायच ॥६॥ इति कर्णयोः ॥ ॐ मानस्तोके तनये मान आयुषि मानो गोषु मानो अश्वेषु रीरिषः ॥ मानो वीरान् रुद्र भामिनो वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वा हवामहे ॥ ७ ॥ इति नासिकायाम् ॥ ॐ अवतत्य धनुष्ट्वꣳसहस्राक्ष शतेषुधे ॥ निशीर्य शल्यानां मुखा शिवो नः सुमना भव ॥ ८ ॥ इति मुखे ॥ ॐ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेव धन्वानि तन्मसि ॥९॥ इति कंठे ॥ ॐ नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिवꣳ रुद्रा उपश्रिताः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेव धन्वानि तन्मसि ॥१०॥ इत्युपकंठे ॥ ॐ नमस्त आयुधायानातताय धृष्णवे ॥ उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने ॥ इति स्कंधयोः ॥ ११ ॥ ॐ या ते हेतिर्मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः ॥ तयास्मान्विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिभुज ॥ १२ ॥ इति बाह्वोः ॥ ॐ ये तीर्थानि प्रचरन्ति सृकाहस्ता निषंगिणः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेव धन्वानि तन्मसि ॥१३॥ इति हस्तयोः ॥ ॐ सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः ॥ भवे भवे नातिभवे भवस्व मां भवोद्भवाय नमः ॥ १४ ॥ इत्यङ्गुष्ठयोः ॥ ॐ वाम

देवायनमोज्येष्ठायनमः श्रेष्ठायनमोरुद्रायनमःकालायनमः कलविकरणायनमो बलविकरणायनमो बलायनमोबलप्रमथायनमः
सर्वभूतदमनायनमोमनोन्मनायनमः ॥ १५ ॥ इति तर्जन्योः ॥ ॐ अघोरेभ्योथघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः ॥ सर्वेभ्यःसर्वशर्वेभ्योनमस्
तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः ॥ १६ ॥ इति मध्यमयोः ॥ ॐ तत्पुरुषायविद्महेमहादेवायधीमहि।तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ १७ ॥ इति
अनामिकयोः ॥ ॐ ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् ॥ इति
कनिष्ठिकयोः ॥ १८ ॥ ॐ नमोवःकिरिकेभ्योदेवानाᳪंहृदयेभ्योनमोविचिन्वत्केभ्योनमोविक्षिणत्केभ्योनमऽआनिर्हतेभ्यः ॥
इति हृदि ॥ १९ ॥ ॐ नमोगणेभ्योगणपतिभ्यश्चवोनमोनमोव्रातेभ्योव्रातपतिभ्यश्चवोनमोनमोगृत्सेभ्योगृत्सपतिभ्यश्चवोनमोनमो
विरूपेभ्योविश्वरूपेभ्यश्चवोनमः ॥ २० ॥ इति पृष्ठे ॥ ॐ नमोहिरण्यबाहवेसेनान्येदिशांचपतयेनमोनमोवृक्षेभ्योहरिकेशेभ्यः
पशूनाम्पतयेनमोनमःशष्पिञ्जरायत्विषीमतेपथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिनेपुष्टानाम्पतयेनमोनमोबभ्लुशाय ॥ २१ ॥
इति पार्श्वद्वये ॥ ॐ विज्यन्धनुःकपर्दिनोविशल्योबाणवाँ२ऽउत।अनेशन्नस्ययाऽइषवऽआभुरस्यनिषङ्गधिः ॥ २२ ॥ इति जठरे ॥
ॐ हिरण्यगर्भःसमवर्त्तताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकऽआसीत्॥ सदाधारपृथिवींद्यामुतेमांकस्मैदेवायहविषाविधेम ॥ २३ ॥ इति नाभौ ॥

ॐ मीढुष्टमशिवंतमशिवोनंसुमनांभव ॥ परमेव्वृक्षऽआयुधन्निधायकृत्तिंव्वसानऽआचरपिनाकम्बिभ्रदागहि ॥२४॥ इति कटयाम् ॥ ॐ येभुतानामधिपतयोव्विशिखासकपर्दिनं ॥ तेषांसहस्त्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥ २५ ॥ इति गुह्ये ॥ ॐ जातवेदसेसुनवामसोममरातीयतोनिदहातिवेदः ॥ सनंपर्षदतिदुर्गाणिविश्वानावेवसिंधुंदुरितात्यग्निः ॥ २६ ॥ ॐ तामग्निवर्णांतपसाज्वलंतींवैरोचनींकर्मफलेषुजुष्टाम् ॥ दुर्गांदेवींशरणमहंप्रपद्येसुतरसितरसेनमः सुतरसितरसे नमः ॥ १ ॥ अग्नेत्वंपारया० ॥ २ ॥ विश्वानिनोदुर्गहा० ॥ ३ ॥ पृतनाजित० ॥ ४ ॥ इति मंत्रचतुष्टयरूपशिरसा सह ॥ इति गुदे ॥ ॐ मानोमहान्तमुतमानोऽअर्भकंमानऽउक्षंतमुतमानऽउक्षितम् ॥ मानोव्वधीःपितरंमोतमातरंमानःप्रियास्तन्वोरुद्ररीरिषः ॥ इति ऊर्वोः ॥ २७ ॥ ॐ एषतेरुद्रभागः सहस्वस्राम्बिकयातंजुषस्वस्वाहैषतेरुद्रभागऽआखुस्तेपशुः ॥ इति जानुनोः ॥ २८ ॥ ॐ येपथांपथिरक्षयऐलबृदाऽआयुर्युधः ॥ तेषांसहस्त्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥ इति पादयोः ॥ २९ ॥ ॐ अद्ध्यवोचदधिवक्ताप्रथमोदैव्योभिषक् ॥ अहींश्चसर्व्वाञ्जंभयन्त्सर्व्वाश्चयातुधान्योधराचीःपरासुव ॥ इति कवचे ॥ ३० ॥ ॐ नमोबिल्मिने चकवचिनेचनमोव्वर्म्मिणचव्वरूथिनेचनमः॥श्रुतायच श्रुतसेनायचनमोदुन्दुभ्यायचाहनन्यायचनमोधृष्णवे ॥ इत्युपकवचम् ॥ ३१ ॥ [कव

चाद्विपरीतक्रमस्तुपकवचम्] ॐ नमोऽस्तुनीलग्रीवायसहस्राक्षायमीढुषे ॥ अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहंतेभ्योकरंनमः ॥ इति तृतीय नेत्रे ॥ ३२ ॥ ॐ प्रमुञ्चधन्वनस्त्वमुभयोरार्त्न्योर्ज्याम् ॥ याश्चतेहस्तऽइषवः परातात्भगवोवप ॥ इत्यस्त्रम् ॥ ३३ ॥ इति प्रथमो न्यासः ॥ ॐ यऽएतावन्तश्चभूयाꣳसश्चदिशोरुद्रावितस्थिरे ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥ इति दिग्बंधः ॥ १ ॥ अथाक्षरन्यासः ॐ नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ नं नमः नासिकायाम् ॥ २ ॥ ॐ मों नमः ललाटे ॥ ३ ॥ ॐ भं नमः मुखे ॥ ४ ॥ ॐ गं नमः कण्ठे ॥ ५ ॥ ॐ वं नमः हृदि ॥ ६ ॥ ॐ तें नमः दक्षस्तने ॥ ७ ॥ ॐ रुं नमः वामस्तने ॥ ८ ॥ ॐ द्रां नमः नाभौ ॥ ९ ॥ ॐ यं नमः पादयोः ॥ १० ॥ इति दशांगन्यासो द्वितीयः ॥ २ ॥ ॐ सद्योजातंप्रपद्यामिसद्योजातायवैनमोनमः ॥ भवेभवे नातिभवेभवस्वमांभवोद्भवायनमः १ इति पादयोर्न्यस्य ॐ हंसोहंसेति ब्रूयात् ॐ वामदेवायनमोज्येष्ठायनमः श्रेष्ठायनमोरुद्रायनमः कालायनमः कलविकरणायनमोबलविकरणायनमो बलायनमोबलप्रमथायनमः सर्वभूतदमनायनमोमनोन्मनायनमः ॥ २ ॥ इति ऊर्वोर्न्यस्य हंसोहंसेति ब्रूयात् । ॐअघोरेभ्योथघोरेभ्योघोरघोरतरेभ्यः सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्योनमस्तेअस्तुरुद्ररूपेभ्यः ॥३॥ हृदिविन्यस्य

१–२ शांतिसारादौ–१ दक्षहस्ते । २ वामहस्ते इति लिखितम् ।

हंसोहंसेति ब्रूयात् ॐ तत्पुरुषायविद्महेमहादेवायधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥४॥ मुखे विन्यस्य हंसोहंसेति ब्रूयात् । ॐ ईशानः
सर्वविद्यानामीश्वरःसर्वभूतानाम्॥ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेअस्तुसदाशिवोम् ॥ इति मूर्ध्नि विन्यस्य हंसोहंसेति ब्रूयात् ५
इति तृतीयो न्यासः ॥ एवंन्यासत्रयंकृत्वासम्पुटंकुर्यात् ॥ तद्यथा कृतांजलिपुटः ॐ त्रातारमिंद्रमवितारमिन्द्रᳬंहवेहवेसुहवᳬंशूर
मिन्द्रम्॥ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रᳬंस्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः॥इति मन्त्रेण प्राच्यामिंद्रं नमस्कुर्यात् १ ॐ त्वन्नोऽअग्नेव्वरुणस्यवि
द्वान्देवस्यहेडोऽअवयासिसीष्ठाः॥यजिष्ठोवह्नितमःशोशुचानोविश्वाद्वेषाᳬंसिप्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ इत्याग्नेय्यामग्निंप्रणमेत् २ ॐ सुगन्नुपं
थाम्प्रदिशन्नऽएहिज्ज्योतिष्मध्येह्यजरन्नआयुः॥अपैतुमृत्युरमृतम्मऽआगाद्वैवस्वतोनोऽअभयंकृणोतु ॥ इति दक्षिणस्यां यमं प्रणमेत् ३
ॐ असुन्वंतमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य ॥ अन्यमस्मदिच्छसातऽइत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुभ्यमस्तु ॥ इति नैर्ऋ
त्यां नैर्ऋतिं प्रणमेत् ॥ ४ ॥ ॐ तत्वायामिब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोध्युरुशᳬंसमानऽ
आयुःप्रमोषीः ॥ इति पश्चिमायां वरुणं प्रणमेत् ॥ ५ ॥ ॐ आनोनियुद्भिःशतिनीभिरध्वरᳬंसहस्त्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ॥
व्वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादयस्वयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ इति वायव्यां वायुं प्रणमेत् ॥ ६ ॥ ॐ व्वयᳬंसोमव्रतेतवमनस्तनूषुबि

श्रेतं ॥ प्रजावंतःसचेमहि ॥ इति उदीच्यां कुबेरं प्रणमेत् ॥ ७ ॥ ॐ तमीशानंजगतस्तस्थुषस्पतिंधियंजिन्वमवसेहूमहेव्वयम् ॥
पूषानोयथाव्वेदसामसंद्वृधेरक्षितापायुरदब्धःस्वस्तये ॥ इति ईशान्याम् ईश्वरं प्रणमेत् ॥ ८ ॥ ॐ अस्मेरुद्रामेहनापर्व्वतासोवृत्रह
त्येभरहूतौसजोषाः ॥ यःशंसतेस्तुवतेधायिपज्रइन्द्रज्येष्ठाऽअस्माँ२ऽअवंतु देवाः ॥ इत्यूर्ध्वं ब्रह्माणं प्रणमेत् ॥ ९ ॥
ॐ स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी । यच्छानःशर्मसप्रथाः ॥ इत्यधः पृथिवीं प्रणमेत् ॥ १० ॥ "एवं यः संपुटं कुर्य्यात् स
स्यात् किल्बिषवर्जितः ॥ तं दीप्यमानमीक्ष्यन्ते भूतभोगाद्युपद्रवाः ॥ न पराभवितुं शक्ताः पलायन्ते विदूरतः ॥ "एवं संपुटं कृत्वा
चतुर्थं रक्षान्यासं कुर्यात् ॥ ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्ज्यस्यबृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंय्यज्ञꣳ समिमंदधातु ॥ व्विश्वेदेवासऽ
इहमादयन्तामो ३ म्प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ इति गुह्ये ॥ ॐ अबोध्यग्निः समिधाजनानाम्प्रतिधेनुमिवायतीमुषासम् ॥ यह्वाऽइवप्रवयामु
ज्जिहानाःप्रभानवःसिस्रतेनाकमच्छ ॥ इति जठरानले ॥ २ ॥ ॐमूर्द्धानंदिवोऽअरतिंपृथिव्यावैश्वानरमृतऽआजातमग्निङ्कविꣳ
सम्राजमतिथिंजनानामासन्नापात्रंजनयंतदेवाः ॥ ३ ॥ इति हृदये ॥ ॐ मर्म्माणितेवर्म्मणाच्छादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानुव
स्ताम् ॥ उरोर्व्वरीयोव्वरुणस्तेकृणोतुजयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु ॥ इति मुखे ॥ ४ ॥ ॐ जातवेदायदिवापावकोसि वैश्वानरोयदिवा

वैद्युतोसिसंप्रजाभ्योयजमानायलोकं ऊर्जंपुष्टिंददद्भ्यावव‍ृत्स्व॥१॥ ॐ विश्वतंश्चक्षुरुतविश्वतोमुखोविश्वतोबाहुरुतविश्वतस्पात् ॥ सं
बाहुभ्यांधमतिसंपतत्रैर्द्यावाभूमीजनयन्देवऽएकः इति शिरसि ॥ ५ ॥ इति चतुर्थो न्यासः ॥ ॥ अथ षडंगन्यासः पञ्चमः ॥ ॐ
यज्जाग्रत इत्यादिशिवसंकल्पांते ॐ हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ सहस्रशीर्षा पुरुष इत्यादिपुरुषसूक्तांते ॐ शिरसे स्वाहा ॥२॥ ॐ अद्भ्यः
संभृत इत्याद्युत्तरनारायणांते शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ आशुः शिशान इत्यप्रतिरथांते कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ विभ्राड्बृहदित्यां
दिसूक्तांते नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ नमस्ते रुद्रमन्यव इत्यादिशतरुद्रियांते अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति पंचमो न्यासः ॥ ५ ॥
यज्जाग्रत इति षडृचस्य शिवसंकल्प ऋषिस्त्रिष्टुपछन्दः मनो० हृदयन्यासे विनियोगः ॥ ॐ यज्जाग्रतोदूरमुदैतिदैवंतदुसुप्त
स्यतथैवैतिदूरङ्गमञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरेकंतन्मेमनंः शिवसंकल्पमस्तु ॥ १ ॥ येनकर्म्माण्यपसोमनीषिणोयज्ञेकृण्वन्तिविदथेषुधीराः॥यदं
पूर्वंयक्षमन्तःप्रजानान्तन्मेमनंः शिवसंकल्पमस्तु ॥ २ ॥ यत्प्रज्ञानमुतचेतोधृतिश्चयज्ज्योतिरन्तरमृतंप्रजासु ॥ यस्मान्नऽऋतेकिञ्च
नकर्म्मक्रियतेतन्मेमनंः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥ येनेदम्भूतम्भुवनंभविष्यत्परिगृहीतममृतेनसर्व्वम् ॥ येनयज्ञस्तायतेसप्तहोतात

---

१ शतरुद्रियसंज्ञा शिक्षायाम् ॥ षट्षष्टिर्नीलसूक्तं च पुनः षोडशमेव च ॥ एषते द्वे नमस्ते द्वे नतंविद्द्वयमेवच ॥ मीढुष्टमेति चत्वारि एतच्च शतरुद्रियमिति ॥ शान्तिकमलाकर परशुरामकारिकादौ तु नमस्तेरुद्रमित्यादि षोडशमंत्रात्मकमेव शतरुद्रियं प्रोक्तं महार्णवे तु भ्रांत्या अन्यथा चोक्तम् ॥

न्मेमनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥ यस्मिन्नृचः सामयजूᳬषियस्मिन्प्रतिष्ठितारथनाभाविवाराः ॥ यस्मिँश्चित्तᳬसर्व्वमोतम्प्रजानान्त
न्मेमनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ५ ॥ सुषारथिरश्वानिवयन्मनुष्यान्नेनीयतेभीशुभिर्व्वाजिनऽइव ॥ हृत्प्रतिष्ठंयदजिरञ्जविष्ठन्तन्मेमनः
शिवसंकल्पमस्तु ॥ ६ ॥ इति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ सहस्रशीर्षेति षोडशर्चस्य पुरुषसूक्तस्य नारायण ऋषिः आद्यानां पंचद
शानामनुष्टुप् छंदः यज्ञेनयज्ञमित्यस्य त्रिष्टुप् छंदः जगद्बीजं पुरुषो देवता शिरोन्यासे विनियोगः ॥ ॐ सहस्रशीर्षापुरुषः
सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ सभूमिᳬसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ पुरुषऽएवेदᳬसर्व्वंयद्भूतंयच्च भाव्व्यम् ॥ उतामृत
त्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति ॥ २ ॥ एतावानस्यमहिमातोज्ज्यायाँश्चपूरुषः ॥ पादोस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतन्दिवि
॥ ३ ॥ त्रिपादूर्द्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः ॥ ततोव्विष्वङ्व्यक्क्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥ ४ ॥ ततोव्विराड
जायतव्विराजोऽअधिपूरुषः ॥ सजातोऽअत्यरिच्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥ ५ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतः सम्भृतम्पृषदाज्यम् ॥ पशूँ
स्ताँश्चक्रे व्वायव्व्यानारण्याग्ग्राम्म्याश्चये ॥ ६ ॥ तस्म्माद्यज्ञात्सर्व्वहुतऽऋचः सामानिजज्ञिरे ॥ छन्दाᳬसि जज्ञिरे तस्म्माद्यजु
स्तस्म्मादजायत ॥ ७ ॥ तस्मादश्वाऽअजायन्तयेकेचोभयादतः ॥ गावोहजज्ञिरेतस्म्मात्तस्म्माज्जाताऽअजावयः ॥ ८ ॥ तंय्यज्ञ

म्बर्हिषिप्प्रौक्षन्पुरुषञ्जातमग्ग्रतः ॥ तेनदेवाऽअयजन्तसाद्ध्याऽऋषयश्श्चये ॥ ९ ॥ यत्पुरुषंव्व्यदधुःकतिधाव्व्यकल्पयन् ॥ मुख
ङ्किमस्स्यासीत्किम्बाहूकिमूरूपादाऽउच्च्येते ॥ १० ॥ ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्बाहूराजन्न्यःकृतः। ऊरूतदस्ययद्वैश्श्यःपद्भ्या ँ शूद्रोऽ
अजायत ॥ ११ ॥ चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्य्योऽअजायत ॥ श्श्रोत्राद्वायुश्चप्प्राणश्चमुखादग्ग्निरजायत ॥ १२ ॥ नाभ्याऽ
आसीदन्तरिक्षठंशीर्ष्णोद्यौःसमवर्त्तत ॥ पद्भ्याम्भूमिर्द्दिशःश्श्रोत्रात्तथालोका ँ॥ ऽअकल्पयन् ॥ १३ ॥ यत्पुरुषेणहविषादेवाय
ज्ञमतन्न्वत ॥ व्वसन्तोस्यासीदाज्ज्यङ्ग्ग्रीष्मऽइध्मःशरद्धविः ॥१४॥ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्तसमिधःकृताः ॥ देवायद्यज्ञन्त
न्न्वानाऽअबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्म्माणिप्प्रथमान्न्यासन् ॥ तेहनाकम्महिमानःसचन्तयत्रपूर्व्वे
साद्ध्याःसन्ति देवाः ॥ १६ ॥ इति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ अद्भ्यः संभृत इति षड्ऋचस्योत्तरनारायणस्य नारायण ऋषिः आ
द्यानां तिसृणां त्रिष्टुप् छंदश्चतुर्थपञ्चमयोरनुष्टुप् छंदः आदित्यो देवता शिखान्यासे विनियोगः । अद्भ्यःसम्भृतःपृ
थिव्यैरसाच्चव्विश्श्वकर्म्मणःसमवर्त्तताग्ग्रे ॥ तस्स्यत्वष्टाव्विदधद्रूपमेतितन्मर्त्यस्स्यदेवत्वमाजानमग्ग्रे ॥ १७ ॥ व्वेदाहमे
तम्पुरुषम्महान्तमादित्यवर्णन्तमसःपरस्तात् ॥ तमेवाव्विदित्वातिमृत्युमेतिनान्न्यःपन्थाव्विद्यतेयनाय ॥ १८ ॥ प्प्रजापति